

בקי צור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת מכות

בבקי צור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת מכות

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד.

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ג

וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים

חודש ניסן ה'תשפ"ה

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס בקישור זה

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין

ניתן לפנות בוואצאפ 050-6877088

כִּי לְעוֹלָם לֹא יִמוּט לְזֵכֶר עוֹלָם יְהִי צַדִּיק

אָמו"ר

איש ישר תוכו כברו ורב פעלים
שקד כל ימיו על התורה ועל העבודה
התמסר בכל לבו ומאודו למשפחתו
האיר פנים ואהוב מאוד על הבריות

הר"ר **יעקב אליהו הלוי הורביץ** ז"ל

ב"ר יצחק אהרן הלוי ז"ל

נולד בברנוביץ ביום י"א באדר ב' תרפ"ז
ונלב"ע בשם טוב ובשיבה טובה בן צח שנים
ביום הפורים י"ד באדר תשפ"ה

תנצב"ה

פרק ראשון כיצד העדים

דף ב

פתיחת המסכת

בשלהי מסכת סנהדרין, [בסוף פרק אלו הן הנחנקים, שהוא סיום סנהדרין], **נשנה דין עדים זוממים, שנענשים כעין מה שזממו, ואינם כשאר עדים זוממים הנענשים בדיוק כמו שזממו לעשות**, [כל הזוממים מקדימים לאותה מיתה, חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה, שאינם מקדימים לאותה מיתה, אלא למיתה אחרת].

ומסכת זו ממשיכה בביאור דיני עדים זוממים, ופותחת בכך, שיש עדים זוממים אחרים, שאין מקיימים בהם כלל כמו שזממו לעשות, אלא נענשים במלקות.

חייבי מיתות שאי אפשר

להמיתם במיתה הכתובה בהם

מתוך פירוש ר"י משמע, שכל חייבי מיתות, שאי אפשר להמיתם במיתה הכתובה בהם, ממיתים אותם בכל מיתה שיוכלו להמיתם.

ואולם ה"ר יוסף מפרש, שרק רוצח שאי אפשר להמיתו במיתה האמורה בו, יומת בכל מיתה שהיא, אבל שאר חייבי מיתות אינם כן, אלא אם אי אפשר להמיתם במיתה הכתובה בהם, יומתו רק באחד משאר ארבע מיתות בית דין שיוכלו להמיתם, שנאמר "ובערת הרע מקרבך", אבל במיתות אחרות אין להמיתם, [ואין ללמוד שיומתו בכל מיתה כרוצח, שמומת אף בכל מיתה, כי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד הם, לענין שאם אי אפשר לעשות כפי הכתוב בפרשה, יעשו אף באופן אחר, ואין ללמוד מהם].

כל הזוממים מקדימים לאותה

מיתה שחייבו את הנידון

רש"י מפרש, שהקדמה זו היא לשון השכמה וזריזות, כלומר שאין להם לצפות להצלה מהמיתה שחייבו את הנידון, אלא במהרה יומתו בה. אי"נ ימהרו לקיים את דינם, ולא ישתהו ויענו את הדין.

ור"י מפרש, שהקדמה זו היא לשון התחלה, כלומר לכתחילה יש להמיתם במיתה שחייבו את הנידון, אבל אם הדבר אינו אפשרי, יש להמיתם אף במיתה אחרת.

בועל בת כהן זוממי בת כהן

בת כהן [נשואה] **שזנתה**, דינה **בשריפה**, [שלא כבת ישראל שזינתה, שדינה בחנק], **אולם בועל** שתיהן דינו שווה בחנק, כי כשיצאה בת כהן לידון בשריפה, נאמר, "ובת איש כהן פי תחל לזנות ... היא ... באש תשרף", ללמד, שרק היא יצאה לשריפה, אבל בועלה לא, ואם כן **דינו בחנק** כבועל בת ישראל.

וכן זוממי בת כהן [נשואה, כלומר עדים שהעידו עליה בשקר שזנתה, והוזמו], אף על פי שחייבו אותה שריפה בעדותם, הם נידונים **בחנק**, כמיתת בועל בת כהן, ולא בשריפה, כמיתת בת כהן עצמה, שנאמר בעדים זוממים, "ונעשיתם לו כפאשר זמם לעשות לאחיו", ללמד, שיענשו כפי שזממו לעשות לאחיהם, ולא כפי שזממו לעשות לאחותם, ואין הכוונה לפטור כל זוממי נשים, אלא רק כשיש לחיובם מיתת אחיהם, כגון אלו שלא יתחייבו כפי שזממו לעשות לבת כהן, אבל יתחייבו כפי שזממו לעשות לבועל.

- מתוך פירוש רש"י ניתן להבין, שכל זה במקום שחייבו בפועל את הבועל ואת הבועלת, אבל במקום שחייבו בפועל רק את הבועלת, [כגון שהיה הבועל קטן], הם מומתים במיתה שחייבו אותה.

- ור"י מפרש, שגם במקום שאינם מחייבים את **הבועל בפועל**, הם מומתים במיתה שאמורה בבועל, ולא במיתה האמורה בה, כי אחר שלמדנו שעדים זוממים אינם נענשים במיתת האשה אלא במיתת האיש, יש ללמוד מהכתוב, "היא ... באש תשרף", שבכל אופן רק היא בשריפה, אבל בועלה או זוממיה אינם בשריפה אלא בחנק.

עדים זוממים שאי אפשר לעשות

בהם כאשר זממו לוקים על חטאם

נאמר בתורה בפרשת מכות, "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והקה אס בן הכות הרשע והפילו השפט והקהו לפניו", וכונת הפסוק הזה, שאם מתחילה באו עדים זוממים, והרשיעו את הצדיק בשקר, ואחר כך באו עדים אחרים והזימו את הזוממים, ועל ידי זה "הצדיקו את הצדיק", שהרשיעו הראשונים בשקר, "והרשיעו את הרשע", כלומר את הזוממים הרשעים, "והקה אס בן הכות הרשע", כלומר אס הזמה זו בת מלקות היא בלבד, שאי אפשר לקיים בזוממים אלו כאשר זממו לעשות, "והפילו השפט והקהו לפניו", כלומר הרי אלו

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ב

לוקים. [ובהמשך יתבאר בעזה"י, באלו עדויות אי אפשר לענוש את העדים, כפי שזממו לעשות לנידון].

ולוא הכתוב הזה, לא היינו מחייבים אותם מלקות על שהעידו שקר, ועברו על איסור, "לא תענה ברעף עד שקר", כי עדות שקר לאו שאין בו מעשה הוא, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו. [מסוגית הגמרא משמע לכאורה, שהעדים לוקים מחמת הפסוק, "והצדיקו את הרשע וְהַרְשִׁיעוּ אֶת הַרְשָׁע וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הַרְשָׁע". אולם התוס' כתבו (בדף ד'), שבאמת הם לוקים מחמת שעברו באיסור, "לא תענה ברעף עד שקר", אלא שהפסוק "וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הַרְשָׁע" בא ללמד שלוקים על איסור, "לא תענה ברעף עד שקר", אף על פי שאין בו מעשה].

יש מפרשים שבדברים אלו, בעונש המלקות מתקיים הכתוב, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", כי דברים אלו הם דברים שיש בהם איסור לא תעשה, כפי שיתבאר בהמשך, ומלקות הם עונש לא תעשה, ולכן, אף על פי שלא יענשו ממש כמו שזממו, נחשבת עדותם כעדות שניתן להזימה, ואין לפוסלה כדין עדות שאי אפשר להזימה.

ויש מפרשים שאמנם עונש המלקות אינו נחשב כקיום הכתוב, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", [וכן משמע מפירוש רש"י בדף ה' ע"ב], ואם כן עדות בדברים אלו עדות שאי אפשר להזימה היא, ומכל מקום אין העדות פסולה, כי מאחר שבדברים אלו אי אפשר לעשות בעדים כאשר זממו לעשות, לא נאמר בדברים אלו הכתוב, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", ומאחר שמהכתוב הזה אנו למדים, שאין מקבלים עדות שאי אפשר להזימה, דברים אלו שלא נאמר בהם הכתוב הזה, אין צריך בהם עדות שאפשר להזימה.

[א] זוממי פסול יוחסין

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שהעידו על מי שמוחזק ככהן כשר, שהוא בן גרושה וחלוצה, [כגון אמרו שנתגרשה אמו קודם שהולידה אביו], והרי הוא חלל, והוזמו, אין אומרים, [אם הם כהנים], יעשו הם חללים, כאשר זממו לעשות לו, אלא לוקים את הארבעים. [וכן דין עדים שהעידו על מי שמוחזק למיוחס, שהוא ממזר, והוזמו, שאינם נענשים להיות ממזרים, אלא לוקים את הארבעים. וכן דין עדים שהעידו על חבריהם שאר עדויות של פסול יוחסין, והוזמו, שאינם נענשים להיות פסולים, אלא לוקים].

לדעת בר פדא – מדין קל וחומר יש ללמוד, שאי אפשר לענוש אותם, שיהיו חללים, [או שאר פסולים] כאשר זממו לעשותו, שכן כהן המחלל בפועל, [על ידי שנושא אשה גרושה, ויולדת לו חללים], אינו מתחלל בכך בעצמו, [וכן ישראל העושה ממזרים, על ידי שבא על הערוה, אינו נעשה ממזר בעצמו], ואם כן, כל שכן אלו, שלא חיללו בפועל, אלא רק רצו לחלל, שלא יתחללו בעצמם, שכן סברא היא, שחטא בפועל, חמור מרצון לעשות חטא.

רש"י מפרש, שדבריו נדחו בגמרא, כי לפי דבריו יש לבטל כל דין עדים זוממים, שכן להלן יתבאר בעזה"י, שאין עדים זוממים נענשים, אלא כשנגמר הדין על פיהם ועדיין לא נעשה מעשה, כגון שנגמר דין הנידון למיתה על פיהם, ועדיין לא נהרג, אבל אם הרגו בית דין את הנידון על פיהם, שוב אינם נענשים כעדים זוממים, ואם כן, בכל דין עדים זוממים, הם נענשים על זממתם, יותר ממה שנענשים על שהצליחו להוציא את זממם לפועל.

ורבינו תם מפרש, שדבריו נדחו בגמרא, כי מדיני עדים זוממים יש ללמוד, שאין לעשות כזה קל וחומר, שכן הסוקל את חבריו באבנים, וממיתו בכך, חייב סייף, כדין רוצח, והבאים לחייב את חברם סקילה, על ידי שמעידים עליו בשקר, שחילל שבת, כשהוזמו, מתחייבים סקילה כאשר זממו, הרי שעל הרצון נענשים יותר מעל המעשה בפועל.

ולדעת רבי יהושע בן לוי – מתוך הכתוב, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", יש ללמוד, שאין לענוש את העדים שיהיו פסולים, כפי שזממו לעשות, כי הם זממו לפסול את הנידון ואת זרעו אחריו [שכן בן הפסול גם הוא פסול. ופעמים באים לפסול גם את אשתו, שכן על פי עדותם נבעלה לפסול לה], ואם כן כדי שנעשה בהם כפי שזממו לעשות, יש לפסול אותם ואת זרעם, [ואת נשותיהם] ומבואר בכתוב שלא לעשות זאת, כי נאמר "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ", כלומר רק את העדים הזוממים עצמם יש לענוש, ולא את זרעם, [או את נשותיהם], ואם כן, על כרחך, אין הכתוב מדבר בעדים שזממו לפסול את חברם פסול יוחסין.

[ב] זוממי חיוב גלות

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שאמרו, פלוני הרג נפש בשוגג, וחיבוהו בכך לגלות לעיר מקלט, והוזמו, אין אומרים

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ג

יגלו הם לערי מקלט, כאשר זממו, אלא לוקים את הארבעים.

לדעת רבי יוחנן – מדין קל וחומר יש ללמוד זאת, שכן ההורג במזיד, שעשה מעשה בפועל אינו גולה, [אף כשאינו נהרג, כגון כשלא התרו בו], ואם כן, כל שכן שאלו שלא עשו מעשה, אלא רצו לעשות, לא יגלו, שכן החוטא בפועל חמור מהרוצה לחטוא.

- **ודבריו נדחו בגמרא, כי אדרבה ניתן לומר, שהעושה מעשה במזיד, מאחר שעווננו חמור, אין לו כפרה, ולכן אינו גולה, אבל הרוצה לחטוא ולא עלה בידו, קל ממנו, ולכן יגלה, ויתכפר לו בגלותו.**

ולדעת ריש לקיש – מהכתוב בפרשת ערי מקלט, יש ללמוד, שעדים זוממים אינם גולים, שנאמר, "הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי", והרי זה מיעוט, הבא ללמד, שרק הרוצח גולה, אבל אחרים, כגון זוממים, אינם גולים.

[ג] זוממי תשלומי כופר

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שאמרו, שורו המועד של פלוני הרג אדם, ובכך חייבו את בעליו של השור לשלם את הכופר ליורשי ההרוג, [יש אומרים כפי שוויו של ההרוג. ויש אומרים כפי שוויו של בעל השור], והוזמו, אין אומרים ישלמו העדים כופר, כאשר זממו לחייב את בעל השור, אלא לוקים את הארבעים.

- והטעם לכך שאין מחייבים אותם לשלם, כפי שזממו לחייב את בעל השור, כי תשלום כופר, שמשלם בעל השור ליורשי ההרוג, אינו חיוב ממוני, אלא כפרה על ההריגה, [כחיוב קרבנות הבאים לכפר כל אחד על הראוי לו], וכל שלא הרג שורו אדם, לא מוטלת עליו כפרת כופר, ואין לחייבו לשלם כופר. [מתחילה רצו לומר, שאין הכופר נחשב כפרה, אלא לדעת האומרים, שהוא כפי שוויו של בעל השור, שנותן את הכופר תחת עצמו, שהיה צריך להיענש בגופו. ולמסקנה, אף לדעת האומרים שהכופר הוא כפי שוויו של ההרוג, הרי הוא כפרה על הריגתו].

[ד] זוממי מכירת גנב לעבדות

אין עונשים אותם כאשר זממו

עדים שאמרו פלוני גנב ממון, ובאו בית דין לגבות ממנו ממון על פיהם, ולא היה לו לשלם, ונגמר דינו להימכר לעבדות, ככתוב, "שֶׁלֶם יִשְׁלַם אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַר בְּגִבְתּוֹ", והוזמו, אין אומרים ימכרו הם לעבדות, כאשר זממו לחייב את הנידון, אלא לוקים את הארבעים.

- רב המנונא היה סבור, שאין הדין הזה אמור, אלא, או כשיש להם לשלם את שווי הגניבה, שאז אין למכור אותם לעבדים, אפילו אם אין לו לשלם, כי יאמרו, אם היה לך לשלם כמו שיש לנו, לא היינו מחייבים אותך להימכר. או כשיש לו לשלם, אפילו להם אין לשלם, כי יאמרו, לא חייבנו אותך להימכר. אבל כשאין לו לשלם ואין להם לשלם, ימכרו לעבדות, כאשר זממו לחייבו.

- ולדעת רבא, הדין הזה אמור בכל האופנים, אפילו אין לו לשלם, ואין להם לשלם, כי נאמר, "וְנִמְכַר בְּגִבְתּוֹ", ללמד, שאין בית דין מוכרים לעבדות, אלא את מי שגנב, ואין לו לשלם, ולא מישהו אחר, כגון עדים זוממים.

לדברי רבי עקיבא: עונש עדים זוממים

קנס הוא ואינם משלמים על פי עצמם

עדים שהוזמו בבית דין, ולא הספיק הנידון להעמידם בדין על הזמתם, שיעשה להם כאשר זממו לחייבו.

וברחו ובאו לבית דין אחר, והודו שם שהוזמו בבית דין הראשון, נפטרים בכך מעונשם.

משום שחיובם לשלם כאשר זממו, אינו חיוב ממון שמשועבדים לשלמו, אלא קנס שקנסה אותם תורה על זמתם, שהרי לא הפסידו את הנידון כלום, וממונו בידו, ואף על פי כן הם מתחייבים ומשלמים.

וכלל בידנו, שהודאה פוטרת מלשלם קנסות, שנאמר, "אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַ אֶלֵּהֶם יִשְׁלַם", כלומר דווקא כשבית דין הטילו עליו, ישלם, אבל כשהודה מעצמו, פטור.

דף ג

המשנה משלשין בממון ואין משלשין במלקות,

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ג

תתבאר בעזה"י במקומה, בדף ה'.

הזם עד אחד בלבד

אין עדים זוממים משלמים לנידון ממון שרצו לחייבו, אלא כשהוזמו שניהם, אבל אם הוזם עד אחד בלבד, אינו משלם לנידון כלום.

הודה ואחר כך הוזמו

כשהעידו שני עדים, וחייבו את הנידון ממון בעדותם, ולאחר מכן אמר אחד העדים, אני העדתי עדות שקר, מאחר שכבר גמר את עדותו, אינו יכול לחזור בו, ולפטור את הנידון, ואין עדותו בטלה, באמירתו שאמר, עדות שקר העדתי.

ואם אחר כך הוזמו שני העדים, שניהם משלמים, ככל שני עדים שהוזמו, ואין לפטור את הראשון, מחמת שכבר חזר בו מעדותו, וכבר אינו זומם, כי אינו יכול לחזור בו מדבריו הראשוניים.

הוזמתי ונתחייבתי

מי שבא בפנינו, ואמר, אני וחברי העדנו בבית דין פלוני, והוזמנו, והעמידו אותנו על כך בדין, ונתחייבנו לשלם כאשר זממנו. חייב לשלם על פי דבריו, כי מאחר שכבר חייבו אותו בית דין לשלם, מעתה אין חיובו קנס, שנפטר בו בהודאה, אלא חיוב גמור לשלם כפי פסק בית דין, ואף על פי שאינו נאמן להעיד יחידי, לחייב גם את חבריו בעדותו, על עצמו נאמן, ומשלם כפי חלקו.

מעידים אנו את איש פלוני שגירש

את אשתו ולא נתן לה כתובה

כתובה היא שטר חוב, שזמן הפירעון שלו אינו ידוע ואינו ודאי, שכן זמן הפירעון הוא כשתצא האשה מבעלה [בגט או במותו], ואין ידוע מתי יגיע זמן זה, וכן אין שום ודאות שיגיע אי פעם, כי אם תמות האשה לפני בעלה, הוא יורש את כל נכסיה, ובכלל זה את חוב הכתובה, ובכך יתבטל החוב הזה.

ומעתה, כשהעידו שני עדים בשקר על אחד שגירש את אשתו, ולא שילם לה את חוב הכתובה, לא הטילו עליו בשקר חוב שאינו מוטל עליו, אלא ששיקרו לומר, שהגיע זמן הפירעון, ואם כן כשהוזמו, אין לחייבם לשלם לו את כל שיעור חוב הכתובה, שכן לא זממו להטיל עליו את החיוב הזה, אלא להפסידו במה שנפסד בהגעת זמן הפירעון בלבד.

ולפיכך יש לברר, במה נפסד הבעל בהגעת זמן הפירעון של הכתובה,

והנה, מאחר שחוב זה ספק אם יגיע זמן פירעונו וישלמו הבעל, וספק לא יגיע זמן פירעונו ויזכה הבעל בכולו, שווה הוא אצל הבעל ואצל האשה למכור זכותם לאחרים על הספק.

כגון אם שווי הכתובה מאה מנה, הבעל מוכר זכותו לאחרים בחמישים מנה, שאם יגרש את האשה או ימות לפניו, ישלמו לה הקונים מאה מנה תחתיו, ואם תמות לפניו, יזכו הם בכל המאה מנה.

והאשה מוכרת זכותה לאחרים בארבעים מנה, שאם יגרשנה בעלה או תתאלמן, יזכו הם בכל המאה מנה תחתיה, ואם תמות לפני בעלה, לא יטלו כלום.

[הסיבה שזכות הבעל שווה יותר, כי הוא כבר מוחזק בנכסים, ואוכל פירותיהם כל זמן שהם ברשותו].

ואם כן, קודם שהגיע זמן הפירעון, יש לבעל בכתובה זכות כפי מה שיקבל כשימכרנה, [כגון חמישים].

ועוד יש לו בה זכות יתרה מזו, שאם יקנה מהאשה את זכותה, שאם תזכה בכתובה הוא יטול את המגיע לה, ואם כן שוב לא ישלם לה כלום, ונמצא שיהיה בידו בוודאי כל שווי הכתובה, על ידי תשלום זכותה בלבד, [כגון אם יקנה ממנה את זכותה בארבעים, יהיו בידו כל המאה, ואם כן שווה לו זכותו בה ששים].

וכשהעידו העדים בשקר, שכבר הגיע זמן פירעון הכתובה, זממו להפסיד את הבעל זכויות זו.

לדעת רב נתן בר אושעיא ורב פפא – מאחר שאם הבעל יקנה מהאשה את זכותה, תהיה כל הכתובה שלו, נמצא שזממו להפסידו את כל הכתובה חוץ מזכות האשה בה, וכל זה ישלמו לו.

ולדעת רב חסדא – ישלמו לו רק כפי מה שהיה מקבל, אם היה הוא מוכר את הכתובה

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ג

לאחרים, [כי רק זכות זו בוודאי שלו היא, ואינה תלויה באשה, שתסכים למכור לו זכותה].

ואמר רב פפא שאין משלמים לו אלא מה שזממו להפסידו בכתובה עצמה [כנ"ל]. ואף על פי שבעדותם הם באים להפסידו גם, שלא יאכל פירות נכסי מלוג, את זה אינם משלמים לו, כי יכולים לומר, לא ידענו שהיו לה נכסי מלוג, ולא באנו אלא להפסידו כתובתה.

כל הנ"ל הוא כפירוש רש"י ותוס'. אולם רש"י שמע מרביתו לפרש, שאין כאן מחלוקת, אלא שאומדים את זכות האשה לפי נכסי הבעל, אם הם עידית או זיבורית, כי הקונה מדקדק בזה, ואם יחד לה הבעל קרקע לכתובתה, לפי הקרקע הזה אומדים.

ובטור כתוב: ושומה זו תלויה באשה, שאם היא זקנה או חולה, שקרובה למות, אז שוה יותר. וכן לענין גירושין, אם היא קנטרנית, בענין שאין הבעל יכול לסובלה, קרובה להתגרש יותר. וגם שמין לפי מה שהיא השדה המיוחדת לכתובתה, אם היא עידית או בינונית או זיבורית.

וכתבו התוס', שכשם שיש לעדים האומרים גירש פלוני את אשתו, לשלם לבעל מה שרצו להפסידו, כך יש להם לשלם לאשה שאר [=מזונות] **וכסות**, שבעל חייב לאשתו, **וכשבאו להחזיקה כמגורשת**, באו להפסידה מהם:

- **אלא אם כן מעשה ידיה שווים כשיעור שאר וכסות**, שאז כנגד מה שמפסידים אותה, מזכים אותה במעשה ידיה.

- **או שגם היא אומרת שנתגרשה כדברי העדים**, כי בכך היא מוחלת לבעל על חיובו לה כבעל.

העידו על פירעון קרוב והוזמו

עדים שהעידו באחד, שחייב לחבירו ממון, על מנת לפורעו בסוף שלושים יום, והוא אומר, שזמן הפירעון לאחר מספר שנים, והוזמו העדים.

אומדים כמה אדם רוצה לתת, על מנת שיהיה בידו כזה ממון, מסוף שלושים יום, ועד הגעת הזמן האמיתי, שזה מה שרצו להפסידו, ואת זה ישלמו לו.

המלווה את חבירו לעשר שנים

בענין שמיטת כספים נאמר, "לא יגש [=לא יתבע] אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו", ומכאן למדו, שאין הפרשה מדברת, אלא בחובות שניתן לתבוע אותם, אבל חובות שאי אפשר לתבוע אותם, אינם בטלים בשביעית.

ללשון הראשון, דעת רב יהודה אמר שמואל – המלווה את חבירו לעשר שנים, **שביעית ראשונה משמטת את חובו**, כי חוב זה, אף שאינו ניתן לתביעה בשביעית עצמה [כי עוד לא חלפו עשר שנים], אם השביעית לא היתה משמטת, היה ניתן לתביעה בסוף עשר שנים, והרי זה נקרא חוב הניתן לתביעה, שבטל בשביעית, מהכתוב "לא יגש", [ורק חוב שיתכן שלא יגיע לעולם לידי תביעה, אינו בטל בשביעית].

וללשון שני, דעת רב יהודה אמר שמואל – המלווה את חבירו לעשר שנים, **אין השביעית משמטת את חובו**, אלא אחר שהגיע זמן הפירעון, כי כל עוד שלא הגיע זמן הפירעון, אי אפשר לתבוע את החוב, ואינו בכלל חוב הניתן לתביעה שהשביעית משמטת.

אופנים נוספים שאין

השביעית משמטת את החוב

א. המלווה על המשכון, אינו משמט את חובו בשביעית, כי קנה את המשכון לעניינים מסוימים, ולכן נחשב החוב כגבוי בידו, ואם כן אינו נוגש את חבירו.

ב. המוסר שטרותיו לבית דין, אינו משמט את חובו בשביעית, כי נאמר, "לא יגש אֶת רֵעֵהוּ", והמוסר שטרותיו לבית דין, אינו נוגש את רעהו כלום, כי בית דין הם הנוגשים, וחובות של בית דין אינם משמטים. [רש"י פירש שזהו פרוזבול שהתקין הלל. ותוס' כתבו, שפרוזבול הוא דבר נוסף].

תנאי למחול על האונאה

ותנאי שלא ישמט את חובו בשביעית

לדעת רב – העושה תנאי לעבור על הכתוב בתורה, **תנאו בטל**, ולכן מוכר וקונה שהתנה אחד מהם עם חבירו, שאם יתאנה, ימחל לו על האונאה, התנאי בטל, ותובע את האונאה. וכן המלווה לחבירו מעות, ומתנה עמו, שלא ישמט את חובו בשביעית, אלא יפרע לו אחר השביעית, התנאי בטל, והחוב שומט בשביעית.

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ג

ולדעת שמואל – העושה תנאי לעבור על הכתוב בתורה [בדיני ממון], **התנאי קיים**, ולכן המתנה עם חברו שימחל על האונאה, התנאי קיים. וכן המתנה עם חברו שישב לו את החוב אחר השביעית, התנאי קיים. [ומבואר כאן בתוס', שהתנאי קיים, רק משום שאין בו ביטול ודאי של דין התורה, כגון במקח, יתכן שלא תהא אונאה, ובהלוואה, יתכן שיפרע קודם השביעית, ולא עברו על דין התורה].

תנאי שלא יהא במקח אונאה לדברי הכל בטל

מוכר וקונה שאמר אחד לחבירו, הנני לעשות את הקניין על מנת שאין בו אונאה, לדברי הכל התנאי בטל:

לפירוש רש"י – משום שלשון זה אינו תנאי שימחל על האונאה, אלא לשון **הבטחה**, שאין במקח אונאה, ולכן אם יש אונאה במקח נמצא ששיקר, והמקח מקח טעות, ואם ירצה המתאנה לחזור בו מכל המקח, רשאי, כדין מקח טעות.

ולפירוש רשב"ם – משום שלשון זה אינו תנאי שימחל על האונאה, אלא תנאי שלא יחול במקח איסור אונאה, ומאחר שאין אדם יכול [אלא למחול על המגיע לו, אבל אינו יכול] לבטל את האיסור הקיים, אם היתה אונאה, המאנה חייב לשלם למתאנה.

תנאי שלא תשמט השביעית

המלווה מעות לחבירו ומתנה עמו על מנת שלא תשמט השביעית, לדברי הכל התנאי בטל:

לפירוש רש"י – משום שהשביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תשמט, ומאחר שלא התנה עם מי שהדבר בידו, אין כאן שום תנאי.

ולפירוש רשב"ם – משום שלשון זה הוא תנאי שלא יחול איסור שביעית, אם יגבה ממנו את החוב, ומאחר שאין אדם יכול לבטל את האיסור הקיים, אינו רשאי לגבות את החוב אחר השביעית.

המלווה את חברו סתם אינו רשאי

לתובעו קודם שיעברו שלושים יום

רבה בר בר חנה היה סבור, שדין זה נלמד מסברא, והיא, שמסתבר שאין אדם טורח לכתוב שטר להלוואה, שזמן הפירעון פחות משלושים יום, ואם נכתב שטר על הלוואה, אף על פי שלא נכתב בתוכו זמן הפירעון, ודאי שאינו אלא לאחר שלושים יום. ומאחר שזה טעם הדין, אין הדין הזה אלא בהלוואה שנכתב עליה שטר, אבל הלוואה בעל פה שלא פורש בה זמן הפירעון, המלווה רשאי לתבוע אף בתוך שלושים יום.

ודעת רב ושמואל, שאין חילוק בין הלוואה בשטר להלוואה על פה, ובשתיהן אין המלווה רשאי לתבוע בתוך שלושים יום. **וביאר רב מתנה**, שדין זה נלמד מהכתוב, "קָרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה", שהזכיר את שנת השמיטה שתי פעמים, ללמד, שיש שתי שמיטות, האחת היא המבוארת באותה פרשה, שכל החובות בטלים לגמרי בשנה השביעית. והשניה היא זו, שכל החובות [שלא פורש בהם זמן פירעון], בטלים בשנה הראשונה להלוואה, לעניין שאי אפשר לתובעם אלא אחר שתעבור השנה, ואין הכוונה לשנה ממש אלא לשלושים יום, כי שלושים יום בשנה נחשבים כשנה.

חביבי

חביבי הוא תרגום של דודי. ולכן רב כינה את רבי חייא דודו, "חביבי".

הפותח בית צוואר בשבת

אמר רב יהודה אמר רב, הפותח בית הצוואר בשבת, [כגון שהיה חלוק חדש בלא פתח להכניס את הראש, ועשה לו פתח], גמר בכך את מלאכת עשיית הבגד, וחייב חטאת משום אב מלאכה של מכה בפטיש. אבל חבית שהיתה מכוסה, אף על פי שהיה הכיסוי צמוד לחבית בטיט, מותר להתיז את הכיסוי מהחבית, ואין זה נחשב כעשיית פתח לחבית, כי אין הכיסוי חלק מהחבית, ואף כשהיה הכיסוי על החבית, היתה כאן חבית גמורה עם פתח.

פסול מים שאובים במקוה

תקנת חכמים היא, שמים שאובים פוסלים את המקוה, ושיעור מים שאובים לפסול את המקוה, הוא שלושת לוגין.

מתחילה אמר רבא – אזלינן בתר שמא. כלומר, אם מה שנפל למקוה, נקרא בשם מים, [אפילו עם שם לואי כגון

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ד

מי צבע], הוא פוסל את המקווה בשלושת לוגין. ואם נקרא בשם אחר, [כגון יין מזוג], אינו נחשב מים, ואינו פוסל את המקווה, אף על פי שיש בו שיעור שלושת לוגין מים.

לדעת רבי חייא – אזלינן בתר שיעורא בלבד, כלומר אם נפלו למקוה שלושה לוגין מים ממש, פסלו את המקוה, אף על פי שהיו מעורבים במעט יין, הנוסף על שיעור שלושת לוגין, ויש כאן מראה יין, ולא מראה מים, כי למעשה יש כאן שיעור שלושה לוגין מים. ואם נפלו למקוה פחות משלושת לוגין מים, לא פסלוהו, אף על פי שהיו מעורבים במעט חלב, שהשלימם לשלושה לוגין, ויש כאן מראה מים שלושה לוגין, כי למעשה אין כאן שיעור שלושה לוגין ממים ממש. [ולדברי רבא, כן גם דעת תנא קמא של הברייתא].

ולדעת רבי יוחנן בן נורי – הכל הלך אחר המראה, כלומר אם נפלו למקוה שלושה לוגין שמראיהם כמראה מים, פסלו אותו, אף על פי שאין כאן שיעור שלושת לוגין מים ממש, ומעורב בהם מעט חלב. ואם נפלו למקווה, מים במראה יין, לא פסלוהו, אף על פי שיש בהם שיעור שלושת לוגין מים, שנשתנה מראיהם על ידי שהוסיפו בהם מעט יין. [וכן אמר רב יהודה אמר רב].

ולדברי אביי, אמר רב יהודה, שדעת תנא קמא של הברייתא – תרוויהו בעינן שיעורא וחזותא. כלומר אין המקווה נפסל, אלא כשיפלו לתוכו שלושת לוגין מים, שמראיהם כמראה המים. ולכן אם נפלו לתוכו מעט פחות משלושת לוגין מים, בתוספת מעט חלב, המשלימם לשיעור שלושת לוגין, לא פסלוהו, כי אין כאן שיעור שלושת לוגין. וכן אם נפלו לתוכו שלושת לוגין מלאים של מים, בתוספת מעט יין, המשנה מראיהם, לא פסלוהו, כי אין כאן מראה מים, [וכן אמר רב יהודה אמר רב]. אבל אם נפלו למקוה שלושת לוגין מלאים של מים, בתוספת מעט חלב, שלא שנה את מראיהם, פסלוהו, כי יש כאן שלושת לוגין מים, במראה מים.

דף ד

חבית מלאה מים שנפלה לים

רש"י גורס, שטמא שטובל באותו מקום, לא נטהר בכך, שמא כל המים שבחבית עומדים יחד, ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובים. ודווקא בים יש לחוש לכך, אבל בנהר, שיש בו זרימה כל הזמן, אין לחוש לכך, כי ודאי מי החבית כבר הלכו מכאן, וטובל במי הנהר.

ותוס' מפרשים, שאפילו ודאי עומדים כל המים במקום אחד, טמא הטובל שם נטהר, כי המים הללו מחוברים לשאר המים הכשרים לטבילה, וכלל בידינו, שטובלים במים שאובים המחוברים למי מקוה [בהשקה].

חבית מלאה יין [לבן] שנפלה לים

טמא שטובל באותו מקום, לא נטהר בכך, שמא כל היין שבחבית עומד יחד, ושמא זה טבל ביין ולא במי הים.

ואם ירד לשם טמא, וטבל, יש לחוש שבמקומו יש יין שנטמא ממנו, ולכן אם לאחר מכן נפל לשם ככר של תרומה, נטמא הככר מחמת היין.

ודווקא בים יש לחוש לכך, אבל בנהר, שיש בו זרימה כל הזמן, אין לחוש לכך, כי ודאי יין החבית כבר הלך מכאן, ואין באותו מקום אלא מי נהר.

"וְהָפְּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רְשָׁעָתוֹ"

הכתוב "כְּדֵי רְשָׁעָתוֹ", בא ללמד, שעל מעשה אחד עונשים עונש אחד ולא יותר, שכך הוא נדרש, "כְּדֵי רְשָׁעָתוֹ", משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שני רשעיות.

לדעת חכמים – [אין אדם לוקה ומשלם, שכן] מהכתוב הזה יש ללמוד, שכשיש לחייב אדם על מעשה אחד עונש מלקות ועונש תשלומי ממון, אין עונשים אותו בשני עונשים אלו, אלא בעונש אחד בלבד, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך לעניין עדים זוממים]. ואין ללמוד מפרשת מוציא שם רע, שכשם שמוציא שם רע נענש בשני עונשים אלו על מעשה אחד, שנאמר בו, "וַיִּסְרוּ אֹתוֹ" [=מלקות], "וַיַּעֲנֹשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף" [=ממון], כך עדים זוממים יענשו בשני עונשים אלו על מעשה אחד, והכתוב "כְּדֵי רְשָׁעָתוֹ", האמור בהם, ילמד, שאין עונשים שני עונשים אחרים יחד, אבל ממון ומלקות עונשים יחד. זאת אין לומר, משום שעונשו של מוציא שם רע קנס הוא, וכל קנס חידוש הוא שחידשה תורה למקומו, ואינו דין כללי ללמוד ממנו לשאר מקומות, ואם כן, הכתוב "כְּדֵי רְשָׁעָתוֹ", מלמד שאין עונשים על מעשה אחד אפילו מלקות וממון.

ולדעת רבי מאיר – [אדם לוקה ומשלם, שכן]

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ד

מהכתוב הזה יש ללמוד, רק, שכשיש לחייב אדם על מעשה אחד עונש מלקות ועונש מיתה, אין עונשים אותו בשני עונשים אלו, אלא בעונש אחד בלבד, [החמור מביניהם, כלומר מיתה]. אבל אין ללמוד מהכתוב הזה, שאין עונשים על מעשה אחד מלקות וממון, כי מפורש בתורה בעניין מוציא שם רע, שעונשים אותו ממון ומלקות על מעשה אחד, ולדעת רבי מאיר עונש עדים זוממים, גם הוא קנס כמו עונש מוציא שם רע, ואם כן, כשם שקנסו מוציא שם רע בשני עונשים אלו, כך יש לקנוס עדים זוממים בשני עונשים אלו, ואם כן, כשאמרה תורה בעניין עדים זוממים "כְּדֵי רְשָׁעֲתוֹ", ודאי לא כוונה לשלול עונש מלקות וממון יחד, ועל כרחך לא באה אלא ללמד, שאין עונשים עונש מלקות ועונש מיתה יחד.

עונש עדות שקר לעדים זוממים

נחלקו חכמים אם עדים זוממים שנענשים [ממון או מלקות] כאשר זממו לוקים גם על שהעידו שקר ועברו באיסור "לא תענה ברעך עד שקר".

לדעת חכמים – אין אדם מתחייב על שתי רשעיות, ולכן אם זממו לחייב אדם ממון או מלקות ארבעים, נענשים כאשר זממו, ומשלמים ממון או לוקים ארבעים, מהכתוב "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם" אבל אין לוקים מלקות על שעברו על הכתוב "לא תענה".

ולדעת רבי מאיר – אדם מתחייב על שתי רשעיות, שאחת ממון ואחת מלקות, ולכן אם זממו לחייב אדם ממון, משלמים לו מהכתוב, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם", ולוקים, מהכתוב, "לא תענה". ואם זממו לחייב אדם מלקות, לוקים ארבעים מהכתוב, "וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם", ועוד ארבעים מהכתוב "לא תענה". [מתוך פירוש רש"י משמע, שלוקים ומשלמים, כי יש אזהרה לכל עונש בפני עצמו. אולם התוס' כתבו, שאין צריך אזהרה אלא לעונש הגוף, אבל עונש ממון יש אף בלא אזהרת לא תעשה].

האם לוקים על לאו שאין בו מעשה

[כלומר כשהחטא מתבצע בלא מעשה]

א. מוציא שם רע. לוקה על חטאו, אף על פי שלא עשה מעשה, [אלא אמירה בלבד], שכן מפורש בו בתורה, "וְיִסְרוּ אֹתוֹ".

ב. עדים זוממים. לוקים על חטאם, [כשאין עונשים אותם כאשר זממו], אף על פי שלא עשו מעשה, [אלא אמירה בלבד], כמבואר בדף ב'.

ג. ולעניין שאר איסורים שאין בהם מעשה נחלקו חכמים:

לדעת רבי יהודה – כל איסורים שאין בהם מעשה, לוקים עליהם, כאיסורים שיש בהם מעשה, ודבר זה יש ללמוד בבניין אב, מהצד השווה של מוציא שם רע ועדים זוממים, שלוקים אף על פי שלא עשו מעשה, וכשם שהם לוקים אף על פי שלא עשו מעשה כך לוקים על שאר איסורים שאין בהם מעשה. [ואין לומר שרק מוציא שם רע לוקה בלא מעשה, משום שהוא חמור, שכן לוקה ומשלם, משום שעדים זוממים יוכיחו, שלוקים בלא מעשה, אף על פי שאינם לוקים ומשלמים (לדברי חכמים). ואין לומר שרק עדים זוממים לוקים בלא מעשה, משום שהם חמורים, שכן אין צריכים התראה, משום שמוציא שם רע יוכיח, שלוקה בלא מעשה, אף על פי שצריך התראה. ואין לומר שרק שניהם לוקים בלא מעשה, כי שניהם קנסות הם, כי לדעת רבי יהודה עונש עדים זוממים אינו קנס].

ולדעת חכמים – אין לוקים אלא על איסור לא תעשה שיש בו מעשה, [שכן יש ללמוד ממה שנשמך פרשת מכות לאיסור חסימה שיש בו מעשה], ואין ללמוד בבנין אב, מהצד השווה של עדים זוממים ומוציא שם רע, שעל כל איסורים לוקים אף בלא מעשה, [ולא רק לדעת האומרים ששניהם עונש קנס הוא, אלא אף לדעת האומרים שעונש עדים זוממים אינו קנס], כי יש לדחות ולומר, שרק שניהם שיש בהם חומרה יתירה, [זה אין צריך התראה וזה לוקה ומשלם], נאמר בהם מלקות בלא מעשה, מה שאין כן שאר איסורים, שאינם חמורים כל כך.

הכל מודים שהעובר על איסור

"ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בְּקֶר" אינו לוקה

לדעת רבי עקיבא – אין לוקים על איסור זה, כי הוא לאו שאין בו מעשה.

ולדעת רבי יהודה – אין לוקים על איסור זה, כי הוא לאו הניתק לעשה, שכך נאמר, "ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בְּקֶר וְהִנֵּתֶר מִמֶּנּוּ עַד בְּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ", כלומר העשה האמור אחריו, לשורפו,

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ה

הוא תקנתו של האיסור וכפרתו, ואין לו עונש אחר.

אזהרה לעדים זוממים

[לעניין עונשי הגוף שאין עונשים בלא אזהרה]

לדעת חכמים – מהכתוב האמור בעניין עדות,

"לא תענה ברעך עד שקר".

ולדעת רבי מאיר – מהכתוב האמור בעניין

עדים זוממים, "והנשואים ישמעו ויראו ולא

יספו לעשות עוד פדבר הרע הזה בקרבך".

דף ה

משלשים בממון

ואין משלשים במלקות

עדים שהעידו על אחד שחייב מאתים זוז, ונמצאו זוממים, כולם יחד משלמים לנידון מה

שרצו להפסידו, [אם הם שנים, כל אחד מהם משלם מנה. ואם הם שלושה, כל אחד משלם

שני שלישי מנה].

ועדים שהעידו על אחד שעבר עבירה שעונשה

מלקות ארבעים, ונמצאו זוממים, כל אחד מהם לוקה ארבעים שלימות:

לדעת אביי – הסברא אומרת, שיתחלקו כל

הזוממים בעונש, ולא ישלם כל אחד את הכל,

ולכן כשהוזמו בממון, משלשים את הממון

ביניהם, אלא שלעניין מלקות, אף שמסברא יש

לחלק את המלקות ביניהם, הדין הוא שכל אחד

לוקה מלקות שלימה, ודבר זה למד מגזרה

שווה, שנאמר בעניין מיתות בית דין, "אשר הוא

רשע למות", ונאמר בעניין מלקות בית דין, "והיה

אם בן הכות הרשע", ללמד, שכשם שאין בית דין

עונשים חצי עונש מיתה, כך אין בית דין

עונשים חצי עונש מלקות, וכל שנתחייב מלקות

בבית דין, לוקה ארבעים שלימות.

ולדעת רבא – הסברא אומרת, שכל אחד

מהזוממים יענש לבדו כפי מה שזממו, שכן נאמר

בעונשם של הזוממים, "ועשיתם לו כפאשר זמם

לעשות", ולכן, כשהם זממו להלקותו ארבעים,

יש לענוש כל אחד מהם במלקות ארבעים, אולם

כל זה בעונש הגוף, שאי אפשר לצרפם יחד, וכל

אחד מהם הוא גוף נפרד, ואם כן, כשיענש גוף זה

בעשרים, וגוף זה בעשרים, לא נתקיים באף אחד

כאשר זמם. אבל בעונש ממון אין הדין כן, כי ממון

של כמה בני אדם מצטרף יחד, וכשיתנו יחד

מאתים זוז, נמצא שנתקיים בהם כאשר זממו

לעשות. [יתכן, שלעניין הממון, כשיהיו כמה בני אדם

שותפים במאתים זוז, הרי הם נחשבים כבעלים אחד

בכל הממון, ולכן כשישלמו בשותפות מאתים זוז,

כאילו כל אחד שילם כל אשר זממו לעשות].

[רש"י בדף ג' ביאר]

מה הכוונה משלשים בממון

יש מפרשים שהכוונה לצד שלישי, כלומר בית דין

שהוא צד שלישי בין הזוממים לנידון, הוא גובה

מזוממים איש כפי חלקו, באופן שיעלה חלקם יחד,

כפי המגיע לנידון.

ויש מפרשים שהכוונה לחלוקה לשלוש, והכוונה

בזה, שאם היו שלושה זוממים, ישלם כל אחד שליש,

והוא הדין שאם היו ארבעה, מרבעים בממון.

אין העדים נעשים זוממים

עד שיזימו את עצמם

כלומר, אין עדים נעשים זוממים אלא כשיזימו

אותם בעדות עליהם עצמם, ולא בעדות על

דברים שאמרו. ולכן:

עדים שהעידו באחד שהרג את הנפש, ובאו

עדים אחרים, ואמרו, נהרג זה שאתם מעידים

עליו, או הורג זה שאתם מעידים עליו, היה עמנו

אותו היום במקום פלוני, אין הראשונים

זוממים, [אלא מוכחשים בלבד, ולכן אינם

נענשים כאשר זממו].

אבל אמרו האחרונים, אתם הייתם עמנו אותו

היום במקום פלוני, הרי אלו זוממים, ונהרגים

על פיהם.

לדעת רב אדא – דין זה נלמד מהכתוב, "והיה

עד שקר העד שקר ענה", המלמד, שהפרשה

מדברת באופן שבעדים עצמם נמצא השקר.

ולדעת דבי רבי ישמעאל – דין זה נלמד

מהכתוב, "לענות בו סרה", המלמד, שהפרשה

מדברת בעדים שנתברר שהם עצמם הוסרו

משם.

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ה

אין מצילים את העדים

בטענת דבר שאינו מצוי

אמרו שנים, במזרח בירה [=טרקלין] הרג זה את הנפש. ובאו שנים ואמרו, עמנו הייתם באותה שעה במערב הבירה. אם העומד במערב יכול לראות מה יש במזרח, אינם זוממים. ואם אינו יכול לראות, הרי אלו זוממים, ואין אומרים שעיניהם צופות למרחוק יותר משאר בני אדם, וראו מהמערב את שארע במזרח.

וכן, אמרו שנים, בבקר הרג זה את הנפש בירושלים. ובאו שנים, ואמרו, עמנו הייתם בערבו של אותו יום בלוד. אם יכול אדם להלך [אפילו על סוס] מירושלים ללוד מבוקר עד ערב, אינם זוממים. ואם אינו יכול להגיע, הרי אלו זוממים, ואין אומרים שנזדמן להם גמלא פרחא [=מין גמלים קלים במרוצתם כעוף פורח], והגיעו על ידו.

אין עדים זוממים מתחייבים אלא

כשזממו לחייב את הנידון שלא כדין

בדיני ממונות, כגון הלוואה או גזלה, הלווה והגוזל מחויב ועומד, משעת ההלוואה והגזלה, ואם יבוא לבית דין, ויודה על כך, יחייבוהו לשלם, אף על פי שאין עדות בדבר, ולא פסק בית דין. ולכן,

- אם באו עדים [ביום רביעי], והעידו על אחד בשקר, שלוה או גזל ביום שני, ובאו עדים אחרים, והזימו את הראשונים, ואמרו, ביום שני עמנו הייתם במקום אחר, ולא ראיתם את ההלוואה או הגזלה כעדותכם, אבל מה שאמרתם אמת, כי לוה או גזל ביום ראשון, או ביום שלישי. מאחר שלא באו הזוממים להפסיד את הנידון שלא כדין, אלא לחייבו כפי חיובו האמיתי, אינם משלמים לו כלום.

אבל בדיני נפשות או בדיני קנסות, אין הנידון

מתחייב מיתה או קנס משעה שעשה את המעשה, אלא משעה שיפסקו בית דין על חיובו [על פי עדים], אבל קודם לכן, אפילו יבוא לבית דין, ויודה שעשה את המעשה, לא יתחייב, לא מיתה ולא מלקות. [ומתוך פירוש רש"י משמע, שאם הודה מעצמו, אף אם יבוא אחר כך עדים, לא יחייבוהו בית דין, לא מיתה ולא מלקות. אולם התוס' חולקים על כך לעניין מיתה, ומפרשים שאם אחר כך יעידו בו שחטא, יומת בבית דין]. ולכן,

- אם באו עדים [ביום רביעי], והעידו על אחד בשקר, שעשה מעשה מסוים ועל פיהם נתחייב מיתה או קנס, ובאו עדים אחרים, והזימו את הראשונים, ואמרו, ביום שני עמנו הייתם במקום אחר, ולא ראיתם את המעשה כעדותכם, אבל מה שאמרתם אמת, כי עשה כן ביום ראשון, או ביום שלישי. מאחר שכשהעידו הראשונים עדיין לא היה הנידון חייב מיתה או קנס, ובאו לחייבו שלא כדין, הרי הם נענשים כאשר זממו.

- אולם, אם באו עדים [ביום רביעי], והעידו על אחד בשקר, שנגמר דינו בבית דין על מעשה מסוים להתחייב מיתה או קנס, ובאו עדים אחרים והזימו את הראשונים, ואמרו, ביום שני עמנו הייתם במקום אחר, ולא ראיתם את המעשה שנגמר דינו בבית דין כעדותכם, אבל מה שאמרתם אמת, כי נגמר דינו למיתה או קנס ביום ראשון, או ביום שלישי. מאחר שכשהעידו הראשונים כבר היה הנידון חייב מיתה או קנס ולא באו לחייבו שלא כדין אינם נענשים כאשר זממו.

החילוק הנ"ל בין דיני ממונות לדיני קנסות ודיני נפשות, שבדיני ממונות הנידון מחויב ועומד קודם פסק דין, ובדיני נפשות וקנסות אינו מחויב אלא אחר פסק דין, מבואר בפירוש רש"י, וכן משמע במקצת דברי התוס'.

אולם מתוך עיקר דברי התוס' משמע, שגם בדיני ממונות אין הנידון מחויב ועומד אלא אחר פסק דין, אלא שבדיני ממונות, קרוב לודאי שיבואו עדים ויתחייב, ולכן נחשב כבר עתה כמו שכבר נתחייב, אבל בדיני נפשות וקנסות, ספק גדול אם יתחייב, כי בדיני קנסות אם יודה לא יתחייב, ובדיני נפשות לא ודאי שיתחייב, כי צריך דרישה וחקירה, ולכן אינו נחשב כחייב עד שיגמר הדין.

המזימים כמה כתות עדים

כשבאו כמה כתות עדים להעיד על אחד שהרג את הנפש וכל פעם כשנגמר הדין על פי כל כת וכת באו אותם שנים והזימו את העדים:

לדעת חכמים – בכל פעם שהם מזימים, יש לקיים בעדים דין הזמה, ולהורגם כאשר זממו.

ולדעת רבי יהודה – מאחר שהם עצמם באים להזים בכל פעם, ניכר שנטלו עצה ביניהם,

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ה

להזים את כל הבא להעיד על הנידון, ועדי שקר הם, [רש"י גורס, שרבי יהודה קורא לכת מזימים זו "אסטטית", כלומר מוסרת מכאן, שכן תרגום "סָרְהָ" הוא "סְטָא". ורב אלפס גורס, שרבי יהודה אמר בלשון שאלה, וכי כת זו "אסטטיס" היא, מלשון סטיס [=מין צבע אדום], כלומר, וכי עדות זו יורה של איסטיס היא, שצובעת את כל הנוגע בה].

מי שהביא כמה כתות עדים והוכחשו

[בבדיקות] ורוצה להביא כת נוספת

לדעת ריש לריש, אין מקבלים עדים נוספים שיביא, כי הוחזק להביא עדי שקר. [ואמר ריש לקיש, שדין זה, הוא אף לדברי חכמים, המכשירים כת אחת המזימה כמה כתות, שלא הכשירו אותה חכמים, אלא משום שאין אדם מחזור אחריהם לשוכרם, ולהרגילם תמיד לבוא לבית דין, ולהזים את כל הבאים, ולכן אין לחוש שבאו מעצמם לשקר, אבל זה שהוחזק לחפש עדי שקר, אין לקבל את עדיו].

ולדעת רבי יוחנן, מקבלים עדים נוספים שיביא, כי במה שהוחזק להביא עדי שקר, לא הוחזקו אלו לשקרנים, ושמה עתה מביא עדי אמת. [ואמר רבי יוחנן, שדין זה הוא אף לדברי רבי יהודה, הפוסל כת אחת המזימה כמה כתות עדים, שלא פסלה, אלא משום שלא מסתבר שהיו הם, עם כל הבאים להעיד, אבל זה שהביא עדים, אחר שהוכחשו עדים ראשונים שהביא, יתכן שהראשונים לא ראו, והאחרונים ראו, ואין לפסול את האחרונים משום שהוכחשו הראשונים].

פֶּאֶשֶׁר זָמַם וְלֹא כֹאשֶׁר עָשָׂה

בעניין עונשם של עדים זוממים נאמר, "וְעִשְׂיָתֶם לוֹ כִּפְאֶשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו ... וְלֹא תַחֲוֹס עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עֵין בְּעֵין שֶׁן בְּשֶׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל".

ממה שנאמר, "וְעִשְׂיָתֶם לוֹ כִּפְאֶשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו", משמע שעונשים אותם על מה שזממו להרוג את הנידון, ולא יצא זממם לפועל, אלא הנידון, עודנו חי. ומהכתוב "נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ", משמע, שעונשים אותם בנפשם, כנגד מה שהפסידו את נפשו של הנידון, ומכאן משמע שנענשים כשעלה זממם בידם.

ומתוך שני הכתובים הללו למדו חכמים, שאין עדים זוממים נהרגים, אלא כשהזממו אחרי שנגמר הדין על פיהם, ועדיין לא נהרג הנידון. שבוה מתקיימים שני הכתובים, שכשנגמר הדין על פיהם, עלה זממם בידם לחייב את נפשו של הנידון, ועדיין הנידון קיים, ולא יצא זממם לפועל.

ואף על פי שיש ללמוד מדין קל וחומר, שיהרגו הזוממים גם כשנהרג הנידון על פיהם, שכן אם על זממם בלבד הם נהרגים, כשיצא זממם לפועל, כל שכן שיש להורגם. ומכל מקום אין נהרגים, כי אין עונשים מן הדין, [כלומר אין ללמוד מדין קל וחומר עונשי תורה שלא פורשו בה], כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

- וכשם שעדים שזממו להרוג את הנידון, אינם נהרגים אלא כשהזממו אחר שנגמר דינו, וקודם שנהרג.

- כך עדים שזממו לחייב את הנידון מלקות, אינם לוקים כאשר זממו, אלא כשהזממו אחר שנגמר דינו, וקודם שלקה. [דין זה למד בגזרה שווה רשע רשע].

- וכן עדים שזממו לחייב את הנידון גלות, שאינם גולים כאשר זממו, אלא לוקים, אין נענשים בזה, אלא כשהזממו אחר שנגמר הדין, וקודם שגלה הנידון. [דין זה למד בגזרה שווה רוצח רוצח].

- ולעניין עדים שזממו לחייב ממון, מבואר כאן בתוס', שאינם נענשים, אלא אם כן נגמר הדין על פיהם, שנאמר בפרשה, "עֵין בְּעֵין שֶׁן בְּשֶׁן", והכוונה לגמר דין, כמו שלמדו לעניין דיני נפשות, מהכתוב "נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ" כנ"ל. ובתוס' במסכת בבא קמא מבואר, שהם נענשים אפילו אם כבר שילם הנידון על פיהם, ולא רק קודם ששילם על פיהם, כי ממון ניתן להחזירו, ואף אחרי ששילם, כשיחזירו לו, הרי זה כאילו לא שילם. אי"נ משום שבממון עונשים מן הדין, ואם כן קל וחומר הוא, אם כשלא שילם על פיהם הם נענשים, כל שכן שנענשים כששילם על פיהם.

יהודה בן טבאי הרג עד זומם

שני עדים חייבו אדם אחד מיתה, ולאחר שנגמר דינו קודם שנהרג, הוזם אחד העדים, והרגו רבי יהודה בן טבאי, כאשר זמם לעשות לנידון. ואמר, אראה בנחמה, אם לא הרגתי עד זומם, [יש מפרשים שהכוונה לנחמות טובות, ונשבע שלא יראה נחמות, אם לא עשה כדן שהרג עד

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ה

זומם זה. ויש מפרשים שהכוונה לנחמות על מיתת בניו, ונשבע שימותו בניו וינחמוהו עליהם, אם לא עשה כדן, שהרג עד זומם זה], להוציא מלבם של צדוקים, שהיו אומרים, אין העדים זוממים נהרגים עד שיהרג הנידון.

אמר לו שמעון בן שטח, אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, שהרי אמרו חכמים, אין העדים זוממים נהרגים עד שיזומו שניהם.

מיד קבל עליו רבי יהודה בן טבאי, שאינו מורה הוראה אלא לפני שמעון בן שטח, [שאם יטעה יורהו].

וכל ימיו של רבי יהודה בן טבאי, היה משתטח על קברו של אותו העד, והיה קולו נשמע, וכסבורים העם לומר, קולו של הרוג, אמר, קולי שלי הוא, תדעו, למחר כשאמות, לא ישמע עוד הקול.

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי, אין ראייה מהפסקת הקול, שקולו של רבי יהודה בן טבאי הוא, כי יתכן שזה קול המת, ועתה שקט, כי תבעו לדן, או שפייסו רבי יהודה בן טבאי.

אין עונשים מן הדין

בעניין עונש הבא על אחותו, נאמר בתורה, "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אָחוֹתוֹ בֵּית אָבִיו אוֹ בֵּית אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֲרוֹתָהּ וְהָיָא תִּרְאָה אֶת עֲרוֹתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם".

ומכאן למדנו שהבא על אחותו מהאב בלבד, או על אחותו מהאם בלבד יענש.

ולכאורה הדברים קל וחומר, אם על אחותו מצד אחד הוא ענוש, על אחותו בת אביו ובת אמו לא כל שכן, ואף על פי כן טרחה התורה לכתוב זאת בפירוש, "עֲרוֹת אָחוֹתוֹ גְּלוּהוּ עוֹנוֹ יִשָּׂא".

הרי שלולא הכתוב הזה, הבא על אחותו מאב ואם, לא היה נענש, אף על פי שיש ללמוד זאת מדין קל וחומר, ומכאן למדנו, שאין עונשים מן הדין, [כלומר אין ללמוד מדין קל וחומר, עונשי תורה שלא פורשו בה].

אין מזהירים מן הדין

בעניין איסור הבא על אחותו, נאמר בתורה, "עֲרוֹת אָחוֹתֶיךָ בֵּית אָבִיךָ אוֹ בֵּית אִמְךָ מוֹלְדֹת בֵּית אוֹ מוֹלְדֹת חוּץ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיךָ".

ומכאן למדנו שנאסר אדם באחותו מהאב בלבד, ובאחותו מהאם בלבד.

ולכאורה הדברים קל וחומר, אם על נאסר באחותו מצד אחד, באחותו בת אביו ובת אמו לא כל שכן, ואף על פי כן טרחה התורה לכתוב זאת בפירוש, "עֲרוֹת בֵּית אִשְׁתְּךָ אָבִיךָ מוֹלְדֹת אָבִיךָ אָחוֹתֶיךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתֶיהָ".

הרי שלולא הכתוב הזה, לא היה אסור באחותו מאב ואם, אף על פי שיש ללמוד זאת מדין קל וחומר, ומכאן למדנו, שאין מזהירים מן הדין, [כלומר אין ללמוד מדין קל וחומר, איסורי תורה שלא פורשו בה].

שני עדים ושלושה עדים שווים הם

בשני מקומות, כשהזכירה תורה את העדים, הזכירה גם מניין של שנים, וגם מניין של שלושה:

א. בעניין המתת עבודי עבודה זרה, נאמר, **"עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת לֹא יוֹמֵת עַל פִּי עֵד אֶחָד".**

ב. בסמיכות לפרשת עדים זוממים נאמר, **"לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חַטָּא אֲשֶׁר יַחֲטֵא עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר".**

ובסוגיה זו נלמדו כמה דינים מכך שהקשה תורה עדות של שני עדים לעדות של שלושה עדים כפי שנתבאר בעזה"י להלן.

שנים מזימים רבים מהם

לדעת תנא קמא של המשנה, מתוך שהשוותה תורה עדות של שנים לעדות של שלושה, למדנו, שכשם שכת אחת של עדים, מזימה עדות של שני עדים, כך היא מזימה עדות של שלושה עדים. ומתוך שנאמר בעניין גם את המילה "עֵדִים", יש ללמוד שכת אחת מזימה אפילו עדות של מאה עדים. [התוס' כתבו, שמהריבוי "עֵדִים", יש ללמוד שמזימה עדות של עד אחד נוסף, כלומר עדות של ארבעה עדים. ומסברא יש ללמוד, שמזימה אף עדות של מאה עדים, כי אם כת אחת מזימה ארבעה עדים, שהם שתי כתות עדים, כמו כן יזימו מאה].

ולדעת רבי עקיבא, מסברא, [ובלא היקש], יש ללמוד, ששנים מזימים אפילו עדות של מאה, שכן שנים כשרים לכל עדויות שבתורה, ועדות הזמה בכלל כל שאר עדויות היא.

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ו

אין עדים זוממים נענשים

אלא כשהזמו כל העדים

כשהעידו שני עדים על אחד, והוזמו, נענשים כאשר זממו. אבל אם הוזם רק אחד מהם, אינם נענשים, שנאמר בפרשה, "וְהָיָה עַד שֶׁקָר הָעֵד שֶׁקָר עָנָה בְּאֶחָיו", וכל מקום שנאמר "עד", בלא לפרט מספר, הכוונה לשני העדים, [כמבואר במסכת סוטה], ואם כן, אין הפרשה מדברת, אלא כשהוזמו שני העדים, אבל כשהוזם אחד מהם, לא נאמר בפרשה, שיש לעונשו כאשר זמם.

לדעת רבי שמעון – מתוך שהשוותה תורה, עדות של שלושה לעדות של שנים, למדנו, שכשם ששנים שהעידו אינם נענשים כזוממים עד שיוזמו שניהם, כך שלושה שהעידו, אינם נענשים כזוממים עד שיוזמו שלושתם, ומתוך שנאמר "עדים", למדנו, שכן הדין גם בעדות של מאה עדים, שאינם נענשים כזוממים עד שיוזמו כולם.

ולדעת רבי עקיבא – מסברא, [ובלא היקש], יש ללמוד, שאפילו שלושה עדים, או אפילו מאה עדים, אינם נענשים כזוממים, עד שיוזמו כולם, כי כולם עדות אחת היא, ולא נאמרה הפרשה אלא כשנמצאת כל העדות שקר.

כל העדים שהוזמו נענשים אף שעל

פי מקצתם גם היה הנידון מורשע

רבי עקיבא אומר, הטעם שהשוותה תורה עדות של שלושה לעדות של שנים, ללמד, שכשם שבעדות של שנים, כשהוזמו, כל העדים נענשים, כי על ידיהם הורשע הנידון. כך בעדות של שלושה [או יותר], כשהוזמו, כל העדים נענשים, אף על פי שגם בלא השלישי היה הנידון מורשע, כי כשהעיד השלישי עם השנים, נעשו כולם עדות אחת, ועל פי כולם הורשע הנידון.

ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה, שמידה טובה מרובה ממידת פורענות פי חמש מאות

דף ו

מתי נחשבים עדים מרובים לכת אחד

מבואר בגמרא, שעדים רבים שהעידו על דבר אחד, אינם נחשבים ככת אחת, אלא כשהתחיל כל אחד את עדותו, תוך כדי דיבור לסיום עדות קודמו, אבל אם לא העידו יחד, אף על פי שהעידו דבר אחד, אינם נחשבים ככת אחת.

רש"י מפרש, שלכל דבר אין עדים רבים מצטרפים להיחשב ככת אחת, עד שיעידו יחד כנ"ל, ומשמע מדבריו שכן הדין, בין לעניין שאין מוזמים עד שיוזמו כולם, ובין לעניין שאם נמצא אחד קרוב או פסול עדות כולם בטילה, שלכל הדינים, אם לא העידו יחד, אינם נחשבים ככת אחת, וניתן להזים מקצתם, ולעונשם, [כשאותם מקצת העידו יחד, והשאר לא], ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, לא נפסלו האחרים שלא העידו יחד עמו.

ותוס' מפרשים, שלא נאמר דין צירוף עדים על ידי סמיכות העדות, אלא לעניין עדים זוממים, אבל לעניין נמצא אחד מהם קרוב או פסול, אפילו לא העידו יחד, נפסלו כולם, כי כשהם אומרים אמת, אם כן התחילה עדותם בשעת הראיה, וראייתם היתה יחד, ונעשו כת אחת, אבל זוממים, שלא ראו כלום, לא נעשו עדים, אלא בשעת העדות בבית דין, ולכן אם לא העידו יחד, אינם נעשים ככת אחת.

נמצא אחד העדים קרוב או פסול

שני עדים שהעידו על דבר מסוים, ונמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה עדותם, כי שוב אין כאן שני עדים.

ומתוך שהושוו שלושה עדים לשנים, למדנו, שכשם ששנים שנמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה עדותם, כך שלושה שנמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה עדותם.

ונחלקו רבי יוסי ורבי בעניין זה בשני דברים:

א. במה נאמר הדין הזה, שקרוב או פסול מבטל את כל העדות.

לדעת רבי יוסי – לא נאמר דין זה אלא בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר העדים. רש"י מפרש, שטעם החילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות הוא, שבדיני נפשות נאמר, "וְהָצִילוּ הָעֵדָה", ללמד, שיש לחפש לזכות

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ו

את הנידון, אבל בדיני ממונות, אין הדין כן, ומאחר שיש שני עדים כשרים, ידונו על פיהם. ור"י מפרש, שטעם החילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות הוא, שבדיני נפשות, כשהעידו שנים, ונפסל אחד, באמת בטלה העדות לגמרי, כי האחד שנותר, אינו כלום, וממילא כשנשווה לכך עדות של שלושה, כשיפסל אחד, תבטל העדות לגמרי, אבל בדיני ממונות, כשהעידו שנים, ונפסל אחד, לא בטל חבירו לגמרי, כי עדיין הוא מחייב שבועה, ואם כן, גם כשתשווה לכך עדות שלושה, כשיפסל האחד, אין לבטל את עדות חבריו, ומאחר שנותרו שנים, יש כאן עדות גמורה.

ולדעת רבי – אין חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות, ובשניהם אף בעדות של שלושה, כשנמצא אחד קרוב או פסול, בטלה כל העדות. [ויל"ע לשיטתו, כשיעידו שנים בדיני ממונות, ויפסל האחד, האם עדות חבירו קיימת לעניין שבועה, או שבטלה העדות לגמרי].

ב. מה מצרף את העדים להחשיב את הפסול כחלק מאותה כת עדים.

לדעת רבי יוסי [ששמואל פוסק כמותו] – מסקנת הגמרא, שכל הבאים לבית דין להעיד, נחשבים ככת אחת, ואם נמצא אחד מהם פסול, בטלה כל העדות, [לרש"י רק כשהעידו זה בתוך כדי דיבור של זה. ולתוס' אף כשהעידו כל אחד לבדו], אבל מי שראה את המעשה, ולא בא להעיד, אינו מצטרף עימם, ואינו מבטל עדותם, אף אם הוא קרוב או פסול.

[ותחילה היתה הגמרא סבורה, שלדעת רבי יוסי, כל הרואים את העדות מצטרפים, ואם ראה אותה עימם קרוב או פסול, בטלה עדותם, ולפיכך אין עדות על רציחה בטילה מחמת ראיית הנרצח שהוא עד פסול, רק כשנרצח מאחוריו, (יש מפרשים שהוא פסול כי הוא קרוב לעצמו. ויש מפרשים כי הוא בעל דין. ויש מפרשים כי הוא שונא. ויש מפרשים שהוא פסול רק כשהוא קרוב לרוצח). ואין עדות על רביעה בטילה, מחמת ראיית הנרבע, שהוא עד פסול, רק כשנרבע מאחוריו, (יש מפרשים שהוא פסול כי הוא קרוב לעצמו. ויש מפרשים כי הוא שונא. ויש מפרשים כי הוא רשע. ויש מפרשים שהוא פסול רק כשהוא קרוב לרובע). **אולם היה לנו לפסול כל עדות רציחה ורביעה, מחמת ראיית הרוצח והרובע, שהם קרובים לעצמם.**

ולדעת רבי [שרב נחמן פוסק כמותו] – כל המתכוונים לראות את המעשה כדי להיות עדים בדבר, מצטרפים להיות כת אחת, ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול, בטלה כל העדות [לרש"י רק כשהעידו זה בתוך כדי דיבור של זה. ולתוס' אף כשהעידו כל אחד לבדו]. בדיני נפשות ניתן לדעת מי נתכוון להעיד, שכל אלו שהתרו בנידון, נתכוונו להעיד, ושאר הרואים, לא נתכוונו להעיד. ובדיני ממונות, שואלים את העדים, האם נתכוונו להעיד או לראות בלבד. [ותוס' פירשו, ששואלים את הכשרים, האם נתכוונו להעיד עם הפסולים, או שנתכוונו להעיד בפני עצמם. ואם כן, לפירושם, לא כל הרואים שמתכוונים להעיד מצטרפים, אלא רק כל הרואים המתכוונים להעיד יחד מצטרפים].

צירוף ראייה הוא תנאי

נוסף לצירוף העדים לכת אחת

אין עדים מצטרפים להיות כת אחת, אלא אם כן רואים אלו את אלו, ולא צריך שיראה כל אחד את כל שאר העדים, אלא כל אחד מצטרף למי שהוא רואה, והוא מצרפו למי שהוא רואה, ובאופן הזה תהיה כת גדולה של עדים, אף שכל אחד ראה רק מקצת משאר העדים.

ואם היו רואים שנים יחד מכאן, ושנים יחד מכאן, ואין שני אלו רואים את שני אלו, אבל רואים את המתרה בנידון [שאינו מתכוון להעיד] – יש מפרשים שאינם נעשים כת אחת. ויש מפרשים שנעשים כת אחת כי ראייתם את המתרה מצרפת אותם יחד.

עדות מיוחדת [=אחד רואה מחלון זה ואחד רואה

מחלון זה ואינם רואים זה את זה]

א. בדיני נפשות – פסולה.

נאמר בתורה, "לא יומת על פי עד אֶחָד", ואין צורך ללמד שאין ממיתים על פי עד אחד לבדו, כי כבר נאמר, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים אוּ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמָת הַמֵּת", ומזה יש לדעת שאין ממיתים על פי עד אחד, ולכן אמרו חכמים, שהכתוב, "לא יומת על פי עד אֶחָד", בא ללמד, שאפילו יש כמה עדים על הדבר, אם כל אחד היה לבדו, ולא ראה את חבריו, אין ממיתים על פיהם.

ואולם, אם היו רואים את המתרה, או המתרה רואה אותם, [אף על פי שאינו ראוי להעיד], הוא מצרף אותם להיות כת אחת של כמה עדים, [וכגון שיש עדים על כך שהמתרה ראה אותם, אבל הם אינם נאמנים על כך, כי אם כן, נמצא שהנידון

מסכת מכות

פרק ראשון כיצד העדים דף ז

נהרג על סמך עדות של עד אחד, שמעיד שראה את המתרה].

ב. בדיני ממונות – כשרה.

שכן רק לעניין מיתה נאמר "לא יומת על פי עד אֶחָד" אבל לעניין ממון לא נאמר כן. [ואף על פי שנאמר "מִשְׁפָּט אֶחָד יְהִי לָכֶם" להשוות דיני ממונות ודיני נפשות, על כרחך הכתוב, "לא יומת על פי עד אֶחָד", המלמד שעד אחד אינו מועיל, לא נאמר בדיני ממונות, שכן עד אחד מועיל בהם, לכל הפחות לעניין שבועה].

מי מתרה בחוטא

כבר נתבאר בכמה מקומות, שאין הורגים את החוטא, אלא כשהעידו בו, שחטא אחרי שהתרו בו:

לדעת תנא קמא של משנתנו – אין זה משנה מי התרה בחוטא, וכל שהתרו בו, אפילו הנרצח עצמו, ואפילו שד, הרי זה מותר ונהרג. [ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, תלמיד חכם, היודע שהדבר אסור, אינו צריך התראה כלל, שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג ומזיד].

ולדעת רבי יוסי – לעולם אין החוטא נהרג, עד שיהיו פי כל עדיו מתרים בו, שנאמר, "על פי שְׁנַיִם עֵדִים", כלומר על פי התראתם של העדים.

העמדת תורגמן להבין דברי העדים

הסנהדרין צריכים להבין את דברי העדים, ולא לשמוע את דבריהם מפי התורגמן, שנאמר "על פי שְׁנַיִם עֵדִים", כלומר על פיהם ממש, ולא שיהיה מליץ ביניהם ובין הסנהדרין.

ומכל מקום, אם הדיינים מבינים את דברי העדים, אלא שאינם יודעים לשאול אותם בלשונם, [שכן פעמים אדם מבין לשון מסוים, אבל אינו יודעו היטב, שיוכל לדבר בו], **מותר לדיינים להעמיד תורגמן, כדי לשאול את העדים.**

דף ז

עדי הלוואה, הרחוקים מהלווה והמלווה, אבל קרובים לערב, פסולים, כי אם לא יהיה ללווה לשלם, המלווה תובע את הערב.

מי שנגמר דינו וברח

מי שנגמר דינו וברח, **ובא לפני אותו בית דין, או שבא לפני בית דין אחר,** והעידו בו לפניהם, שנגמר דינו בבית דין הראשון, **אין סותרים את דינו,** לחזור ולישא וליתן בדבר, אולי ימצא לו זכות, אלא נידון כפי שנגמר דינו מתחילה.

אולם אם תחילה נגמר דינו לחובה בבית דין שבחוץ לארץ, וברח לבית דין שבארץ ישראל, סותרים את דינו, וחוזרים לישא וליתן בדבר, אולי תועיל זכותה של ארץ ישראל למצוא לו פתח של זכות.

סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ

נאמר בתורה "וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקֵּי מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֵי תִיכֶם" ללמד שסנהדרין נוהגת בכל מושבות ישראל בין בארץ ובין בחוצה לארץ.

ומה שנאמר, "שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ", לא בא לומר שרק בשערי ארץ ישראל יש לתת בתי דין, אלא ללמד, שבארץ יש חיוב להושיב בתי דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, אבל בחוץ לארץ, די להושיב בתי דין בכל פלך ופלך, ואין צריך להושיב בכל עיר ועיר.

סנהדרין חובלנית

לדעת תנא קמא של משנתנו, סנהדרין ההורגת אדם אחד בשבע שנים נקראת חובלנית.

ולדעת רבי אליעזר בן עזריה, יתכן שסנהדרין ההורגת אדם אחד בשבעים שנה, נקראת חובלנית. ויתכן שסנהדרין ההורגת אדם אחד בשבעים שנה אינה חובלנית, אלא כן הרגילות, אבל ההורגת יותר מאדם אחד בשבעים שנה נקראת חובלנית.

רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם

- כשהיו מעידים לפניהם על אחד שהרג את הנפש:

היו שואלים את העדים, האם הנהרג היה שלם

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ז

או טריפה – ואם לא ידעו, הרי זה פטור, שמא טריפה הרג, וההורג את הטריפה פטור.

ואם העדים אומרים בדקנו לאחר מותו בכל סימני טריפות, והיה שלם, היו שואלים אותם – אולי במקום שחתכו ההורג בסייף, היה נקב, [שהוא אחד מהדברים המטריפים]. [רבינו תם מפרש, שאף שאין לחוש לכך, כי רוב בני אדם אין בהם נקב, אם שואלים אותם, ואומרים, אין אנו יודעים, בטלה עדותם. אולם התוס' דחו דבריו, כי אין בהם טעם, הלא אם לא ישאלו אותם כלל, אין לחוש שהיה נקב במקום סייף, ומשום שאמרו אין אנו יודעים בטלה עדותם, ואין כוונת הגמרא שבכך תבטל העדות, אלא שירבו לשאול אותם שאלות, עד שימצאו מכחישים זה את זה באיזה פרט, ובכך, ברוב פעמים לא היה אדם נהרג בבית דין].

- כשהיו מעידים לפניהם על אחד שבא על הערווה :

היו שואלים את העדים – האם ראיתם כמכחול בשפופרת, [ואין עדים מסתכלים בכך].

>וחכמים המחייבים מיתה על הערווה, אינם שואלים כן, כי לדעתם די שיראו העדים את החוטאים כמנאפים, כלומר ששוכבים בקירוב בשר, ונוהגים דרך תשמיש.<

יש מפרשים שאם היו מעידים בפניהם על אחד שחילל שבת או עבד עבודה זרה, לא היו יכולים להצילו בשאלות כאלו, ומכל מקום לא היה אדם נהרג בימיהם בסנהדרין, כי עבירות אלו אינם שכיחות.

ויש מפרשים שאף בעבירות אלו, היו שואלים את העדים, האם ראו שהחוטא אינו טריפה, שאם הוא טריפה, כשיוזמו, לא יתחייבו מיתה, על שזממו להרוג טריפה, ואם כן עדותם היא עדות שאי אפשר להזימה, ופסולה.

ורבן שמעון בן גמליאל אומר, אף הם, אם היו עושים כן, היו מרבים שופכי דמים בישראל, כי לא היו יראים מבית דין, והיו רוצחים, וחוטאים.

סליק פרק כיצד העדים

פרק שני אלו הן הגולין

פרשיות התורה בעניין גלות ההורג בשוגג

[שמות כ"א מ"ג] ואשר לא צדה והאֱלֹהִים אָנָּה לְיָדוֹ וְשָׁמַתִּי לָךְ מִקּוּם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה.

[במדבר ל"ה] וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם פי אתם עברים את הירדן ארצה כנען. והקרייתם לכם ערים ערי מקלט ותהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשוגגה. והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח עד עמוד לפני העדה למשפט. והערים אשר תתנו יש ערי מקלט ותהיינה לכם. את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט ותהיינה. לבני ישראל ולגר וליתושב בתוכם ותהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשוגגה. ואם בכלי ברזל הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. או בכלי עץ יד אשר ימות בו הכהו וימת רצח הוא מות יומת הרצח. גאל תדם הוא ימית את הרצח בפגעו בו הוא ימתנו. ואם בשטאה יחדפנו או השליך עליו בצדיה וימת. או באיבה הכהו בידו וימת מות יומת המכה רצח הוא גאל תדם ימית את הרצח בפגעו בו. ואם בפתע בלא איבה הדפו או השליך עליו כל כלי בלא צדיה. או בכך אבן אשר ימות בה בלא ראיות ויפל עליו וימת והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו. ושפטו העדה בין המכה ובין גאל תדם על המשפטים האלה. והצילו העדה את הרצח מיד גאל תדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן הקדש. ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה. ומצא אתו גאל תדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצח גאל תדם את הרצח אין לו דם. פי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדל ואחר מות הכהן הגדל ישב הרצח אל ארץ אחזתו. והיו אלה לכם לחקת משפט לדויתכם בכל מושבתתיכם. כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרצח ועד אחד לא יענה בנפש למות. ולא תקחו כפר לנפש רצח אשר הוא רשע למות פי מות יומת. ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן. ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה פי תדם הוא יחניף את הארץ ולא תארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה פי אם בדם שפכו. ולא תטמא את הארץ אשר אתם ישבים בה אשר אני שכן בתוכה פי אני ה' שכן בתוך בני ישראל.

[דברים ד' מ"א-מ"ג] אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמשו. לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי זעזע והוא לא שיט לו מתמול שלשם ונס אל אחת מן הערים האלו וחי. את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בפשן למנשי.

[דברים מ"ט א-מ"ג] פי יכרית ה' אלקיך את הגוים אשר ה' אלקיך נתן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם. שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצה אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה. תבין לך תדריך ושלשת את גבול ארצה אשר יחילך ה' אלקיך ותיה לנוס שמה כל רצח. וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי זעזע והוא לא שיט לו מתמול שלשם. ואשר יבא את רעהו בעיר לחטב עצים וקדחה ידו בגרון לכות העץ וישל הפרגל מן העץ ומצא את רעהו וימת הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי. פי ירדף גאל תדם אחרי הרצח פי יחס לבבו והשיגו פי ירבה תדריך והכהו נפש ולו אין משפט מות פי לא שיט הוא לו מתמול שלשום. על פי אנכי מצוה לאמר שלש ערים תבדיל לך. ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כפאר נשבע לאבותי ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותי. פי תשמר את כל המצוה הזאת לעשתה אשר אנכי מצוה היום לאהבה את ה' אלקיך וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה. ולא ישפך דם נקי בקרב ארצה אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה ותהיה עליך דמים. וכי יהיה איש שיט לרעהו ויארב לו וקם עליו והכהו נפש וימת ונס אל אחת הערים האלו ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אותו ביד גאל תדם וימת. לא תחוס עיניך עליו ובערת דם הנקי מישראל וטוב לך.

[יהושע כ'] וידבר ה' אל יהושע לאמר. דבר אל בני ישראל לאמר וננו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם ביד משה. לנוס שמה רוצח מכה נפש

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ז

בשגגה בבלי דעת והיו לכם למקלט מנאל הדים. ונס אל אחת מהערים האלה ועמד פתח שער העיר ודבר באזני זקני העיר והיא את דבריו ואספו אותו העירה אליהם ונתנו לו מקום וישב עמם. וכי ירדף גאל הדים אחריו ולא יסגרו את הרצח ביזו כי בבלי דעת חפה את רעהו ולא שינא הוא לו מתמול שלשום. וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול אשר יהיה בימים ההם אז ישוב הרצח ויבא אל עירו ואל ביתו אל העיר אשר נס משם. ויקדשו את קדש בגליל בחר נפתלי ואת שכם בחר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בחר יהודה. ומעבר ליתן ירחו מזרחה נתנו את פצר במדבר במישר ממיטה ראובן ואת ראמות בגלעד ממיטה גד ואת גולן בבשן ממיטה מנשה. אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר פתוכם לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה ולא ימות ביד גאל הדים עד עמדו לפני העדה.

דף ז

ההורג נפש בשגגה, דינו לגלות לעיר מקלט, ובעזה"י, יתבארו פרטי דין זה בפרק הבא.

דרך ירידה. ודרך עליה.

ודרך ירידה לצורך עליה.

נאמר בעניין ההורג בשגגה, "ויפל עליו וימות", ללמד, שאין ההורג חייב גלות, אלא כשהרג בדרך ירידה. כגון שהיה על הגג, ומחליק את הטיט בחתיכת עץ או אבן, ונשמט מידו בשעה שהחליקו כלפי מטה והרג. או שהיה משלשל חבית כלפי מטה ונשמטה מידו והרגה. או שהיה יורד בסולם ונפל והרג. או שהיה חותך בשר, והטה ידו עם הסכין כלפי מטה, בין הטה לפניו, לחתוך את הבשר, ובין הטה לאחוריו, כדרך המכים בכח, שמטים תחילה ידם אחור להכות, והרג.

אבל הרג בדרך עליה, אינו גולה לעיר מקלט. כגון שהיה על הגג, ומחליק את הטיט בחתיכת עץ או אבן, ונשמט מידו בשעה שהחליקו כלפי מעלה והרג. או שהיה דולה חבית כלפי מעלה ונפסק החבל והרגה. או שהיה עולה בסולם ונפל והרג. או שהיה חותך בשר, והטה ידו עם הסכין כלפי מעלה, בין הטה לפניו, אחר שחתך את הבשר, ובין הטה לאחוריו, כדרך המכים בכח, שמטים תחילה ידם אחור להכות, והרג.

ומבואר בברייתא, שכשהרג בדרך ירידה, אף על פי שהיה הדבר לצורך עליה, הרי זה גולה, שנאמר, "אז השליך עליו", להביא ירידה לצורך עליה. כגון שהיה עולה בסולם, ונשמטה שליבה תחתיו, והרגה, שכשעולה על השליבה היא יורדת, אבל הדבר לצורך עליית האדם. [ואין מי שחולק על זה אלא תירוץ אחד בגמרא לפי פירוש אחד בתוס'].
היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו

מי שעלה בסולם ונשבר ונפל והרג בנפילתו, נחלקו חכמים בדינו. יש אומרים חייב ויש אומרים פטור. ונאמרו מספר ביאורים במחלוקת זו.

ביאור א' [סלקא דעתך] – האומרים חייב גלות, סוברים, שההורג בדרך ירידה שהיא צורך עליה, גולה. והאומרים פטור מגלות, סוברים, שההורג בדרך ירידה שהיא לצורך עליה, פטור מגלות.

ביאור ב' – אין כאן מחלוקת, אלא האומרים חייב, מדברים לעניין נזקים, שהזיקה השליבה בנפילתה, שבזה יש לחייב את העולה, אף על פי שהוא שוגג, כדין נזקי אדם, שחייב לשלם, בין בשוגג ובין במזיד. והאומרים פטור, מדברים לעניין גלות. [יש מפרשים שהם פוטרים מגלות, כי לדברי הכל, ההורג בדרך ירידה שהיא צורך עליה פטור מגלות. ויש מפרשים שהם פוטרים מגלות, כי מדובר בשליבה שהיתה מהודקת היטב, וחזקה, שכשעולים עליה אינה יורדת כלל מכובד העולים, ואין זה נקרא הריגה בדרך נפילה].

ביאור ג'-ד' – אין כאן מחלוקת, ולדברי הכל ההורג בדרך ירידה שהיא צורך עליה, גולה. והאומרים חייב, מדברים בשליבה שהיתה חלשה, כך שבכל דריכה עליה היא מתכופפת מעט, או שהיתה רפויה בסולם, כך שבכל דריכה עליה היא יורדת מעט, ולכן כשנפלה והרגה, הוא גולה, כי הרג בדרך ירידתה. והאומרים פטור מגלות, מדברים בשליבה חזקה, ומהודקת היטב בסולם, שאינה יורדת כלל כשדורכים עליה, ולכן כשנפלה והרגה, אינו גולה, כי לא הרג דרך ירידה.

רוצחים שאינם גולים

(א) הרג במזיד עם עדים והתראה – אינו גולה, שכן הוא מומת בסייף.

(ב) הרג במזיד בלא התראה – אינו גולה [יש מפרשים שאינו גולה, כי כתוב בפרשת גלות, "בבלי דעת", למעט את ההורג בכוונה. ויש מפרשים שאינו

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ח

גולה, כי הוא בכלל שונא, שאינו גולה, מהכתוב, "בְּלֹא אֵיבָה", כמבואר להלן.

(ג) הרג כי **סבור שמותר** להרוג – אינו גולה, שנאמר "בְּשִׁגְגָה", והאומר מותר, אינו שוגג, אלא קרוב למזיד, [ורק לעניין גלות אינו בכלל שוגג, כי נכתב בפרשה כמה פעמים "בְּשִׁגְגָה", ללמד, שרק שוגג גמור גולה, ולא זה שאינו שוגג גמור, אבל לשאר דיני תורה דינו כשוגג, ואם חטא כי סבור שהדבר מותר, מביא קרבן חטאת, ואינו כמזיד שאין לו כפרה]. [כן דעת רבה. אולם אביי היה סבור לפוטרו מגלות, כי לדעתו, האומר מותר אנוס הוא, ואנוס פטור].

(ד) **התכוון להרוג בהמה או גוי או נפל והרג ישראל בר קיימא** – אינו גולה, שנאמר "בְּבִלִי דַעַת", ללמד, שאין הפרשה מדברת, אלא במי שלא היה עסוק בהריגה כלל, אבל זה שהיה עסוק בה, אלא שהתכוון לדבר שפטור על רציחתו, וטעה, והרג את זה שחייבים על רציחתו, אינו גולה

(ה) **התכוון להשליך אבן לצד אחד והשליכו לצד שני והרג** – אינו גולה, שנאמר "בְּלֹא צְדִיָּה", כלומר שלא נתכוון לצדד לצד אחר.

(ו) **התכוון להשליך אבן שתי אמות והלכה ארבע** או התכוון להשליך ארבע והלכה שתי אמות או שמונה אמות – אינו גולה, שנאמר, "וַיֹּאֲשֶׁר לֹא צָדָה", כלומר, זה שלא נתכוון לזרוק בצדו ובסמוך לו, אלא במקום שזרק, אם הרג בשוגג גולה, אבל זה שלא נתכוון למקום שזרק, אינו גולה. [ובמסכת בבא קמא פירש רש"י שזה פטור ממיתה אבל חייב גלות].

(ז) **שונא שהרג בשוגג את מי ששונא** – אינו גולה, שנאמר, "בְּלֹא אֵיבָה", [וכן נאמר "וְהוּא לֹא שֵׁנִיא"].

(ח) הרג **בקרן זוית** – אם היה יוצא ממבוי זה, ונכנס לזה, לפנות לימין או לשמאל, וסכינו בידו, וזה בא כנגדו בקרן זוית, ולא ראהו, והרגו, אינו גולה, שנאמר, "וְאִם בְּפִתְעֵי", ללמד, שאינו חייב אלא כשהיה ההרוג סמוך לו, ולא היה לו שהות להיזהר, אבל זה היה לו להיזהר, טרם יפנה לימין או לשמאל, ואין לו כפרה בגלות.

"וְנִדְחָה יָדוֹ בַּגְּרִזֹן לְכָרֵת הָעֵץ וְנָשַׁל

הַבְּרָזָל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רַעְהוּ וְמָת"

לדעת רבי:

כוונת הכתוב, שמי שהיה מבקע עצים בגרזנו, וניתזה חתיכה מהעץ שביקע בו, והלכה והרגה, הרי זה גולה. [אבל אם נשמט הברזל מקתו, והרג, אינו גולה], ומשני טעמים למד רבי שזו כוונת הכתוב.

(א) **כי יש אם למסורת** – כלומר יש לדרוש את הפסוקים ככתבם, ולא כקריאתם, ומשמעות הכתוב היא, שהברזל של הגרזן השיל חתיכה מהעץ המתבקע, ולא השיל את עצמו מעצו, כלומר מקתו.

רש"י מפרש, שכשאתה קורא ונשל, אתה מוסיף הברה של אלי"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן, ולפי המסורת ונישל כתיב, ופירושו שהשיל הברזל מן העץ המתבקע, ומצא את רעהו.

והתוס' ביארו, שהכתוב מוכיח שהכוונה לברזל שהשיל מהעץ המתבקע, ולא שנשמט מקתו, משום שנאמר "מִן הָעֵץ", ואם הכוונה לכך שנשמט הברזל מקתו, היה צריך להיות כתוב "מעצו".

(ב) **כי יש ללמוד בגזרה שווה** – שנאמר מתחילה "לְכָרֵת הָעֵץ", ונאמר כאן "וְנָשַׁל הַבְּרָזָל מִן הָעֵץ", וכשם שמתחילה הכוונה לעץ המתבקע, אף כאן הכוונה לעץ המתבקע.

ולדעת חכמים:

כוונת הכתוב, שמי שהיה מבקע עצים בגרזנו, ונשמט הברזל של הגרזן מקתו, והלך והרג, הרי זה גולה. [אבל אם ניתזה חתיכה מהעץ שביקע בו, והלכה והרגה, אינו גולה].

כי לדעתם יש אם למקרא – כלומר יש לדרוש את הפסוקים כקריאתם, ומאחר שאנו קוראים, "וְנָשַׁל הַבְּרָזָל מִן הָעֵץ", שמשמעותו נשל הברזל עצמו מעל עצו, זה האופן שמחייב גלות.

דף ח

כוחו וכוח כוחו

לדעת רבי, כשם שהכורת עצים ביער, כשניתזה חתיכה מן העץ שביקע בו, והרגה, גולה, [כי נתזה החתיכה מכוח הכאתו]. כך מי שהשליך

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ה

גוש עפר על תמרים, והשירם מהעץ, ונפלו והרגו, גולה, [כי נתזו מכוחו]. אבל אם השליך גוש עפר על עץ, ונתזה מהעץ חתיכה על התמרים, ונפלו והרגו, אינו גולה, כי הם לא נתזו מכוחו, אלא מכוח כוחו.

הזורק אבן לרשות הרבים והרג

אם זרק למקום שהרבים מצוים שם – מזיד הוא ואינו גולה.

ואם זרק למקום שלא מצוים בו בני אדם – אנוס הוא ואינו גולה.

ואם זרק ביום לאשפה שבני אדם נפנים בה לנקביהם בלילה ולא ביום אלא שפעמים נפנים בה גם ביום וארע שנפנה בה אדם ביום והרגו – הרי זה שוגג וגולה.

זרק זה את האבן ואחר כך

הוציא הלה את ראשו ומת

נאמר בפרשה "וְנָשַׁל הַפֶּרֶזֶל מִן הָעֵץ וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ וּמָת", ללמד שאין ההורג גולה, אלא כשהיה ההרוג במקומו, ומצאו ההורג להורגו שם.

אבל אם רק אחר שעשה ההורג את מעשה ההריגה, המציא ההרוג את עצמו להיהרג, אין ההורג גולה.

אין גאולת שדה בממון שהיה לו כבר

במוכר שדה אחוזתו נאמר, "וְהִשְׁיָגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ", ללמד שאינו גואל את השדה, אלא אם כן מצא ממון שלא היה לו תחילה, אבל אם היה ממון זה מצוי לו קודם שמכר, אין כופים את הלוקח להחזירה לו.

זרק את האבן לחצרו והרג

אם יש רשות לניזק ליכנס לשם, גולה. ואם לאו, אינו גולה. שנאמר, "וְנֹאֶשֶׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר", ללמד, שהפרשה מדברת בהורג במקום הדומה ליער המופקר לכל, שיש רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם, להוציא את חצרו בעל הבית שאין רשות לניזק ליכנס לשם.

הכה הכאה של מצווה ומת תחת ידו

אבא שאול אומר, נאמר בפרשה, "לְחָטָב עֵצִים", ללמד, שאין ההורג גולה, אלא כשהרג על ידי דבר שאינו מצווה, כחטיבת עצים, שהיא דבר הרשות, ואינה מצווה. אבל הרג על ידי דבר שהוא מצווה, כאב ורב המכים את בנם ותלמידם להדריכם בדרך ישרה, ומקיימים בכך את הכתוב, "יִסֵּר בְּנֶךְ וַיְנַיֶּחֶךָ וַיִּתֶּן מַעֲדָנִים לְנַפְשֶׁךָ", [אפילו אם כבר למדו כפי הצורך], וכשליח בית דין, המכה את המחויב מלקות על פי בית דין, אם נהרג המוכה תחת ידם, אינם גולים.

וביאר רבא, מניין לנו שחטיבת עצים האמורה בפרשה היא רשות ולא מצווה:

(א) כי אין שום חטיבת עצים שהיא מצווה, ואפילו חטיבת עצים לעשות סוכה, ולהביא למערכה, אין החטיבה מצווה, שכן אם מצא חטוב, אינו צריך לחטוב, ועל כרחך אין מצווה בחטיבה, כי אם היה בה מצווה, היה צריך לחטוב אף כשהיו עצים חטובים.

(ב) כי נאמר בכתוב, "וְנֹאֶשֶׁר יָבֵא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר לְחָטָב עֵצִים", וכלל בידנו שכל מקום שכתוב "אשר", משמע שהדבר תלוי בו ברצון העושה, ואם כן אין מדובר בביאה של מצווה, שאם כן עליו לבוא אף על כרחו.

פרשת טומאה גם אם נטמא למת מצווה

אף על פי שנאמר בפרשת טומאה, לשון "אשר", "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא", לא נאמרה הפרשה רק למי שנטמא ברשות, אלא אף למי שנטמא במצווה, [כגון למת מצווה], כי נאמר בפרשה, "עוֹד טִמְאַתּוֹ בּוֹ", לרבות את כל הטמאים, שלא יכנסו למקדש.

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת

בַּחֲרִישׁ וּבַקְצִיר וּבַתְּשֻׁבָה"

לדעת רבי עקיבא, סוף הכתוב הזה, אינו מדבר בחריש וקציר ביום השבת, כי אם כן, מדוע נקטה תורה דווקא מלאכות אלו, אלא הכתוב מדבר בחריש וקציר של השנה השביעית, ובא להוסיף על האמור במקום אחר, "וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שֶׁבֶת שֶׁבֶתוֹן יְהִיָּה לְאָרֶץ שֶׁבֶת לָהּ", וללמד שלא רק בשביעית עצמה אסור לעבד את

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ט

הארץ, אלא גם קודם לה, שלא יחרוש בששית חרישה המועילה לשביעית, וכן לאחריה, אם הביאה תבואה שליש בשביעית, אף על פי שקצרה בשמינית, צריך לנהוג בה קדושת שביעית.

ולדעת רבי ישמעאל, סוף הכתוב הזה מדבר בחריש וקציר ביום השבת, ונצרך הכתוב להזכיר מלאכות אלו, ללמד, שכשם שהחריש האמור כאן הוא חריש של רשות, [שהרי אין חריש של מצווה, שכל מקום שצריך לחרוש, אם מצא חרוש אינו חורש], כך הקציר האמור כאן, הוא קציר של רשות, [שאם מצא קצור, אינו צריך לקצור], אבל קציר של מצווה, כקציר העומר, [שאף אם מצא קצור, מצווה לקצור לשמה], מותר לקצור בשבת.

האב שהכה את בנו והרגו

כשהאב מכה את בנו כדי שילמד תורה, וילך בדרך ישרה, הכאה זו נחשבת הכאה של מצווה, [כמבואר לעיל], ולכן אם מת תחת ידו, אינו גולה.

וכן כשהאב מכה את בנו כדי שילמד אומנות, הכאה זו נחשבת כהכאה של מצווה, כי האב מצווה ללמד את בנו אומנות, ואם מת תחת ידו, אינו גולה.

ומי שכבר יש בידו אומנות, ואביו רוצה ללמדו אומנות נוספת, אין בכך מצווה, ולכן אם הכהו שילמד, ומת תחת ידו, הרי זה גולה על הריגת בנו.

וכן אם הלך האב וחטב עצים ביער והרג את בנו בשוגג, הרי זה גולה על הריגת בנו.

הבן שהכה את אביו והרגו

נחלקו תנאים, האם הבן שהרג את אביו גולה. שכן, ההורג את חבירו במזיד, דינו בסייף, והעושה חבורה באביו במזיד דינו בחנק.

ומי שהרג את אביו, נתחייב בשתי מיתות אלו, סייף על ההריגה, וחנק על החבורה, וכלל בדינו, שהמתחייב שתי מיתות בית דין, נידון בחמורה.

ונחלקו חכמים איזו מהם חמורה. לדעת רבי שמעון, חנק חמור, ולכן ההורג את אביו במזיד דינו חנק. ולדעת חכמים, סייף חמור, ולכן ההורג את אביו במזיד, דינו סייף.

וההורג בשוגג, שמתכפר לו על ידי גלות, הוא מי שהעונש האמור בו אם היה הורג במזיד, הוא סייף, ואם כן, לדעת רבי שמעון, מאחר שההורג את אביו במזיד דינו חנק, אינו בכלל אלו, שבשוגג מתכפר להם בגלות.

לדברי רב כהנא – הברייתא הדורשת מהכתוב, "לְנוֹס שְׂמָה כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה", פרט למכה אביו, שאין חיובו תלוי בהכאת כל נפשו, אלא בחבורה בלבד, ואינו גולה, דברי רבי שמעון היא.

ולדברי רבא – הברייתא הדורשת מהכתוב "לְנוֹס שְׂמָה כָּל מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה", פרט למכה אביו, שאינו גולה, דברי חכמים היא, ואין כוונת הברייתא לומר שההורג את אביו בשוגג אינו גולה, אלא שהעושה חבורה באביו בשוגג אינו גולה, [ולא תאמר, כיון שאם עשה במזיד, הוא נהרג, אם עשה בשוגג יגלה].

איסור קללה

כותי [או ישראל] שקילל את ישראל [בשם], לוקה על שעבר באיסור מקלל.

וישראל שקילל כותי, אינו לוקה על כך, כי נאמר, "וְנָשִׂיא בְעַמֶּךָ לֹא תֵאָר", ללמד, שאין אסור לקלל אלא את מי שנוהג כעמך, כלומר, כישראל כשר, להוציא את הכותים ודומיהם, שאינם מתנהגים כעם ישראל.

דף ט

איסור הכאה

כותי [או ישראל] שהכה את ישראל, הכאה שאין בה חיוב תשלומים [שלא היה נזק או צער או ריפוי או שבת או בושת של שווה פרוטה], לוקה על כך, משום שעבר באיסור, "לא יסיף פן יסיף", [אבל אם יש במכה זו נזקים שווה פרוטה, המכה משלם את הנזק, ואינו לוקה].

וישראל שהכה כותי, הכאה שאין בה חיוב תשלומים. יש אומרים שדין הכאה כדין קללה,

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ט

וכשם שאין איסור לקלל כותי, שאינו מתנהג כעם ישראל, כך אין איסור להכותו, ולכן המכה אותו **אינו לוקה. ויש אומרים** שדין הכאה אינו כדין קללה, ואסור להכות גם מי שאינו נוהג כישראל, ולכן המכה כותי **לוקה** על כך.

דין אלו שהרגו את

אלו בשוגג דרך ירידה

		ישראל עבד כותי	ההרוג / ההורג
גוי	גר תושב	גולה	ישראל עבד כותי
אינו גולה [ואינו נהרג]	אינו גולה [ואינו נהרג]	גולה	ישראל עבד כותי
אינו גולה [ואינו נהרג]	גולה	אינו גולה [אלא נהרג]	גר תושב
אינו גולה [אלא נהרג]	אינו גולה [אלא נהרג]	אינו גולה [אלא נהרג]	גוי

גר תושב שהרג גר תושב

(א) הרג בשוגג דרך ירידה – הרי זה **גולה**. [ורק לעניין זה נתרבה גר תושב לגלות, בכתוב, "לְבַנְי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט". אבל כשהרג את ישראל אינו גולה, אלא נהרג, כי נאמר לישראל, "וְהָיוּ לְכֶם הָעָרִים לְמִקְלָט", למעט מגלות את מי שאינו ישראל שהרג את ישראל].

(ב) הרג בשוגג דרך עליה – **לדעת רב חסדא, נהרג**, [כי לדעתו דרך עליה חמור מדרך ירידה, ובישראל אינו גולה, כי אין הגלות מכפרת על כך]. **ולדעת רבה, פטור אף מגלות**, [כי לדעתו ההורג בדרך עליה, אנוס הוא ביותר, וקל מהורג דרך ירידה, ולכן בישראל פטור מגלות, והוא הדין בזה].

(ג) הרג משום שהיה סבור שמותר [להרוג. או משום שהיה סבור שבהמה לפניו, ולא עיין היטב] – **לדעת רב חסדא, פטור אף מגלות**, כי האומר מותר, [כלומר העושה משום שסבור שעושה דבר היתר], הרי הוא כאנוס, שלא היה לו לדעת שאין לו לעשות. **ולדעת רבה, נהרג**, כי האומר מותר, קרוב הוא להיות מזיד, משום שהיה לו ללמוד, ולדעת שהדבר אסור.

[ועל פי זה] **גר תושב שהרג ישראל**

(א) הרג בשוגג דרך ירידה – הרי זה **נהרג**.
(ב) הרג בשוגג דרך עליה – **לדעת רב חסדא, נהרג. ולדעת רבה, פטור אף מגלות**.
(ג) הרג משום שהיה סבור שמותר [להרוג. או משום שהיה סבור שבהמה לפניו, ולא עיין היטב] – **לדעת רב חסדא, פטור אף מגלות. ולדעת רבה, נהרג**.

-

גוי שהרג, בין את ישראל, ובין את חבירו, בין בשוגג, ובין במזיד, נהרג על כך.

דינו של אבימלך על לקיחת שרה

לדעת רבא, אף שאבימלך היה סבור, ששרה אחות אברהם ולא אשתו, ואם כן מותרת לאבימלך, אם היה בא עליה, היה חייב מיתה, כבא על אשת איש. שהאומר מותר, קרוב למזיד הוא, ולכן אמר לו הקדוש ברוך הוא, "הֲנָפַךְ מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לְקַחְתָּ וְהוּא בְּעֵלְתָּ בְּעַל". ואף שטען אבימלך, "הֲגוֹי גַם צָדִיק תִּתְהַרְגֵּה. הֲלֹא הוּא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אִמְרָה אַחִי הוּא בְּתָם לְבָבִי וּבְנִקְלִין כְּפִי עָשִׂיתִי זֹאת", והודה לו הקדוש ברוך הוא בזה, "גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְּתָם לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת", מכל מקום לא הודה לו הקדוש ברוך הוא שטעם זה מספיק לפוטרו, אלא אף שהיה סבור שהיא מותרת לו, יש לו להתחייב מיתה על ביאתה, שכן כך אמר לו הקדוש ברוך הוא, "וְעַתָּה הֲשֵׁב אֶשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא", כלומר דבר ראשון השב את האשה לבעלה, [בין אם הוא נביא ובין אם לאו]. ולעניין מה שאמרת שיש לפטור אותך כי היית סבור שהיא מותרת, אין הדין עמך, כי באשמתך עמדת להיכשל בה, שלא למדת דרך ארץ, שכשבא אברהם לעיר, תחת שישאלו אותו על עסקי אכילה ושתייה, שכן דרך ארץ לשאול את האורחים הבאים לעיר, שאלו אותו אם היא אשתו או אחותו, ומתוך שהוא נביא, הבין שחפצים בה, ועליו להסתיר שהיא אשתו, ואם כן אתה שלא למדת דרך ארץ, גרמת לך להיכשל, שאם היית שואל כהוגן היית יודע שאסורה לך, ולכן חייב אתה מיתה על ביאתה. ומכאן יש ללמוד שבן נח שחטא כי היה סבור שהדבר מותר, אין זה פוטרו, אלא נהרג, משום שהיה לו ללמוד שהדבר אסור.

ולדעת רב חסדא, מאחר שאבימלך היה סבור ששרה אחות אברהם ולא אשתו, ואם כן מותרת לאבימלך, אם היה בא עליה, לא היה חייב מיתה, שכן דומה הוא לאנוס, וכן הודה לו הקדוש ברוך הוא, שכשאמר לו אבימלך, "הֲגוֹי

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף ט

גם צדיק תהרג. הלא הוא אָמַר לִי אַחֲתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתֵם לְבָבִי וּבְנִקְיוֹן כְּפִי עָשִׂיתִי זֹאת", ענה לו הקדוש ברוך הוא, "גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְּתֵם לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹאת".

סומא שהרג בשוגג

לדעת רבי יהודה, סומא שהרג בשוגג אינו גולה, שנאמר, "אֹז הַשְּׁלִיף עָלָיו ... בְּלֹא רְאוֹת", כלומר שבהשלכת האבן לא ראה את הנהרג, אבל בדרך כלל הוא רואה, ומכאן שאין הפרשה מדברת בסומא שאינו רואה בשום מקום.

ולדעת רבי מאיר, סומא שהרג בשוגג גולה, כי שני כתובים נאמרו, ללמוד מהם שאין הסומא בכלל הפרשה, (א) "בְּלֹא רְאוֹת", (ב) "בְּבִלְי דַעַת", ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות.

שונא שהרג את שנואו בשוגג

לדעת תנא קמא של משנתנו ולדעת הברייתא [בדף ז'], **השונא שהרג בשוגג**, אינו גולה, כי אין הפרשה מדברת אלא במי שהרג "בְּלֹא אֵיבָה".

ולדעת רבי שמעון, כל הריגה שיכולים לומר עליה שהיתה בכוונה, אין השונא גולה עליה, [כגון שהיה משלשל חבית, ונשמט החבל מידו, והרגה]. **אבל אם ודאי שלא היתה ההריגה בכוונה**, [כגון שהיה משלשל בחבית, ונפסק החבל, או שנפל עליו מראש הגג, שודאי לא היה מסכן עצמו להרוג], **הרי זה גולה**, כשאר ההורגים בשגגה.

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, שונא שהרג, ודאי לא הרג בשגגה, אלא בכוונה, ואם הוא תלמיד חכם, היודע שההורג דינו סייף, הרי זה נהרג על שהרג, אף על פי שלא התרו בו, כי לדעת רבי יוסי ברבי יהודה חבר אינו צריך התראה [כפי שנתבאר בדף ו'].

המשלשל חבית ונפסק החבל והרגה

לדעת רבי, המשלשל חבית ונפלה והרגה אינו גולה, אלא אם כן נשמט כל החבל מידו, אבל אם נפסק החבל, ונותר חלק ממנו בידו, הרי זה **כברזל שנשמט מקתו**, שלדעת רבי, אם הרג בו בשוגג, אינו גולה.

ולדעת חכמים, גם כשנפסק החבל, ונותר חלק ממנו בידו, הרי זה גולה, שכן לדעתם, גם כשנשמט הברזל מקתו, והרג בו בשוגג, גולה, אף על פי שנותרה הקת בידו.

ארבעים ושמונה הערים

שההורג בשוגג גולה אליהן

א. שש ערי המקלט

בספר במדבר נאמר, "וְהָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ שֵׁשׁ עָרֵי מְקַלֵּט תִּתְּיַיְנֶנָּה לָכֶם. אֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מְקַלֵּט תִּתְּיַיְנֶנָּה", ומכאן למדנו, שיש לתת **שלוש ערי מקלט ממערב לירדן, ושלוש ערי מקלט ממזרח לירדן**. ואף על פי שמזרח לירדן היו רק שני שבטים ומחצה, וממערב לירדן היו תשעה שבטים ומחצה, הושוו אלו לאלו למניין ערי מקלט, כי בעבר הירדן, בגלעד, היו רוצחים מרובים, שנאמר "גִּלְעָד קָרִית פְּעֻלִי אֲנִי עֲקָבָה מִדָּם", ומתוך כך, היו צריכים יותר לערי מקלט.

ואין אחת מהערים הללו קולטת את הרוצחים, [להצילם מגואל הדם], **עד שיתנו את כולן**, שנאמר, "שֵׁשׁ עָרֵי מְקַלֵּט תִּתְּיַיְנֶנָּה לָכֶם", כלומר רק כשיהיו שש ערים יהיו ערי מקלט.

ובספר דברים מבואר אלו **שלוש ערים** יוחדו לכך **בעבר הירדן המזרחי**, שנאמר, "אֲזִי יִבְדִּיל מִשָּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמֶשׁ ... אֵת בְּצֹר בְּמִדְבַּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לְרֵאוּבֵנִי וְאֵת רְאֵמֹת בְּגִלְעָד לַגָּדִי וְאֵת גּוֹלָן בְּבַשָּׁן לַמְנַשֵּׁי".

וכנגדם יחד יהושע **שלוש ערים בארץ כנען**, שנאמר, "וַיִּקְדְּשׁוּ אֵת קֹדֶשׁ בְּגִלְלִיל בְּהַר נִפְתָּלִי [אין זו קדש שהיתה עיר מבצר, אלא קדש אחרת, שהרי אין עושים עיר מקלט מבצר] וְאֵת שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֵת קָרִית אַרְבַּע הִיא חֲבֵרוֹן בְּהַר יְהוּדָה [ומה שנאמר, "וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֵת חֲבֵרוֹן", אין הכוונה לעיר עצמה, שהיתה עיר מקלט מערי הלויים, אלא לכפרים הסמוכים לה, שנאמר, "וְאֵת שְׁדָה הָעִיר וְאֵת חֲצָרֶיהָ נָתַנוּ לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה בְּאַחֲזָתוֹ"]".

ומתוך שנאמר "וַיִּשְׁלַשְׁתָּ אֵת גְּבוּל אֶרֶץ", למדנו, שיש לתת את כל שלוש ערי מקלט בארץ באופן שווה על פניה כל הארץ, כלומר שיהיו כל המרחקים הבאים בשווה, (א) מהדרום לראשונה. (ב) מהראשונה לשניה. (ג)

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף י

מהשניה לשלישית. (ד) מהשלישית לצפון. נוש מפרשים שנותנים אחת בדרום, ואחת באמצע, ואחת בצפון, ותוסי' דחו את פירושים].

ואם כן, היו שלוש הערים שבארץ כנען, מכוונות כנגד שלוש הערים שבעבר הירדן. (א) בדרום - חברון ביהודה כנגד בצר במדבר. (ב) במרכז - שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד. (ג) בצפון - קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן.

ואף על פי שהעומדים בתוך הארץ, קרובים לעיר מקלט, יותר מהעומדים בצפון או בדרום, [שהעומדים בסוף הארץ רחוקים מעיר המקלט כשיעור רבע אורך הארץ, והעומדים בתוך הארץ, בין שני ערי מקלט, לא יהיו רחוקים אלא כשיעור שמינית הארץ], כן היו ערי המקלט, כי במרכז, בשכם, היו רוצחים מרובים, שכן נאמר, "וַיַּחַחְפֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כְּהַנִּים דָּרָךְ יִרְצְחוּ שְׂכָמָה" [כלומר כמו שכהנים מתחברים יחד לחלוק תרומות בבית הגרנות כך היו הם מתחברים יחד להרוג נפשות].

דף י

ב. שאר [ארבעים ושתיים] ערי הלויים

נאמר בספר במדבר, "וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְלוֹיִם אֵת שֵׁשׁ עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְנֶס שְׂמָה הָרֶצֶחַ וְעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר", ומתוך שנאמר, "וְעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ", משמע, שגם אלו קולטות את הרוצחים כמו הראשונות.

ומכל מקום, יש הבדל בין אלו, לבין ערי המקלט, שערי מקלט קולטות את הרוצחים, בין לדעת ובין שלא לדעת, כלומר, אפילו לא נתכוונו לכך, [כגון שלא ידעו שזו עיר מקלט], אבל שאר ערי הלויים, אינן קולטות, אלא אם כן נכנסו לשם הרוצחים על דעת שיקלטו אותם.

דינים האמורים בעיר מקלט

נאמר בפרשה 'וְנָס אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵל וַחַי' ללמד שיהיו הערים האלו מקום הראוי להגן על חייו [מפני גואל הדם ומפני שאר דברים] ומתוך כך למדו חכמים את הדינים הבאים:

א. גודל העיר.

אין עושים אותה קטנה ביותר, [לפי שאין מזונות מצויים שם, ורגילים יושביה לצאת ממנה לקנות מזונות, ואם יאלץ הגולה לצאת מהעיר למזונות, מסתכן הוא בנפשו].

ואין עושים אותה כרך גדול, [שהכל נקבצים שם תמיד, ויהא רגל גואל הדם מצויה שם ויארוב לו].

אלא עושים אותה עיר בינונית.

ב. מקום העיר.

לכתחילה צריך לבנותה במקום מים, כי בלא מים אין חיים. ואם כשנפלה העיר בגורל ללוויים בימי יהושע, לא היה שם מים, הביאו לה מים מנהרות רחוקים על ידי אמות מים.

וצריך שתהא במקום שווקים, [שימצאו מזונות לקנות].

וצריך שתהא מיושבת, ובמקום מיושב, [שיהיו כפרים וישובים סמוכים לה, שמא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל], ולכן אם נתמעטו הישובים מוסיפים עליהם. ואם נתמעטו יושביה מביאים להם כהנים לוויים וישראלים לישוב שם.

ג. דברים שאין לעשות בעיר.

לדעת רבי נחמיה, אין מוכרין בהן כלי זיין, [שלא יקנה גואל הדם שם, ויהרוג בהם], ואין מוכרים בהם כלי מצודה, [שהורגים בהם חיות, כי גם בהם יוכל גואל הדם להרוג]. אבל חכמים מתירים [רש"י לא ביאר טעמם, אבל יתכן, שלדעתם, אדרבה, אם לא יהיה שם כלי זיין, כשיבוא גואל הדם בכלי זיינו, לא יוכלו לעמוד כנגדו].

ולדברי הכל, אין עושים בה דברים המרגילים בני אדם לבוא לשם, שמא יבוא גואל הדם בתוכם, ולכן אין פורסים בתוכם מצודות, ואין מפשילים לתוכם חבלים [=גדילת החבלים נקראת הפשלה].

תלמיד או רב שהרגו בשוגג ונתחייבו גלות

תנא, תלמיד שהרג בשוגג וגלה, מגלים את רבו עמו, שנאמר "וַחַי", עשה לו דברים שתהא לו חיות, [ובלא רבו אין חייו חיים].

אמר רבי זעירא, מכאן, שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון, שמא יגרמו עוונותיו של התלמיד, שיכשל בהריגה בשוגג, ויגלה עמו.

אמר רבי יוחנן, הרב שהרג בשוגג וגלה, מגלים את ישיבתו עמו, [שנאמר, "וַחַי", עשה לו דברים שתהא לו חיות, ובלא ישיבתו אין חייו חיים].

דברי תורה קולטים

אמר רבי יוחנן, מנין לדברי תורה שהן קולטים, שנאמר, "אִזּוּ יִבְדִּיל מֹשֶׁה ... אֶת בְּצֹר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֵׁר לְרֵאוּבֵנִי וְאֶת רָאמֶת בְּגִלְעָד לְגַדֵּי וְאֶת גּוֹלָן בְּבָשָׁן לְמִנְשֵׁי. וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מֹשֶׁה לְפָנָיו בְּנִי יִשְׂרָאֵל", כלומר, גם התורה היא כאחת מערי המקלט.

ללשון הראשון בגמרא - התורה היא כעיר מקלט לעניין זה, שכשם שאסור לגואל הדם להרוג את הרוצח בשגגה, כשגלה הרוצח לעיר מקלט, כך אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח בשגגה, **בשעה שהרוצח לומד תורה**, אבל בשעה שאינו לומד, מותר להורגו, ולכן תלמיד חכם שהרג, גולה, ולא די לו בתורתו, כי בשעה שאינו לומד, אינו בעיר מקלט.

וללשון השני בגמרא - התורה היא עיר מקלט ממלאך המות, שאינו שולט במי שלומד תורה. וכן היה עם רב חסדא, שכשהגיע זמנו להיפטר מהעולם, היה יושב ולומד, ולא פסק פיו מגרסתו, ועל ידי כן לא יכול שליח מלאך המות לקרב אליו, מה עשה, עלה וישב על ארז ושברו, ובתוך כך נשתתק רב חסדא, ויכול לו.

עיר מקלט ראשונה של ראובן היא

אמר רבי תנחום בר חנילאי, **מפני מה זכה ראובן להימנות בהצלה תחלה**, [שעיר המקלט הראשונה המוזכרת בתורה היא, "בְּצֹר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֵׁר לְרֵאוּבֵנִי"], **מפני שהוא פתח בהצלה תחלה**, שנאמר, "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלְהוּ מִיָּדָם".

הזכרת זריחת השמש בערי המקלט

"אִזּוּ יִבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שֶׁמֶשׁ":

- **יש אומרים** שנאמר בכתוב "שֶׁמֶשׁ", כי הקדוש ברוך הוא אמר למשה, **הזרח שמש לרוצחים**, לתקן להם חיותם.

- **ויש אומרים** שנאמר בכתוב "שֶׁמֶשׁ", כי הקדוש ברוך הוא אמר למשה, יפה עשית **שהזרחת שמש לרוצחים**, לתקן להם חיותם.

"**אהב כסף לא ישבע כסף**" דרש רבי סימאי, **זה משה רבינו**, שהיה יודע, שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות, עד שיבחרו שלש בארץ כנען, ואמר, **מצוה שבאה לידי אקיימנה**.

"ומי אהב בהמון לא [לו]" תבואה

דרש רבי סימאי, **למי נאה ללמד בהמון** [=לדרוש ברבים]? **למי שכל תבואה שלו** [=שבקי במקרא משנה הלכות ואגדות]. וכן דרש רבי אלעזר, מהכתוב, "מִי יִמְלֵל גְבוּרוֹת ה' וְשָׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ", **למי נאה למלל את גבורות ה'?** **למי שיכול להשמיע כל תהלתו**.

ורבנן או רבה בר מרי אמרו, **כל האוהב בהמון**, [כלומר שאוהב **תלמידי חכמים**], **לו תבואה**, [כלומר **התורה מחזרת עליו ועל זרעו**]. ונתנו החכמים את עיניהם ברבא בריה דרבה, שהיתה בו מידה זו, שהיה אוהב תלמידי חכמים, והיו לו בנים תלמידי חכמים.

ורב אשי אמר, **כל האוהב ללמוד בהמון** [כלומר **ללמוד עם הרבים**], **לו תבואה**, [הוא **זוכה ללמוד כראוי**]. וכן דרש רבי יוסי ברבי חנינא את הכתוב, "חָרַב אֶל הַבְּדִים וְנֹאֲלוּ", **חרב על צוארי תלמידי חכמים**, שיושבים ועוסקים בתורה בדבד, [כלומר לבדם], **ולא עוד**, אלא שמטפשים, שכן הכוונה בלשון נואלו, שנאמר, "אֲשֶׁר נֹאֲלָנוּ" והתרגום הוא "דְּאֵטְפִּשְׁנָא" ולא עוד אלא שחוטאים, שכן החטא נסמך לטיפשות, שנאמר "אֲשֶׁר נֹאֲלָנוּ וְאֲשֶׁר חָטָאנוּ". א"נ "נֹאֲלוּ שְׂרִי צַעַן נִשְׂאוּ" [=נתעו לחטוא, כמו "הנחש השיאני"] שְׂרִי נָף".

ורבינא אמר, **כל האוהב ללמד בהמון**, [כלומר **ללמד לתלמידים הרבה**], **לו תבואה**, [משום **שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם**]. וכן אמר רבי, הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם.

"**עמדות היו רגלינו בשערי ירושלים**" אמר רבי יהושע בן לוי, **עומדות היו רגלינו במלחמה**, **בזכות שערי ירושלים**, שהיו עוסקים בתורה.

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף י

"פּי טוֹב יוֹם בְּחֻצְרֵיךָ מֵאֶלְפֵי"

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שְׁמַחְתִּי בְּאִמְרִים לִי בֵּית ה' גִּלְדֵּךְ", כלומר, ריבונו של עולם, שמעתי בני אדם שהיו אומרים, מתי ימות זקן זה, ויבא שלמה בנו, ויבנה בית הבחירה, ונעלה לרגל, ושמחתי.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, "פּי טוֹב יוֹם בְּחֻצְרֵיךָ מֵאֶלְפֵי", כלומר, טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח, ככתוב "אֶלְפֵי עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא".

"תִּכְיֶינָה לְךָ הַדֶּרֶךְ"

אמר רב כהנא, שמכאן למדו חכמים, שיש לעשות הכנה לדרך המגיע לעיר מקלט.

ולכן, אמר רבי אליעזר בן יעקב שהיה כתוב מקלט על פרשת דרכים, כלומר, בכל מקום שהיה הדרך מתפצל לשנים, ואחד מהם פונה לעיר מקלט, היה עץ תקוע בו, וכתוב עליו מקלט, להודיע שהדרך הזה מגיע לעיר מקלט.

וכשהיה רב חמא בר חנינא דורש בפרשת רוצחים, היה פותח בדין הזה, ואומר שעל זה נאמר, "טוֹב וַיֵּשֶׁר ה' עַל כֶּן יוֹרָה חֲטָאִים בְּדֶרֶךְךָ", ואם לחטאים מורה דרך להצלה, קל וחומר לצדיקים.

"וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱקִים אָנָּה לִידּוֹ"

ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה"

מבואר בכתוב הזה, שפעמים האדם הורג את חבירו בלא כוונה, על ידי שהקדוש ברוך הוא מזמן לו את הדבר, כגון כשהיו שני בני אדם רשעים, שכבר הרגו נפש, אחד הרג בשוגג, והיה לו לגלות, ואחד הרג במזיד, והיה לו למות בבית דין, אלא שלא נעשה בהם כן כי לא היו עדים על כך, לפיכך הקדוש ברוך הוא מזמין לפונדק אחד, זה שהרג במזיד, יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג, יורד בסולם, ונופל עליו, והורגו בפני עדים, זה שהרג במזיד נהרג, וזה שהרג בשוגג גולה.

וזה שנאמר "כַּאֲשֶׁר יֹאמֵר מִשַּׁל הַקְּדָמְנִי" [=התורה. שהיא משל הקדוש ברוך הוא, שהוא קדמונו של עולם], "מִרְשָׁעִים יֵצֵא רְשָׁע".

וכשהיה רבי שמעון בן לקיש דורש בפרשת רוצחים, היה פותח בדברים הללו.

בדרך שאדם רוצה לילך

בה מוליכים אותו

אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא, ויש אומרים אמר רב הונא אמר רבי אלעזר, מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכים אותו.

[א] מן התורה – שמתחילה אמר הקדוש ברוך הוא לבלעם, "לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם", ומאחר שרצה ללכת, אמר לו, "קוּם לֵךְ אִתָּם".

[ב] מן הנביאים – שנאמר, "אֲנִי ה' אֶקְיֶיךָ מִלְמַדְךָ לְהוֹעִיל מִדְרִיכָךָ בְּדֶרֶךְ תִּלְךָ" [=כלומר אני מדריךך בדרך שבה תבחר לילך].

[ג] מן הכתובים – שנאמר "אִם לִלְצִים [בא אדם להתחבר] הוּא יִלְיָץ [כלומר אין מעכבים בידו] וְלַעֲנוּיִם יִתֵּן חַן".

רוצח שגולה לעיר מקלט ועדיין לא

הגיע לשם ומצאו גואל הדם בדרך והרגו

נאמר בפרשה: "הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחָי. כִּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יָחַס לָבֹו וְהִשִּׁיגוּ כִּי יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוּ נַפְשׁוֹ וְלוֹ אֵין מְשַׁפֵּט מוֹת כִּי לֹא שָׂנֵא הוּא לֹו מִתְמוּל שְׁלִשׁוֹם".

לדעת ברייתא אחת שרב הונא פוסק כמותה – כך כוונת הכתוב, הרוצח ינוס אל אחת הערים, פן ירדף אחריו גואל הדם, והרגו בלא לחשוש, שהרי אין לגואל הדם משפט מות אם יהרגנו. ומכאן למדנו, שאם גואל הדם הרג את הרוצח בדרך, הרי זה פטור. ולדעה זו, הסיבה שמוסרים לרוצח שני תלמידי חכמים ללוותו בדרך, כדי שאם יבוא גואל הדם להורגו, יבקשו ממנו שירחם עליו, ולא יהרגנו, [ורבי מאיר אומר, שהרוצח מבקש בעצמו רחמים, ואין צריך לשני תלמידי חכמים].

ולדעת ברייתא אחת – כך כוונת הכתוב, הרוצח ינוס אל אחת הערים, פן ירדוף אחריו גואל הדם בחמימות לבבו שלא כדין, שהרי אין לרוצח משפט מות, כי הרג בשוגג. ומכאן למדנו, שאם יהרגנו גואל הדם בדרך, חייב על כך מיתה כרוצח, [אם היו עדים והתראה]. ולדעה זו, הסיבה שאמרו חכמים, שמוסרים לרוצח שני תלמידי חכמים ללוותו, כדי שאם יבוא גואל הדם להורגו, יתרו בו שלא יעשה, ויאמרו לו,

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יא

שאם יעשה יענש על כך מיתת סייף כרוצח.

גלות שקודם פסק דין

לדעת רבי יוסי ברבי יהודה, תחילת משפטו של כל הורג נפש, לגלות לעיר מקלט, ואפילו הרג במזיד, [העיר קולטת אותו עד שיתברר דינו], שנאמר, "וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שָׁנֵא לְרַעְהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכְהוּ נֶפֶשׁ וְנָמַת וְנָס אֶל אַחַת הָעָרִים הָאֵלֶּה", ולאחר מכן, בית דין שולחים ומביאים אותו לדונו, שנאמר, "וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם". מי שנתחייב מיתה, הרגוהו, שנאמר, "וְנָתַנּוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וְנָמַת". ומי שנפטר, [מטעם אונס, או שוגג דרך עליה, וכדומה], פטרוהו, שנאמר, "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הַרְצָח מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם". ומי שנתחייב גלות, [כי הרג בשוגג דרך ירידה], מחזירים אותו למקומו, שנאמר, "וְהָשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה".

ולדעת רבי, אין עיר מקלט קולטת אלא את ההורג בשוגג, אבל ההורג במזיד אינו גולה, לא אחר הדין ולא קודם הדין, והכתוב שהזכיר את המזיד שנס לעיר מקלט, לא מלמד שהעיר קולטת אותו, אלא שאם נס לשם, כי טעה לחשוב שהיא קולטת, יש לקחתו משם להורגו.

עיר מקלט שרובה גולים

אמר רבי אלעזר, עיר שרובה רוצחים, [כלומר שרבו הרוצחים שגלו אליה מתושביה], אינה קולטת, שנאמר בספר יהושע, "וְדַבֵּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו", "דבריו" ולא דבריהם, ומכאן שאם גם להם ארע כמו לו, ואין אלו דבריו בלבד, אינו גולה לשם.

עיר שאין בה זקנים

א. בעניין ערי מקלט נאמר [בספר יהושע], "וְדַבֵּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו". יש לומדים מכאן שצריך שיהיו בעיר זקנים, ועיר שאין בה זקנים אינה קולטת, [וכן דעת רבי אלעזר]. ויש אומרים שאמנם מצוה שיהיו בעיר זקנים, אבל אין הדבר מעכב, וגם אם אין בה זקנים היא קולטת.

ב. בעניין בן סורר ומורה נאמר, "וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאָל שַׁעַר מְקוֹמוֹ. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ". יש לומדים מכאן, שצריך שיהיו בעירו זקנים, ועיר שאין בה זקנים אין נעשה בה בן סורר ומורה. ויש אומרים שאמנם מצוה שיהיו בעיר זקנים אבל אין הדבר מעכב וגם אם אין בה זקנים נעשה בה בן סורר ומורה.

ג. בעניין עגלה ערופה נאמר, "וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא עֲגֻלַת בָּקָר... וְהוֹרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת הָעֲגֻלָּה אֶל נַחַל אֵיתָן... וְכָל זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא הַקְרִבִּים אֶל הַחֶלֶל יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם". יש לומדים מכאן, שצריך שיהיו בעיר זקנים, ועיר שאין בה זקנים אינה מביאה עגלה ערופה. ויש אומרים שאמנם מצוה שיהיו בעיר זקנים, אבל אין הדבר מעכב, וגם אם אין בה זקנים, היא מביאה עגלה ערופה.

דף יא

מפני מה נאמרה פרשת רוצחים

בספר יהושע בלשון עזה

בכל ספר יהושע כשהיו דברים מה' ליהושע כתוב לשון אמירה, "ויאמר ה' אל יהושע", חוץ מפרשת ערי מקלט, בה נאמר לשון דיבור, "וַיְדַבֵּר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם אֶת עָרֵי הַמְּקַלֵּט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה". ולשון דיבור הוא לשון עז, כמו שנאמר, "דַּבֵּר הָאִישׁ אֲדֹנָי הָאָרֶץ אֲתָנוּ קְשׁוֹת".

לדעת רבי חמא בר חנינא ועוד חכמים – נכתבה פרשה זו בלשון עזה, מפני שאלו הם דברים שנאמרו לקיים מצוות התורה, ויש להתאמץ בהם ביותר, מה שאין כן שאר אמירות שביהושע, שאינם לקיים מצוות התורה.

ויש אומרים – שנכתבה פרשה זו בלשון עזה, משום ששהה יהושע מלהפריש ערי מקלט, ולא הפרישם מיד אחר שחלקו את הארץ, עד שנאמר לו מפי הקדוש ברוך הוא.

"וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים

הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֲקִים"

יש אומרים שהכתוב הזה מלמד, שיהושע כתב דברים בספר התורה, והם שמונה פסוקים אחרונים שבתורה, המתחילים בכתוב, "וַיִּמָּת שָׁם מֹשֶׁה", שלא כתבם משה אלא יהושע.

ויש אומרים שכוונת הכתוב הזה, לכך, שיהושע

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יא

כתב בספרו פרשת ערי מקלט, שהיא פרשה שכתובה בספר התורה. [אבל בתורה עצמה לא כתב יהושע כלום, אלא משה כתב הכל].

ספר תורה שתפרו בפשתן

יש אומרים שספר תורה שתפרו את יריעותיו בחוטי פשתן, **פסול**, שנאמר בפרשת תפילין, "למען תהיה תורת ה' בפיך", להקיש הלכות ספר תורה להלכות תפילין, וללמד, שכשם שנאמרה בתפילין הלכה למשה מסיני, שיש לתופרם בגידים, כך יש לתפור ספר תורה בגידים.

ויש אומרים שלא הוקשו דיני ספר תורה לדיני תפילין, אלא לעניין הדברים הנלמדים מהכתוב בתורה, [כגון שאין לכתוב אלא על עורות בהמה טהורה המותרת לאכילה, שנאמר "בפיך"], אבל דברים שהם הלכה למשה מסיני בתפילין, לא נאמרו לספר תורה, ולכן ספר תורה שתפרו בחוטי פשתן **כשר**.

יש גורסים שרב ראה שהתפילין של רבי חייא תפורות בפשתן, ואין הלכה כמותו.

ויש גורסים שרב ראה שספר התורה של רבי חייא תפור בתפור בפשתן, ואין הלכה כמותו.

כהן משוח וכהן מרובה בגדים

כל הכהנים הגדולים שהיו עד זמנו של יאשיהו המלך, נמשחו בשמן המשחה, ועל כן נקראו כהנים משוחים.

אולם לאחר שגנז יאשיהו את צלוחית שמן המשחה, [ואת הארון, מחשש שילקחו לגלות], שוב לא נמשחו הכהנים הגדולים בשמן המשחה, לא בבית ראשון, ולא בבית שני, ולא היתה כהונה גדולה ניכרת בהם, אלא בכך ששמשו בשמונה בגדים, ועל כן נקראו מרובי בגדים.

כהן שעבר ממשיחותו

כשארע פסול לכהן גדול, ומינו אחר תחתיו עד שיחזור הראשון לכשרות, כשיחזור הראשון לכשרותו, הוא חוזר לעבוד, והשני עובר ממשיחותו, אף על פי שאין בו שום פסול, ונקרא משוח שעבר.

כהן משוח מלחמה

כהן המשוח לומר במלחמה צרכי המלחמה, "שִׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אִיבֵיכֶם אֶל יַרֵךְ לְבַבְכֶם כּוֹ", נקרא משוח מלחמה.

מתי הרוצח שב מעיר מקלטו

ארבעה פסוקים נאמרו בעניין זה בתורה: (א) "וַיָּשֶׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל". (ב) "כִּי בָעִיר מְקַלְטוֹ יָשֵׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל". (ג) "וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אַחֲזָתוֹ".

(ד) "וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוֹס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לָשׁוּב לְשִׁפְתַי בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן".

לדעת תנא קמא של משנתנו – מאחר שבשלושה מקומות אמרה תורה שהגלות היא עד מות "הכהן הגדול", יש ללמוד מזה, שהגלות תלויה במיתת שלושת סוגי הכהנים הגדולים שמעלתם גדולה יותר, [א) משוח בשמן. (ב) מרובה בגדים. (ג) ומשוח שעבר], אבל הכתוב הרביעי, לא בא ללמד שהגלות תלויה בכהן גדול נוסף, כי לא נאמר בכתוב הזה "הגדול", ואין כוונת הכתוב אלא לאחד משלושת הכהנים שהוזכרו תחילה.

ולדעת רבי יהודה – יש ללמוד מהכתוב הרביעי, שהגלות תלויה גם בכהן גדול רביעי, והוא משוח מלחמה.

וספק בגמרא, האם הרוצח יוצא מעיר מקלטו במות אחד מהכהנים שהגלות תלויה בהם, או שרק אחר שימותו כל הכהנים שהגלות תלויה בהם, הוא חוזר. [מסתבר שהספק הוא במי שהיה בימיו כמה מהם, האם אינו חוזר עד שימותו כולם או שחוזר כשימות הראשון שביניהם, אבל אם היו בימיו רק שנים מהם או אחד מהם, הוא חוזר במיתת אלו שהיו בימיו, ואינו מעוכב מחמת שלא היה בימיו שלשה או ארבעה, שהרי עד ימי יאשיהו, לא היה מרובה בגדים שלא נמשח, ולאחר ימיו, לא היה כהן משוח, ואם כן לא היו כל הכהנים הנ"ל בזמן אחד].

קללת חנם וקללה על תנאי

בגמרא מבואר שאין לחוש לקללת חנם, שנאמר, "כִּצְפוֹר לָנוּד כִּדְרוֹר לְעוֹף כִּן קָלַלְתָּ חָנָם

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יא

לא תבא".

אולם לדעת רב יהודה אמר רב, קללת חכם, אפילו בחנם היא באה, שכן דוד קילל, שמי שיודע הלכה מסוימת ולא יאמר, יחנק, ואחיתופל ידע, ובא ואמרה, ואף על פי כן נתקיימה בו הקללה, שנאמר, "וְאֶחֱתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נִעְשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיִּחְבֹּשׂ אֶת הַחֲמוֹר וַיִּקָּם וַיִּלְךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיֵּצֵא אֶל בֵּיתוֹ וַיִּחַנֵּק וַיָּמָת וַיִּקָּבֶר בְּקָבֶר אָבִיו".

ורבי אבהו אמר, שקללת חכם, אפילו על תנאי, ולא נתקיים התנאי, אף על פי כן היא באה, שכן עלי אמר לשמואל, "מָה הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר אֱלִיָּהּ [ה'] אֶל נָא תִכַּחַד מִמֶּנִּי כֹּה יַעֲשֶׂה לְךָ אֲקִים [=שיהיו לך בנים שאינם מהוגנים כמו שיש לי] וְכֹה יוֹסִיף אִם תִּכַּחַד מִמֶּנִּי דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר אֱלִיָּהּ", ואף על פי שלא נתקיים התנאי, שנאמר, "וַיִּנְדֹּד לוֹ שְׂמוּאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְלֹא כִחַד מִמֶּנּוּ", נתקיימה קללת עלי, שנאמר, "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר זָקַן שְׂמוּאֵל ... וְלֹא הִלְכוּ בָנָיו בְּדַרְכָּיו".

כתב בעל ה"ערוך לנר": **מה שקרא להא דאחיתופל בחנם, אף שהיה גם כן על תנאי, אם לא יאמר, והרי אמר לבסוף, ומאי שנא מהא דעלי, דקרא ליה קללה על תנאי. יש לומר, דהך דאחיתופל היה קללה בהחלט, שהרי ידע דוד שאחיתופל יכול לומר ואינו אומר, ולכן קללו בהחלט, רק אחרי שאחר כך היה אומר, אם כן בטל טעם הקללה, ונעשה למפרע קללה בחנם, ואף על פי כן באה. ושוב הוסיף רבי אבהו, דמזה לא שמענו רק דקללת חכם שכבר חלה לא נתבטלה אף שנתבטל הטעם, אבל עדיין לא שמענו שאם היתה הקללה מתחילה על תנאי, אף שלא נתקיים, ואין לה לחול כלל, אף על פי כן באה, ולזה הביא מהא דעלי. ובוזה אתי שפיר דהקדים הא דאחיתופל המאוחר בפסוק, להא דעלי המוקדם בפסוק, דהוי בסדר לא זו אף זו.**

מחיקת השם לצורך בניין בית המקדש

בשעה שכרה דוד בורות ליסודות של בית המקדש, מצא חרס, שהיה מגביה קולו, ואומר לו, אל תטלני מכאן, שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה, שרעדה הארץ, ונסדק המקום, ולא שמע דוד לדבריו, ונטלו, והחל התהום לצוף, ועמד לשטוף את העולם.

הסתפק דוד, האם מותר לכתוב את שם השם על חרס, כדי להשליכו לתהום שיעמוד על מקומו, או שאסור פן ימחק השם במים, ולא היה מי שפשט את ספקו, אמר, כל היודע דבר זה ואינו אומר יחנק בגרונו.

נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו, אמר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה, שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, [שמוחקים מגילת סוטה שיש בה שם ה'], לעשות שלום לכל העולם כולו, לא כל שכן שמותר, ואמר לדוד, שהדבר מותר.

כתב דוד שם על חרס, והשליכו לתהום, ירד התהום, ועמד במקומו.

מדוע אמהות הכהנים מספקות מחיה

וכסות לרוצחים בשגגה שבערי מקלט

בגמרא מבואר, שכשאחד הרג בשוגג יש בכך אשמה על הכהנים הגדולים, כי היה להם להתפלל על דורם, שלא יארע בו כך, ואם ארע כדבר הזה, הרי זה כי לא התפללו כראוי. [וכן מצינו, שכשאריה הרג אדם ברחוק שלוש פרסאות מרבי יהושע בן לוי, היה בכך אשמה עליו, ולכן נמנע אליהו מלדבר עמו שלושה ימים].

ללשון הראשון, אף שיש בכך אשמה על הכהנים, אין להם לחוש שימותו קודם זמנם, אלא אם כן יתפללו עליהם הגולים שימותו, [כדי שישבו מערי המקלט במיתת הכהנים], שאין אשמתם גדולה כל כך, אולם אם יתפללו עליהם הגולים שימותו, אין תפילתם נחשבת כקללת חנם, שאינה באה, אלא כקללה הראויה להתקיים, וכדי שהגולים לא יתפללו על הכהנים שימותו, אמהות הכהנים מספקות לגולים מחיה וכסות.

וללשון השני, יש בכך אשמה גדולה על הכהנים, עד שיש להם לחוש שימותו קודם זמנם, אף בלא שיקוללו, ואולם תפילה מועילה להינצל מכך, וכדי שיתפללו עליהם הגולים שלא ימותו, אמהות הכהנים מספקות לגולים מחיה וכסות.

כשאחד לוקה על מעשה זולתו

בבבלי אומרים – טוביה חטא וזיגוד מנגיד [=לוקה]? שכן ארע פעם אחת, שטוביה חטא,

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יא

וזיגוד העיד בו ביחידי בלא עד שני, והכהו רב פפא לזיגוד. אמר לו, טוביה חטא וזיגוד מנגיד? ומאז היתה למשל. [והטעם שהכה את זיגוד, כי מאחר שהעיד יחידי, אין לבית דין לקבל דבריו, ואם כן אין בעדותו אלא לשון הרע בעלמא].

בארץ ישראל אומרים – שכס נסיב ומבגאי [=שם איש מיושבי העיר שכס] **גזיר?** וזאת על שם ששכס בן חמור לקח את דינה בת יעקב, וההנאה שלו, ושאר בני העיר שלא נהנו, מלו עצמם, ונצטערו.

אמר רב יהודה אמר רב:

נידוי על תנאי צריך הפרה

שכן כשיהודה לקח את בנימין למצרים, אמר ליעקב, "אם לא הביאתיו אליך והצגתיו לפניך וקטאתי לך [=כלומר אהיה מנודה לך] כל הקמים", ואף על פי שהשיבו לאביו, ולא נתקיים התנאי, חל הנידוי, [ואף כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, כל עצמות השבטים היה שלדם קיים כצורתו, ועצמות יהודה מגולגלות מחמת נידויו, עד שהתפלל עליו משה, כמבואר להלן].

וכתבו התוס', שכל זה בנידוי התלוי **בתנאי שקיומו אינו בידו**, [כגון זה, שאם היה יוסף מעכב את בנימין, או היה מת בדרך, לא היה יהודה יכול להשיבו], ולכן חל הנידוי מעיקרו, כנידוי בלא תנאי. אבל נידוי התלוי בתנאי שבידו לקיים, לא חל כלל, כי מאחר שהדבר בידו, ודעתו לקיימו, מעיקרו לא חל.

ברכת משה ליהודה

"יחי ראובן ואל ימת... וזאת ליהודה" – מי גרם לראובן שיודה, [בגלוי על מעשה בלהה], יהודה, [שהודה על מעשה תמר], "וזאת ליהודה"? כלומר, וכי כך ראוי לו, שיתגלגלו עצמותיו, ויהיה בנידוי.

"ויאמר שמוע ה' קול יהודה" – **ונכנסו עצמותיו למקומם**. אבל לא הכניסוהו למתיבתא דרקיע [=לישיבה של מעלה].

"וְאֵל עַמּוֹ תְּבַיְאֲנוּ" – **הכניסוהו לישיבה של מעלה**. אבל לא ידע לשאת ולתת.

"יָדְיוּ רָב לוֹ" – **ניתן לו כח לריב ריבו, ולשאת ולתת עם חבריו, ולבאר להם את דעתו**. אבל לא ידע לתרץ קושיות שהקשו לו.

"וְעֶזְרַ מְצָרָיו תִּהְיֶה" – **זכה לתרץ קושיות שהקשו לו**.

מיתת הכהן מכפרת ולא הגלות

משמע בגמרא, שהגלות אינה מכפרת לרוצח על שהרג בשוגג, [אלא היא עונש המוטל עליו עד שיתכפר עוונו], אבל מיתת הכהן הגדול מכפרת לו, ולכן כשמת הכהן הגדול הרוצח חוזר מעיר מקלטו. [אולם התוס' כתבו, שהגלות מכפרת על ההריגה בשוגג, ומיתת הכהן הגדול פוטרת מן הגלות].

ומקל וחומר יש ללמוד, שאם מיתת הכהן מכפרת לזה שכבר גלה, להועיל לו להוציאו ממקום גלותו, כל שכן שתועיל לכפר לזה שעדיין לא גלה, שלא יגלה, **ולכן אם לאחר שנגמר דינו לגלות, מת כהן גדול, הרי זה אינו גולה**.

מיתת הכהן הגדול מכפרת למי שנגמר

דינו לגלות אחר שנעשה כהן גדול

בסוגיתנו מבואר, שאין מיתת הכהן מועילה, אלא למי שנגמר דינו לגלות בחיי אותו כהן, אבל אם בשעה שנגמר דינו, לא היה שם כהן גדול, אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, ובכלל זה, ההורג כהן גדול, כשאין שם כהן גדול אחר בשעת גמר דינו.

ועוד מבואר, שאם קודם שנגמר דינו מת כהן גדול, אבל מינו כהן אחר תחתיו, אף על פי שהרוצח הרג בחיי הכהן הראשון, ונגמר דינו לגלות אחר מותו של ראשון, [שאינו פוטר מן הגלות], מאחר שנגמר דינו לגלות בחיי השני, חוזר במיתתו של שני, שנאמר, "וְיָשֵׁב בְּהָ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ", ללמד שהרוצח נפטר מהגלות במיתת הכהן שנמשח לכהן בימיו, ואף על פי שלא נוכל לומר, שהיה לשני להתפלל שלא יארע הרצח בימיו, כי ארע בחיי קודמו, מכל מקום היה לשני להתפלל, שיגמר דינו של הרוצח לזכות, ומאחר שלא התפלל כראוי, הרי יש עליו אשמה בגלותו של הרוצח, ולכן הרוצח חוזר במיתתו.

רוצח שגלה אינו יוצא מעירו לשום צורך

רוצח שגלה לעיר מקלט, אינו יוצא משם לשום

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יב

צורך שבעולם, לא לעדות מצווה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, אינו יוצא משם לעולם, שנאמר, "אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה", ללמד, ששם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, ושם תהא קבורתו.

קבורת הרוצח בשגגה

מי שגלה לעיר מקלט, ומת קודם שנפטר מהגלות, נקבר בעיר מקלטו, כמבואר לעיל.

וכן מי שנגמר דינו לגלות, ומת קודם שמת הכהן הגדול, מוליכים את עצמותיו לעיר מקלט לקבורה, שנאמר, "לָנוּס אֶל עִיר מְקַלְטוֹ לָשׁוּב לְשַׁבַּת בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן", וישיבה בארץ היא קבורה.

וגזרת הכתוב היא, שהרוצח נקבר בעיר מקלט, אבל שאר יושבי העיר אינם נקברים בה, שנאמר, "וְהָיוּ הָעָרִים לָהֶם לְשַׁבַּת וּמִגְרָשֵׁיהֶם יִהְיוּ לְבִהְמָתָם וְלִרְכֻשָׁם וְלִכְל חַיָּתָם" ללמד שנתנו לצרכי חיים ולא לקבורה שהיא צורך המתים.

וכשמת הכהן הגדול, מוליכים את עצמות הרוצח מעיר המקלט לקברי אבותיו, שנאמר, "וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ", ושיבה אל הארץ היא קבורה.

כהן שנודע שהוא בן גרושה או חלוצה

א. לעניין עבודה.

לדעת רבי אליעזר – כל הקרבנות שהקריב פסולים, כי אין זה כהן כשר.

ולדעת רבי יהושע – כל הקרבנות שהקריב כשרים, שנאמר בכהנים, "יְשִׁימוּ קְטוֹרֶה בְּאֶפֶד וְכָלִיל עַל מִזְבֵּחַ. בָּרַךְ ה' חֵילוֹ וּפְעַל יָדָיו תִּרְצָה", ללמד, שאפילו קרבנות חללים שבו יתקבלו.

ב. לעניין השבת הרוצחים מערי מקלט,

[כשהכהן הגדול שהיה בשעת גמר דינם נודע לבן גרושה וחלוצה].

לדעת רבי אליעזר – מאחר שנודע שהיה כהן פסול, הרי זה כמי שנגמר דינם בלא כהן גדול, שאינם יוצאים מעיר מקלט לעולם.

ולדעת רבי יהושע – יש אומרים מאחר שכל מה שהקריב הכהן עד עתה התקבל, ורק מעתה הוסר מהכהונה, הרי זה כאילו עתה מת הכהן, וכל הגולים חוזרים. ויש אומרים שלא אמרה תורה להכשיר את הכהן אלא את קרבנותיו, אבל הוא נחשב כפסול מעיקרו, ואם כן הרי זה כמי שנגמר דינם בלא כהן גדול, שאינם יוצאים מעירם לעולם.

דף יב

טעויות שטעה יואב

כששלח שלמה להרוג את יואב, "וַיָּנֶס יוֹאָב אֶל אֶהָל ה' וַיִּחַזַק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ", משום שהיה סבור שבכך ינצל מהמיתה, שנאמר "וְכִי יִזַּד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחָנוּ לְמוֹת", ללמד שרק מעם המזבח לוקחים את הרוצחים למוות, אבל לא כשהם על המזבח, אולם טעות היתה בידו:

לדעת רב יהודה אמר רב – שתי טעויות טעה יואב. (א) אין המזבח קולט אלא את העומד על

גגו, והוא טעה והיה סבור שהמזבח קולט גם את האוחז בקרנותיו. (ב) אין קולט אלא מזבח

בית עולמים, והוא טעה והיה סבור שגם המזבח של הבמה שעשה דוד לפני הארון, קולט.

ולדעת אביי – טעות נוספת היתה בידו. (ג) אין קולט אלא כהן ועבודה בידו, והוא טעה

והיה סבור שקולט גם זר.

טעויות שרו של רומי לעתיד לבוא

כשיגיע קצה של רומי, תחילה יפרע הקדוש ברוך הוא מסמאל שרה, שנאמר, "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא [תחילה] יִפְקֹד ה' עַל צָבָא הַמְּרוֹם בְּמְרוֹם [ורק אחר כד] וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה", ואז ירצה סמאל לברוח לעיר מקלט, ויטעה בכך בשלושה דברים. (א) טועה שאינה קולטת אלא בצר, והוא גולה לבצרה. (ב) טועה שאינה קולטת אלא שוגג, והוא מזיז היה. (ג) טועה שאינה קולטת אלא אדם, והוא מלאך הוא. ואז הקדוש ברוך הוא יפרע ממנו בבצרה, ויהרגנו, ועל חזרת הקדוש ברוך הוא משם נאמר, "מִי זֶה בָּא מֵאֲדוּם חֲמוּץ בְּגָדִים מְבֻצָּרָה" כלומר שבגדיו אדומים מדמו של סמאל ההרוג, נואף על פי שאין

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יב

המלאכים בשר ודם, כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם, לשבר האזן מה שהיא יכולה לשמוע].

מקום דירת הגולים בעיר מקלט

כשם שעיר מקלט קולטת את הרוצחים, כך **תחום העיר** [=2000 אמה סביבותיה], **קולט את הרוצחים**.

ומכל מקום, אינם רשאים לדור בתחום העיר, [כגון במחילות תחת הקרקע], אלא **דרים בעיר עצמה**, שנאמר "וַיֵּשֶׁב בָּהּ", ולא בתחומה.

רוצח בשגגה שגלה לעיר מקלט

ואחר כך יצא חוץ לתחום העיר

לדעת רבי יוסי הגלילי – מצווה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח, שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, שנאמר, "וּמָצָא אֹתוֹ גֹאֵל הַדָּם מְחוּץ לְגִבּוֹל עִיר מְקַלְטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת הָרָצָח אֵין לוֹ דָּם", ולדעתו, "וְרָצַח" האמור כאן, לשון ציווי הוא. **ואף לשאר בני אדם יש רשות להרוג את הרוצח**.

לדעת רבי עקיבא – מותר לגואל הדם להרוג את הרוצח, שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, שנאמר, "וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מְחוּץ לְגִבּוֹל עִיר מְקַלְטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת הָרָצָח אֵין לוֹ דָּם", ולדעתו, "וְרָצַח" האמור כאן, לשון רשות הוא, אבל אין בכך מצווה. [י"ג שאם הרגוהו שאר בני אדם גם כן אין מתחייבים על מיתה. וי"ג שאם הרגוהו שאר בני אדם מתחייבים על כך].

ולדעת רבי אליעזר – אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח, שיצא חוץ לתחום עיר מקלטו, שנאמר, "וְלֹא יָמוּת הָרָצָח עַד עָמְדוֹ לְפָנַי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט", ללמד, שאינו מומת אלא בבית דין. **וכל שכן שאסור לשאר בני אדם להרוג**, ואם הרגוהו נידונים כרוצחים. [אבל רבי עקיבא לומד מהכתוב הזה, שסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, אינם ממיתים אותו, אלא יעמוד לדין בבית דין אחר].

- **לדעת האומרים לא דברה תורה כלשון בני אדם**, אין חילוק בין אם יצא הרוצח מתחום עיר המקלט במזיד או בשוגג, ודין שתי יציאות אלו שווה, [ובמקום שדמו מותר, הוא מותר אף כשיצא בשוגג], שנאמר, "וְאִם יָצָא יָצָא הָרָצָח אֶת גְּבוּל עִיר מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה", ללמד, שהדין הנ"ל אמור בשתי יציאות, אחת בשגגה ואחת במזיד.

- **ולדעת האומרים דברה תורה כלשון בני אדם**, אין ללמוד זאת מהכתוב, "יָצָא יָצָא" ולא הותר דמו [במקום שמותר להרוג], אלא כשיצא במזיד.

אב שהרג את בנו מי גואל את דמו

בניו האחרים של הרוצח, אינם נעשים גואלי דם להרוג את אביהם, [שכן תנא דבי רבי ישמעאל, לכל אין הבן נעשה שליח לאביו, להכותו, ולקללתו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו].

אבל בני ההרוג, שהם בני בנו של הרוצח, נעשים גואלי דם להרוג את אבי אביהם, שאינם מוזהרים בכבודו.

אילן שעיקרו [=גזעו] בפנים

ונופו [=ענפיו] בחוץ או איפכא

א. לעניין מעשר שני.

יש חילוק בין פירות מעשר שני שחוץ לירושלים, לפירות מעשר שני שבתוך ירושלים, חוץ לירושלים אינם נאכלים בלא פדייה [אבל נפדים], ותוך ירושלים אינם נפדים [אבל נאכלים הם עצמם].

לתירוץ הראשון בגמרא – הכל מודים, מאחר שנאמר בעניין מעשר שני, "כִּי אִם לְפָנַי ה' אֶקְיָד תְּאֶכְלֶנּוּ", **הכל תלוי בחומה, כל שהוא לפנים מהחומה נידון כפנים, וכל שהוא חוץ לחומה, נידון כחוץ**, ואפילו הם תחת אילן או על אילן שעיקרו בפנים ונופו בחוץ, או איפכא.

ולתירוץ השני בגמרא – כן דעת חכמים. אבל לדעת רבי יהודה, כשהם נמצאים בעץ שעיקרו במקום אחד ונופו במקום אחר, רק אם הם תחת הנוף [או מעליו] הדבר תלוי בחומה, אבל כשהם נמצאים בעיקרו של האילן, יש להחמיר לדונם כדין מקום העיקר וכדין מקום הנוף, ולכן אינם נאכלים בלא פדייה כדין חוץ לחומה, ואינם נפדים כדין תוך לחומה, [ואין להם תקנה באותו מקום, אלא יוליכום משם למקום שבוודאי דינו כתוך העיר].

יש מפרשים שכל האמור כאן שענפי אילן

מסכת מכות

פרק שני אלו הן הגולין דף יב

שבירושלים דינם כירושלים אין זה אלא באילן שענפיו מועטים שאין להחשיבם כתקרה אבל כשהם מרובים ונחשבים כגג אין עליהם קדושת ירושלים כי גגות ירושלים לא נתקדשו.

ויש מפרשים שבכל אופן ענפי אילנות שבירושלים דינם כירושלים כי דווקא גגות לא נתקדשו אבל אילנות נתקדשו אף כשענפיהם מרובים.

ב. לעניין ערי מקלט.

כבר נתבאר, שתחום ערי מקלט, קולט את

הרוצחים כעיר עצמה, ולהלן יתבאר, מה דין אילן שעיקרו תוך התחום, ונופו חוצה לו או איפכא.

לתירוץ הראשון בגמרא:

- הכל מודים, מאחר שנאמר בעניין ערי מקלט, "כִּי בְּעִיר מְקַלְטוֹ יֵשֵׁב", הכל תלוי במקום הראוי לדירה, ותחת הנוף [או עליו] ראוי לדור יותר,

ולכן **הכל הולך אחר הנוף**, אם הנוף חוץ לתחום, גם דין העיקר כחוץ לתחום, [אפילו באמת הוא בפנים], ואם הנוף בתוך התחום, גם דין העיקר

כתוך התחום, [אפילו אם באמת הוא בחוץ].

ולתירוץ השני בגמרא:

- **לדעת חכמים, אין העיקר הולך אחר הנוף, ולא הנוף אחר העיקר, אלא, אם הרוצח בתוך התחום, אסור לגואל הדם להורגו, ואם הוא חוץ לתחום, מותר לגואל הדם להרגו.** [ומבואר בגמרא, שכשם שאין לגואל הדם להרוג את הרוצח כשהרוצח בתוך תחום עיר מקלטו, כך אין לגואל הדם להרוג את הרוצח, כשיצא הרוצח מחוץ לעיר מקלטו, אם גואל הדם עצמו בתוך תחום העיר, ולכן כשיש אילן, שמקצתו בפנים ומקצתו בחוץ, בין כשהעיקר בפנים, ובין כשהנוף בפנים, אם אחד מהם נמצא בחלק שבפנים, אין לגואל הדם להרוג את הרוצח].

- **ולדברי רבא דעת רבי יהודה, כשהנוף בתוך התחום, מאחר שהוא ראוי לדירה יותר מהעיקר, העיקר הולך אחריו לחומרא, ואף על פי שהעיקר חוץ לתחום, הוא נידון כתוך התחום, ואסור לגואל הדם להרוג את הרוצח, בין אם עומד בנופו שבפנים, ובין אם עומד בעיקרו שבחוץ. וכשהעיקר בתוך התחום, והנוף חוץ לתחום, אף על פי שהנוף ראוי לדירה יותר מהעיקר, אין העיקר הולך אחר הנוף לקולא, להתיר את דמו של הרוצח העומד בעיקר, ולכן כשהרוצח נמצא בעיקרו שבפנים, אסור לגואל הדם להרגו, אבל כשהרוצח תחת הנוף שבחוץ, מותר לגואל להרגו, כי יצא חוץ לתחום, [ובלבד שגם גואל הדם עומד חוץ לתחום כמבואר לעיל], אלא שבזה יש אופן, שהעיקר הולך אחר הנוף אף לקולא, והוא שאם הרוצח עומד תחת הנוף שבחוץ, וגואל הדם עומד בעיקרו שבפנים, העיקר הולך אחר הנוף, והרי הוא כאילו עומד חוץ לתחום עם הרוצח, ומותר לו להרגו.**

- **ולדברי רב אשי [כפירוש רש"י], כך דעת רבי יהודה, שבכל אופן שהעיקר במקום אחד והנוף במקום אחר, כל האילן הולך אחר המקום שבתוך התחום, ולכן בכל מקום שיהיה הרוצח באילן, אסור לגואל הדם להרגו, [והר"מ מפרש, שרק אם הנוף בפנים, הולך העיקר אחריו, וגם הוא נחשב כבפנים, אף שהוא בחוץ, אבל כשהעיקר בפנים, רק בעיקר אסור להרג את הרוצח, אבל הנוף אינו הולך אחריו, וכשהרוצח תחת הנוף, מותר לגואל הדם להרגו].**

הרג גלה ושוב הרג

נאמר בעניין רוצח בשגגה, "כִּי בְּעִיר מְקַלְטוֹ יֵשֵׁב", ולא היה צריך לכתוב אלא "כִּי שָׁם יֵשֵׁב", שהרי הפרשה מדברת בעיר מקלט, והטעם שנכתב בפירוש "עִיר מְקַלְטוֹ", ללמד, שפעמים הרוצח גולה לעיר שכבר קלטה אותו, ומכאן למדו, שרוצח שגלה לעיר מקלט, ובעיר גלותו הרג בשוגג פעם נוספת, **גולה משכונה לשכונה בתוך העיר**, והיא קולטת אותו. [אבל לעיר אחרת אינו גולה, כי אסור לו לצאת מעיר זו, מפני רציחה ראשונה].

בן לוי שהרג בשוגג

מאחר שמותר לבן לוי לצאת מעירו, [שהרי לא גלה לשם, אלא שם היא עירו], **גולה הוא לעיר אחרת. אלא שאם רוצח לגלות לעירו, קולטת אותו, [כמבואר מהכתוב "עִיר מְקַלְטוֹ" כנ"ל], ובלבד שיגלה בה משכונה לשכונה.**

"וְשִׁמְתִי לָךְ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה"

"וְשִׁמְתִי לָךְ מְקוֹם" – בחייד. כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה, שיזכה למצווה זו בחייו, וכן היה, שהבדיל שלוש ערים.

"ושמתי לך מקום" – במקומך. מלמד שבזמנו של משה, כשהיו ישראל במדבר, היו הרוצחים גולים למקומו של משה, כלומר למחנה לווייה.

"ושמתי לך מקום" – כלומר, אף לכם הלוויים יש מקום לגלות, ומכאן אמרו, בן לוי שהרג, גולה מפלך [=עיר] לפלך, ואם גלה לפלכו, פלכו קולטו.

-

רוצח שגלה לעיר מקלטו, ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם, 'רוצח אני', אמרו לו, 'אף על פי כן, יקבל מהם, שנאמר "וזה דבר הרצח", צריך שיאמר להם שהוא רוצח.

דף יג

האם היו מעלים שכר ללוויים

לדברי רב כהנא:

בשש ערי מקלט, שנאמר בהם לרוצחים, "והיו לכם הערים למקלט" – לדעת רבי יהודה, היו מעלים שכר ללוויים, כי לא ניתנו הערים לגולים אלא למקלט, אבל לא ידורו שם בחנם, [רש"י מפרש, ששוכרים בתי דירה מבני העיר בתשלום. ותוס' מפרשים, שמשלמים מסים וארנונא כבני העיר]. ולדעת רבי מאיר, לא היו מעלים שכר ללוויים, כי ניתנו הערים לגולים לכל צרכיהם, ואין צריכים לשלם לבני העיר שכר על כך שדרים שם.

ובשאר ערי הלוויים, שנאמר בהם, "ואת הערים אשר נתתו ללוים את שש ערי המקלט אשר נתתו לנס שמה הרצח ועליהם נתתו ארבעים ושתים עיר" – הכל מודים שמעלים שכר ללוויים, כי לא ניתנו לגולים אלא לנוס שם הרוצח.

ולדברי רבא:

בשש ערי מקלט, שנאמר בהם לרוצחים, "והיו לכם הערים למקלט" – הכל מודים שלא מעלים שכר ללוויים, כי ניתנו לגולים לכל צרכיהם.

ובשאר ערי הלוויים, שנאמר בהם, "ואת הערים אשר נתתו ללוים את שש ערי המקלט אשר נתתו לנס שמה הרצח ועליהם נתתו ארבעים ושתים עיר" – לדעת רבי יהודה, מעלים שכר ללוויים, כי לא ניתנו לגולים אלא לנוס שם הרוצח. ולדעת רבי מאיר, מאחר שנאמר "ועליהם נתתו", הרי הם כראשונים, שניתנו לגולים לכל צרכיהם, ולכן אין מעלים שכר ללוויים.

	שש ערים	ארבעים ושתים עיר	
רב כהנא	מעלים שכר	מעלים שכר	רבי יהודה
	לא מעלים שכר	מעלים שכר	רבי מאיר
רבא	לא מעלים שכר	מעלים שכר	רבי יהודה
	לא מעלים שכר	לא מעלים שכר	רבי מאיר

האם עבד עברי המשתחרר בשש

או ביובל חוזר לכבודו הראשון

לדעת רבי יהודה, אינו חוזר לכבודו הראשון, שנאמר, "ושוב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ושוב", כלומר למשפחתו ולנכסיו בלבד הוא שב, ולא לשררת אבותיו, [כגון אם היו נשיאים, או ראשי בתי אבות, או ראשי בתי דינים, אינו ממלא מקומם, כפי שהיה ראוי לו, אילו לא היה נמכר לעבד].

ולדעת רבי מאיר, חוזר לכבודו הראשון, שנאמר, "ושוב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ושוב", כלומר חוזר למשפחתו, ולהיות כאבותיו, והכוונה בזה, שיחזיק בשררה שהחזיקו אבותיו.

האם רוצח השב מעיר מקלטו

במיתת כהן גדול חוזר לכבודו הראשון

לדעת רבי יהודה, אינו חוזר לכבודו הראשון, שנאמר, "ושוב הרצח אל ארץ אחרת", כלומר לארצו בלבד הוא שב, ולא לשררת אבותיו.

ולדעת רבי מאיר: חוזר לכבודו הראשון, שכן נאמר בזה, "ושוב", ונאמר בעבד עברי, "ושוב", לגזרה שווה, ללמוד, שכשם שעבד עברי המשתחרר, חוזר לכבודו הראשון, כך הרוצח שחוזר מעיר מקלטו, חוזר לכבודו הראשון.

סליק פרק אלו הן הגולין

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יג

פרק שלישי אלו הן הלוקין

עבירות שלוקים עליהם

המוזכרות במשנה הראשונה

איסורי עריות שיש בהם כרת: (א) הבא על אחותו. (ב) הבא על אחות אביו. (ג) הבא על אחות אמו. (ד) הבא על אחות אשתו. (ה) הבא על אשת אחיו. (ו) הבא על אשת אחי אביו. (ז) הבא על הנדה. [ולהלן יתבאר בעזה"י שיש חולקים על משנתנו בזה].

איסורי אישות שאין בהם כרת: (ח) אלמנה לכהן גדול. (ט-י) גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. (יא-יב) ממזרת ונתינה [=גבעונית] לישראל [ואיסור נתינה משום "לא תתחתן בס"], או בת ישראל לנתין ולממזר.

איסורים האמורים לטמא: (יג) טמא שאכל את הקדש. (יד) הבא אל המקדש טמא.

מאכלות אסורים: (טו) אוכל חלב. (טז) אוכל דם. (יז) אוכל נותר. (יח) אוכל פיגול. (יט) אוכל קדשים טמאים. (כח) אוכל נבלות. (כט) אוכל טרפות. (ל) אוכל שקצים. (לא) אוכל רמשים. (לב) אוכל טבל. (לג) אוכל מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו. (לד-לה) אוכל מעשר שני או הקדש שלא נפדו.

איסורי עבודה בחוץ: (כ) השוחט בחוץ. (כא) המעלה בחוץ.

איסורים השייכים לזמן מסוים ויש בהם כרת:

(כב) אוכל חמץ בפסח. (כג) אוכל ביום הכיפורים. (כד) עושה מלאכה ביום הכיפורים.

איסורים השייכים לעבודת המשכן: (כה) המפטם [=רוקח ומכין] את שמן המשחה [כפי שעשאו משה]. (כו) המפטם את הקטורת [כפי מידת סממניה]. (כז) הסך בשמן המשחה שעשה משה.

ובתוס' נזכרו עוד עבירות שלוקים עליהם: (א) טמא ששימש במקדש. (ב) זר שאכל תרומה. (ג) בעל מום ששימש במקדש. (ד) אונן מקריב. (ה) מזיח חושן. (ו) מכבה גחלת על גבי מערכה.

אלמנה וגרושה לכהן גדול

כהן גדול שנשא אשה שהיא אלמנה וגרושה, [כגון שנתאלמנה מבעלה הראשון, ונתגרשה מבעלה השני], **חייב עליה משום שני שמות,** כי נאמר בתורה איסור בפני עצמו לאלמנה, ואיסור בפני עצמו לגרושה.

גרושה וחלוצה לכהן

כהן שנשא אשה, שהיא גרושה וחלוצה, [כגון שמת בעלה הראשון, וחלץ לה יבמה, ונתגרשה מבעלה השני], **אינו חייב עליה, אלא משום איסור גרושה.**

- מתוך פירוש רש"י נראה, שחלוצה אסורה מהתורה, אלא שאיסור חלוצה אינו מפורש בכתוב, אלא נלמד מריבוי האמור באיסור גרושה, ומאחר שנלמד מאיסור גרושה, הרי הוא כאיסור גרושה, ואם כן, אשה שהיא גרושה וחלוצה, הרי היא כאשה שנתגרשה שתי פעמים, שאין בכך להגדיל את איסורה, ואינו חייב עליה אלא משום איסור גרושה, [אולם הנושא חלוצה בלבד, לוקה עליה משום איסור גרושה].

- ותוס' מפרשים, שאיסור חלוצה הוא מדברי חכמים בלבד, והנושא חלוצה, לוקה על כך מכת מרדות מדרבנן, אולם כשנשא אשה שהיא גרושה וחלוצה, מאחר שלוקה על כך מהתורה, משום איסור גרושה, אין מלקים אותו מכת מרדות על איסור חלוצה.

מלקות על איסור שיש

בו עונש מיתת בית דין

שיטת רוב האמוראים בסוגיה.

א. אם התרו בחוטא, שאם יעבור, ילקה, אבל לא התרו בו, שאם יעבור יומת:

לדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא – החוטא לוקה על חטאו, שכן נאמר בתורה, "אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת ... והפלא ה' את מכתדך", והכוונה למכות האמורות בכתוב, "והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יפנו", ומבואר בכתוב הראשון, שהמכות באות על כל איסורי התורה, ובכלל זה איסורים שיש בהם מיתת בית דין, [אולם איסורי עשה אינם בכלל זה, כי נאמר בכתוב "תשמר", וכל מקום שכתוב לשון שמירה, היינו איסור לא תעשה. וכמו כן איסורי לא תעשה שאין בהם מעשה, אינם בכלל זה כי נאמר

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יג

"לעשות", וכמו כן איסורי לא תעשה שהם ניתקים לעשה, אינם בכלל, כי אינם דומים לאיסור חסימה, שהוא איסור לא תעשה שיש בו מעשה ואינו ניתק לעשה, ומתוך שנסמך לפרשת מלקות, למדנו, שאין לוקים אלא על איסורים הדומים לו. וטעם זה נכון גם לעניין איסורי עשה ואיסורי לא תעשה הניתקים לעשה].

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שהחוטא אינו לוקה, שהרי לדעתו, אפילו על איסורים שיש בהם כרת בלבד, אין לוקים כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ב. אם התרו בחוטא שאם יעבור ילקה וגם יומת:

לדעת רבי ישמעאל – הרי זה לוקה ומומת, ואף על פי שאין לענוש על מעשה אחד שני עונשים, שנאמר "כִּדְי רְשָׁעוֹתוֹ", [כמבואר בדף ד'], לדעתו, מלקות ומיתה אינם נחשבים כשני עונשים, אלא כעונש אחד של מיתה, המתחיל בהכאה. [ורק מיתה וממון או מלקות וממון נחשבים כשני עונשים]

ולדעת רבי עקיבא – אינו לוקה ומומת, כי אין לענוש על מעשה אחד שני עונשים, ולדעתו, מלקות ומיתה נחשבים שני עונשים.

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שאינו לוקה כנ"ל.

שיטת רבא בסוגיה.

א. אם התרו בחוטא, שאם יעבור, ילקה, אבל לא התרו בו, שאם יעבור יומת:

לדעת רבי ישמעאל – החוטא לוקה על חטאו. [כדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא, לדברי שאר האמוראים הנ"ל].

ולדעת רבי עקיבא – החוטא אינו לוקה על חטאו, כי אין עונשים אלא אם כן מזהירים שהדבר אסור, וכל איסור האמור בדבר שעונשו מיתה, נכתב להזהיר על הדבר כדי שיוכלו לעונשו במיתה האמורה בו, ואם כן לא נאמר האיסור כדי להעניש את העובר במלקות, ומאחר שאין עונשים אלא אם כן מזהירים, אין להלקותו.

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שהחוטא אינו לוקה, שהרי לדעתו, אפילו על איסורים שיש בהם כרת בלבד, אין לוקים כפי שיתבאר בעזה"י להלן.

ב. אם התרו בחוטא שאם יעבור ילקה וגם יומת:

הכל מודים שהחוטא אינו לוקה על חטאו.

לדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא – משום שאין לענוש על מעשה אחד שני עונשים, ומאחר שהוא מומת אינו לוקה.

ולדעת רבי יצחק – מסתבר שאינו לוקה כנ"ל.

מלקות על איסור שיש בו עונש כרת

כשהתרו בחוטא שאם יעבור ילקה

לדעת רבי ישמעאל ורבי עקיבא, החוטא לוקה על חטאו:

לדברי רוב האמוראים בסוגיה:

לדעת רבי ישמעאל – דין פשוט הוא שלוקה, שהרי העובר על כל אחד מאיסורי התורה לוקה, כמבואר לעיל. ואף על פי שאין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, עונש כרת עם עונש מלקות אינו נחשב כשני עונשים, אלא כעונש אחד של מיתה, המתחיל בהכאה, כמבואר לעיל.

ובזה מודה רבי עקיבא – שהחוטא לוקה על חטאו, ואף על פי שאין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, מלקים את המתחייב כרת, מהטעמים הבאים. (א) עונש הכרת אינו מוחלט, ותלוי בתשובה, שאם יחזור החוטא בתשובה, יתכפר לו, ומאחר שאינו מוחלט, ובידו להינצל ממנו, כשלוקה, אין זה נחשב כנענש בשני עונשים. (ב) יש גזרה שווה, המלמדת, שאף שבשאר מקומות אין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, מלקים את המתחייב כרת, שנאמר בחייבי כריתות, "וְנִקְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם", ונאמר בהכאה "וְנִקְלָה אֶחָד לְעֵינָיִךְ", [וטעם זה נדחה בגמרא]. (ג) דוקא בעונשים המסורים לבית דין, אין לענוש שני עונשים על מעשה אחד, אבל כשבית דין מענישים בעונש אחד, אין קפידה אם מלבד זאת נענש בעונש נוסף בידי שמים.

ולדברי רבא:

לדעת רבי ישמעאל – דין פשוט הוא זה, שהרי העובר על אחד מכל איסורי התורה לוקה, כמבואר לעיל.

ובזה מודה רבי עקיבא – שהחוטא לוקה על חטאו, כי לענוש כרת אין צריך אזהרה, [שכן

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יד

פסח ומילה ענושים כרת בלא אזהרה], ואם כן לא נאמר האיסור, אלא להזהיר את העובר שאם יחטא ילקה.

ולדעת רבי יצחק החוטא אינו לוקה על חטאו:

כי כל איסור לא תעשה שיש בו עונש כרת, אין לוקים עליו, ודבר זה למד ממה שהיה איסור בא על אחותו בכלל כל העריות, שנאמר בהם עונש כרת, ויצא מן הכלל, לכתוב בו כרת בפני עצמו, ללמד שעונש כרת ולא דבר אחר, וכל שהיה בכלל ויצא, ללמד על כל הכלל יצא, שבכל איסור שיש בו עונש כרת, אין בו אלא עונש כרת ולא עונש מלקות. [וואף על פי שאין לוקים על האיסורים הכתובים בהם, נכתבו האיסורים, כדי להרבות בעונשם של החוטאים, כמו שנכתבו בתורה כמה לאוים שבכללות, שאין לוקים עליהם, ולאויים הניתקים לעשה, שאין לוקים עליהם, ולא נכתבו אלא להרבות בעונש החוטא].

כרת האמור בכל העריות:

"כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העלשת מקרב עמם".

כרת האמור באחותו:

"ואיש אשר יקח את אחתו בת אביו או בת אמו וראה את ערוניתה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם ערות אחתו גלה עונו ישא".

כרת האמור בנדה:

"ואיש אשר ישכב את אשה דנה וגלה את ערוניתה את מקרה הערה והוא גליתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם".

דף יד

כרת למי שלא מל את עצמו

כתבו התוס', שמי שלא מל עצמו, אף על פי שבידו לעשות זאת, כל זמן שאינו עושה זאת, עונש הכרת עליו, ולא רק כשימות בלא למול עצמו יתברר שעונש כרת.

הבא על כל העריות [בהעלם אחד]

חייב [חטאת] על כל אחת ואחת

יש אומרים – שלומדים זאת מהכתוב, "ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב לגלות ערוניתה", שהיה יכול לכתוב, "ולנדה לא תקרב", והזכיר "אשה", ללמד, שכל אשה יש בה חיוב בפני עצמה.

ולדעת רבי אלעזר אמר רבי אושעיא – כן הדבר בכל התורה, שכל שאתה מוצא כמה איסורי לא תעשה, אף על פי שיש לכולם כרת אחת, יש חיוב כרת לכל אחד בפני עצמו, כי הלאוים מלמדים שכל איסור הוא בפני עצמו, ואם עבר על כולם בהעלם אחד, חייב [חטאת] על כל אחד ואחד.

הבא על אחותו שהיא

אחות אביו שהיא אחות אמו

בא על אמו והוליד ממנה שתי בנות, הרי הן אחיות מאב ואם. חזר ובא על אחת מהן, והוליד ממנה בן, נמצא שאחות אמו של הבן, היא גם אחותו של הבן [שניהם מאב אחד], וגם אחות אביו של הבן [שניהם מאם אחת]. ואם בא עליה הבן, נמצא בא על אחותו, שהיא אחות אביו, שהיא אחות אמו, ומבואר בסוגיה שחייב [חטאת] על כל שם איסור בפני עצמו.

לדעת חכמים – חיובו נלמד מכך, שנכתב כרת בפני עצמו לבא על אחותו, אף שהיה בכלל כל העריות.

לדעת רבי יצחק – חיובו נלמד מאחותו דסיפא, כלומר ממה שחזר הכתוב אחר שנתן כרת באחותו, והזכיר שוב, "ערונית אחתו גלה עונו ישא". [אבל מעיקר הכתוב הנותן כרת לבא על אחותו, הוא לומד, שחייבי כריתות אינם נענשים מלקות, כמבואר לעיל].

ובברייתא מבואר – שכשהלכו רבן גמליאל ורבי יהושע לאטליו של עימאום, לקנות בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל, אמרו לרבי עקיבא, **שהדבר למד בקל וחומר,** שכן הבא על חמש נשים נדות בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת, ואם בא על כמה נדות שהן שם אחד של איסור, חייב על כל אחת ואחת, זה הבא על מי שיש בה שלשה שמות של איסור, לא כל שכן שחייב על כל אחד ואחד. [ויש לדחות זאת, כי שמא רק הבא על חמש גופים נפרדים, חייב על כל ביאה בפני עצמה, אבל הבא על גוף אחד, לא יתחייב על כל שם של איסור בפני עצמו].

מניין שאין עונשים מהדין [שאין ללמוד מדין קל

וחומר עונשי תורה שלא פורשו בה]

לדעת חכמים – בעניין עונש הבא על אחותו,

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יד

נאמר בתורה, "אָחֹתוֹ בֵּית אָבִיו אוֹ בֵּית אִמּוֹ", ללמד שהבא על אחותו מהאב בלבד, או על אחותו מהאם בלבד יענש ולכאורה הדברים קל וחומר, אם על אחותו מצד אחד הוא ענוש, על אחותו בת אביו ובת אמו לא כל שכן, ואף על פי כן טרחה התורה לכתוב זאת בפירוש, "עֲרֹת אָחֹתוֹ גְּלָה", הרי שלולא הכתוב הזה, הבא על אחותו מאב ואם, לא היה נענש, אף על פי שיש ללמוד זאת מדין קל וחומר, ומכאן למדנו, שאין עונשים מן הדין.

ולדעת רבי יצחק – (א) יש אומרים שהדבר למד, מכך שאין מזהירים מהדין, [שגם לעניין אזהרה נאמר כתוב מיוחד לאחותו מאביו ואמו, ולא למדו זאת מאחותו מצד אחד] [ותוסי כתבו, שלדעה זו, רבי יצחק סובר, שעונשים מהדין].

(ב) ויש אומרים שהדבר למד, מכך שנאמר בעניין עונש הבא על אחותו, "אָחֹתוֹ בֵּית אָבִיו אוֹ בֵּית אִמּוֹ", ולא היה צריך לכתוב "אָחֹתוֹ" מתחילה, אלא ללמד, שגם אחות משני צדדים יש בה כרת, ומכאן שאין עונשים מן הדין.

מפטם וסך

אסרה תורה לרקוח [=לפטם] שמן כדוגמת שמן המשחה שעשה משה, וכן אסרה תורה לסוך על זר משמן המשחה שעשה משה. והעושה אחד מהם, ענוש כרת, שנאמר, "עַל בֶּשֶׂר אָדָם לֹא יִסֹּךְ" [=איסור סך] וּבַמִּתְכַּנְּתוֹ לֹא תַעֲשֶׂוּ כָמֹהוּ [=איסור מפטם] קִדָּשׁ הוּא קִדָּשׁ יְהִיָּה לָכֶם. אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ [=עונש למפטם] וְאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זֶר [=עונש לסך] וְנִכְרַת מֵעַמּוֹ", ואם עשה את שניהם בהעלם אחד, חייב [חטאת] על כל אחד ואחד.

לדעת חכמים – דבר זה למד, מכך שבכרת האמור באחותו, שיצא ללמד שיש כרת בכל ערווה בפני עצמה, נאמר "אָחֹתוֹ" ללא צורך, ואם אינו עניין למקומו, תנהו לעניין שאר מקומות שיש כרת אחד לכמה איסורים, ללמד שיש בהם חיוב לכל אחד ואחד.

לדעת רבי אלעזר אמר רבי אושעיא – כן הדבר בכל התורה, שכל שאתה מוצא כמה איסורי לא תעשה, אף על פי שיש לכולם כרת אחת, יש חיוב כרת לכל אחד בפני עצמו, כי הלאוים מלמדים שכל איסור הוא בפני עצמו, ואם עבר על כולם בהעלם אחד, חייב [חטאת] על כל אחד ואחד. [ויש אומרים שכן דעת רבי יצחק].

ויש אומרים שלדעת רבי יצחק – דבר זה למד מכך שנאמר כרת בפני עצמו לאיסור נידה, ואינו נצרך ללמד שבכל העריות יש חיוב על כל אחת בפני עצמה, כי זה כבר למדנו מכך שנאמר כרת בפני עצמו באחותו, ולא נאמר כרת בפני עצמו באיסור נידה לעניינו, אלא ללמד, שמפטם וסך שיש בהם כרת אחד לשניהם, חייב על כל אחד בפני עצמו.

-

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אין האשה טמאה נידה אלא אם כן יצא הדם דרך ערותה, [אבל יצא דרך הדופן לא], שנאמר "אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת עֲרֹתָהּ", מלמד שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה.

-

טמא שנכנס למקדש, ענוש כרת, שנאמר, "כָּל הַנִּגַּע בָּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת מִשְׁכַּן ה' טָמֵא וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נִדְּהָ לֹא זָרַק עָלָיו טָמֵא יְהִיָּה עוֹד טָמְאָתוֹ בּוֹ".

ויש בו איסור לא תעשה, שנאמר, "צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּמְנַהֵן כָּל צְרוּעַ וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ. מְזַכֵּר עַד נִקְבָּה תִּשְׁלְחוּ אֶל מַחוּץ לַמִּמְנַהֵן תִּשְׁלְחוּם וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם".

-

טמא שאכל קדשים אחר זריקת דמים, ענוש כרת, שנאמר, "כָּל טְהוֹר יֹאכַל בֶּשֶׂר. וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בֶּשֶׂר מִזֵּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַה' וְטָמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיהָ" ומתחילת הכתוב מבואר שהעונש אמור לטמא האוכל בשר קדשים המותר לטהורים וזהו בשר קדשים אחר זריקת דמים אבל קודם לכן גם לטהורים הוא אסור והאוכלו בטומאה אינו ענוש כרת.

ויש בו איסור לא תעשה :

לדעת רבי יוחנן – האיסור למד בגזרה שווה, שנאמר בעונשו "וְטָמְאָתוֹ", וכן נאמר בעונשו של טמא שנכנס למקדש "טָמְאָתוֹ", ללמד, שכשם שטמא הנכנס למקדש יש בו עונש ואזהרה, כך טמא שאכל קדשים יש בו עונש ואזהרה. ומאחר שהאיסור למד מהכתוב האמור בעונשו, אין האיסור אלא באוכל קדשים אחר זריקת דמים.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף טו

ולדעת ריש לקיש – האיסור מפורש בפרשת יולדת, שנאמר בה, **"בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע"**, ועיקר הכתוב בא ללמד איסור אכילת קדשים, ולא איסור נגיעה בהם, שכן נסמך לאיסור זה איסור **"וְאֵל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תִבְא"**, שעונשו כרת, ומזה יש ללמוד שגם האיסור הקודם, הוא איסור שיש בו כרת, וטמא שנגע בקדשים אינו ענוש כרת. ומכל מקום מתוך שנאמר הכתוב בלשון נגיעה יש ללמוד שהטמא גם אסור לגעת בקדשים. ומתוך שנאמר בכתוב **"בְּכָל"**, הבא להרבות את האיסור, למדנו, שהאיסור הוא גם בבשר קדשים קודם זריקת דמים [כלומר שאסור לאכלו אפילו קודם זריקת דמים].

-

טמא שאכל תרומה, עובר באיסור לא תעשה, שנאמר, **"אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֶהְרֹן וְהוּא צְרוּעַ אוּ זָב בְּקִדְשִׁים לֹא יֵאָכֵל עַד אֲשֶׁר יִטְהַר"**, וקדשים האמורים כאן, הם תרומה, שכן נאמר בכתוב **"מִזֶּרַע אֶהְרֹן"**, ורק תרומה היא דבר המותר לכל זרע אהרן, [אבל קדשים מותרים לזכרים ולא לנשים. וחזה ושוק אינם מותרים לבת כהן שנישאת לישראל ונתאלמנה או נתגרשה].

ולדעת רבי יוחנן, טמא שנגע בתרומה, גם כן עובר באיסור לא תעשה, שנאמר בפרשת יולדת, **"בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגַּע"**, ולדעתו הכוונה לאסור לטמא נגיעה בתרומה. [והתוס' כתבו, שאין כוונת הכתוב לחייב מלקות את הנוגע בתרומה, אלא ללמד שטבול יום פוסל את התרומה בנגיעתו. ועוד בארו התוס' מניין לרבי יוחנן, שהכתוב מדבר בתרומה ולא בקדשים, (א) משום שנאמר בכתוב הזה **"עַד מְלֹאת יְמֵי טְהָרָה"**, ובקדשים אסור גם אחר מלאת, כל זמן שמחוסר כפרה. (ב) משום שאיסור קדשים כבר למדנו בגזרה שווה]. [אבל לדעת ריש לקיש, הכתוב הזה בא לאסור אכילת קדשים לטמאים, כמבואר לעיל].

דף טו

לא תעשה שקדמו עשה

אפילו לדעת האומרים, שלא הניתק לעשה אין לוקים עליו, [כגון **"ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בְּקָר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד בְּקָר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ"** שבא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר שאין לוקים עליו, כי נתן הכתוב את העשה להיות ענשו של לאו ותקונו, לומר לא תעשה כך, ואם עשית, עשה זאת [והפטר], **אין זה אלא בעשה הבא אחר הלאו**, כלומר שאין אתה יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו, אבל עשה שקדם את הלאו, כלומר שאתה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו, אין זה ניתוק הלאו, שהרי ניתן לקיימו אף בלא לעבור, ולכן אפילו תקיימנו אחר עבירת הלאו, לא נפטרת בכך מן המלקות.

וראיה לדבר, שנאמר לטמאים, **"אֵל מְחוּץ לַמִּחְנָה תִּשְׁלָחוּם [מצות עשה] וְלֹא יִטְמְאוּ אֶת מִחְנֵיהֶם [מצות לא תעשה]"**, והרי זה לא תעשה שקדמו עשה, ושנינו בפרקנו, שהעובר על הלאו הזה, ובא למקדש טמא, לוקה על כך, ולא די לו לצאת מן המחנה, ולקיים העשה.

ואין להקשות, ממה שנאמר בעניין אונס נערה בתולה, **"וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה [מצות עשה] לֹא יוּכַל שְׁלָחָהּ כָּל יָמָיו [מצות לא תעשה]"**, והרי זה לא תעשה שקדמו עשה, ומבואר בברייתא, שאם עבר על הלא תעשה וגירשה, מקיים את העשה ומחזירה, ואינו לוקה. כי נאמר בכתוב, **"כָּל יָמָיו"**, ללמד, שאם גירשה, עליו להחזירה, ואם כן יש כאן עשה אחר הלאו, ככל לא תעשה הניתק לעשה, שאין לוקים עליו.

[כאן פירש רש"י, שדורשים את הכתוב כך, **"לא יוכל שְׁלָחָהּ כָּל יָמָיו"**, כלומר שלא תהא בשילוחיה כל ימיו, אלא אם גירשה יחזירנה, ואם כן מה שנאמר תחילה **"וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה"**, היינו גם לעניין זה שאם יגרשנה עליו להחזירה להיות לו לאשה. ובמסכת קידושין פירש רש"י, שדורשים את הכתוב כך, **"וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה ... כָּל יָמָיו"**, כלומר כל ימיו מצווה להחזירה להיות אשתו, אפילו אחר שגירשה].

ומבואר בסוגיה, שכל זה כדעת רבי יוחנן. אבל לדעת ריש לקיש, לאו שקדמו עשה, ולא הניתק לעשה, שווים הם, ואין לוקים עליהם. [ולדבריו, מה ששנינו שבא למקדש טמא לוקה, היינו כשאומרים לו צא ואינו רוצה שאז לדעת ריש לקיש יש לו ללקות ככל לאו הניתק לעשה שאם אינו מקיים העשה כשאומרים לו הוא לוקה כמבואר להלן].

מתי הכל מודים שלוקים

על לאו הניתק לעשה

לדעת רבי יוחנן, רק אם ביטל את העשה, באופן שלא יוכל לקיימו עוד לעולם, לוקה על הלאו, אבל כל זמן שיכול לקיים את העשה, אינו לוקה

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף טז

על הלאו, אף על פי שעדיין לא קיים את העשה. ולכן אונס נערה בתולה, שעבר על הלא תעשה, וגירשה, אינו לוקה על כך, אלא אם כן ידירנה, שלא תהנה ממנו, בנדר שאין לו הפרה, שבכך ביטל את עשה להחזירה, אבל כל זמן שיכול להחזירה, אף על פי שעוד לא החזירה אינו לוקה.

ואף על פי, שלפי זה, כשהתרו בו בשעה שעבר, שלא יעשה, כי אם יעשה יתחייב מלקות, התראת ספק היא, כי באותה שעה עדיין לא היה ידוע אם יתבטל העשה, וינתן הלאו למלקות, או לא, [ותוסי כתבו, שהתראת ספק היא, כי לפי המצב עכשיו, שהעשה לא בטל, לא ניתן הלאו למלקות, ומי אמר שישתנה המצב, וינתן הלאו למלקות], מכל מקום, כשהתברר הדבר לאחר זמן, הוא לוקה, כי לדעת רבי יוחנן, התראת ספק התראה גמורה היא, לחייב את העובר עליה מלקות.

ולדעת ריש לקיש, בשעה שעבר על הלא תעשה, נתחייב מלקות, אלא שניתן לו לקיים את העשה תחת המלקות, ולכן כשיבוא לבית דין, או יקיים העשה ויפטר, או ילקה. [ויש מפרשים שאינו נפטר מהמלקות אלא אם כן קיים את העשה בתוך כדי דיבור ללאו].

ולפי זה, כשמתרים בו שלא יעבור, כי אם יעבור ילקה, התראת ודאי היא, כי במעשהו נגמר דינו למלקות [ותוסי כתבו, שהתראת ודאי היא, כי לפי המצב עכשיו, שלא קיים את העשה, ניתן הלאו למלקות]. ולדעת ריש לקיש, רק התראת ודאי נחשבת להתראה, לחייב על ידה מלקות, אבל התראת ספק אינה כלום, ולדעתו, אם היה הלאו תלוי ועומד עד שיתבטל העשה, לא היו לוקים עליו, אף כשהיה העשה בטל, כי התראה שהתרו בעובר, כשלא היה הלאו ברור, התראת ספק היא, ואינה התראה.

דף טז

לאו שאין בו מעשה והתראת ספק

לדברי ברייתא אחת – רבי יהודה סובר: (א) העוברים בלאו שאין בו מעשה לוקים עליו. (ב) התראת ספק נחשבת כהתראה גמורה. ושני דינים אלו למדים מהכתוב, "ולא תותירו מִמְנוּ עַד בְּקָר [מצוות לא תעשה] וְהִנֵּתֶר מִמְנוּ עַד בְּקָר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ [מצוות עשה]", שהוצרך הכתוב לתת עשה אחר לא תעשה, ללמד שאין לוקים על הלא תעשה, אלא מקיימים העשה ודי. ומכאן, שאם לא היה כתוב עשה, היו לוקים על הלא תעשה, אף על פי שאין בו מעשה, [שהיושב ואינו אוכל, מותר ועובר], ואי אפשר להתרות בעובר אלא התראת ספק, שהרי כשאומרים לו אוכל, ואם לא תאכל תעבור באיסור לא תותירו, ולא אכל בתוך כדי דיבור להתראה, עדיין לא ברור שיעבור באיסור, שמא יאכל אחר כך, ולא יותיר. ואם כן, יש ללמוד מכאן, שלא שאין בו מעשה לוקים עליו, ושהתראת ספק התראה גמורה היא. [ויתכן שהחולקים עליו יאמרו, שאף אם לא היה כתוב עשה, לא היו לוקים על הלא תעשה, שלא נכתב העשה לפטור ממלקות, אלא ללמד, שיש חיוב לשרוף את הנותר].

לדברי ברייתא אחרת – נחלקו חכמים ורבי יהודה, אם התראת ספק נחשבת כהתראה גמורה, כגון מי שנולד מאשה שנתגרשה, ומיד נישאת לאחר, ואין ידוע אם הוא בנו של הראשון או של השני, והתרו בו שלא יכה אותם, [ואם יכה חייב מיתה]. לדעת חכמים, התראת ספק נחשבת כהתראה גמורה, ולכן אם הכה את שניהם, חייב מיתה [ממה נפשך, כי אחד מהם ודאי אביו], אף על פי שהכה אותם בזמנים שונים, ואם כן בכל פעם שהתרו בו, לא היתה כאן התראת ודאי, כי שמא זה אינו אביו. ולדעת רבי יהודה, התראת ספק אינה נחשבת כהתראה, ולכן אינו חייב, אלא אם כן בא להכות את שניהם יחד, שאז, כשהתרו בו שלא יכה, הרי זו התראת ודאי, משום שאחד מהם הוא ודאי אביו. [ודעת ריש לקיש כדעת רבי יהודה כמבואר בברייתא הזו].

ולדעת רבי יוסי הגלילי רבו של רבי יהודה – העוברים בלאו שאין בו מעשה, אין לוקים עליו, [חוץ מנשבע לשקר על לשעבר, וממיר, ומקלל חבירו בשם ה', שלוקים אף על פי שלא עשו מעשה]. [וכן דעת רבי יוחנן].

האומר שבועה שאוכל ככר לחם

זה היום ועבר היום ולא אכלה

הרי זה עובר בלא תעשה בלא לעשות מעשה. והתראה שהתרו בו, שיאכל, שאם לא יאכל יעבור על שבועתו, התראת ספק היא, כי גם כשלא יאכל סמוך להתראה, שמא יאכל אחר כך, ולא יעבור.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף טז

לדעת רבי יהודה בברייתא הראשונה: הרי זה לוקה, כי העוברים בלאו שאין בו מעשה לוקים, והתראת ספק נחשבת כהתראה גמורה.

אולם לשאר הדעות: אינו לוקה, או משום שהעוברים בלאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו, או משום שהתראת ספק אינה נחשבת התראה.

לאו ועשה במצות שילוח הקן

נאמר בתורה "פי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל יצי או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים [מצוות לא תעשה]. שלח תשלח את האם [מצוות עשה] ואת הבנים תקח לך למשך ייטב לך והארבת ימים". ונחלקו חכמים ורבי יהודה בביאור מצוות עשה זו של שילוח הקן:

לדעת רבי יהודה – הכוונה לשילוח שקודם לקיחה, כלומר, כשתראה קן ציפור, יש לך מצוות עשה לשלח את האם, ומצוות לא תעשה שלא לקחתה, אבל מי שכבר לקח, שוב אינו מצווה לשלח, [שלא דברה תורה בשילוח שאחר לקיחה אלא בשילוח בלא לקיחה], ואם כן הלאו "לא תקח", אינו ניתק לעשה, והרי זה כלאו שקדמו עשה, שלוקים עליו, [כמבואר בדף ט"ו].

ולדעת חכמים – הכוונה לשילוח שאחר לקיחה, כלומר, כשתראה קן ציפור, יש לך איסור לקחת את האם, ואם עברת ולקחת, שלח אותה, והרי זה לאו הניתק לעשה, ואם כן, [לדעת רבי יוחנן], כל זמן שלא ביטל את העשה, באופן שלא יוכל לשלחה, [כגון על ידי שחיטתה], אינו לוקה. [אבל לדעת ריש לקיש, כשאמרו לו לשלח, או משלח או לוקה].

מצוות עשה שהם תיקון למצוות

לא תעשה ושאפשר לבטלם

כבר נתבאר בדף ט"ו, שלדעת רבי יוחנן, העובר בלא תעשה הניתק לעשה, כל זמן שיש אפשרות לקיים את העשה, אף על פי שלא קיימו בפועל אינו לוקה, ורק אם ביטל את האפשרות לקיים את העשה לוקה. ומבואר כאן בגמרא, שמחמת הדין הזה, רק בשני מקומות יתכן שילקו על לא תעשה הניתק לעשה.

א. במצוות שילוח הקן – שיש בה לאו הניתק לעשה [כדעת חכמים הנ"ל]:

כששחט את האם, שוב לא יוכל לשלחה, ובכך ביטל את האפשרות לקיים את העשה, ולוקה על הלא תעשה.

ב. במצוות פאה – שיש בה לאו הניתק לעשה, שנאמר, "לא תכלה פאת שדך בקצרך [מצוות לא תעשה] ... [ואם עברת על האיסור] לעני ולגר תעזב אתם [מצוות עשה]":

לדעת חכמים אם טחן את הפאה, קנאה בשינוי, ושוב אינו מצווה לתת אותה לעניים, ולדעת רבי ישמעאל, אם אכלה, שוב אינו יכול לתת אותה לעניים. ואם כן, לדברי חכמים כשטחנה, ולדברי רבי ישמעאל כשאכלה, ביטל את האפשרות לקיים את העשה, ולוקה על הלא תעשה.

אולם במצוות אונס לשאת את אנוסתו, שיש בה לאו הניתק לעשה, [שאסור לגרשה, ואם גרשה יחזירנה, כמבואר בדף ט"ו], אין אפשרות לבטל את העשה שבה, ועל ידי כן ללקות, ולכן, [אם הוא ישראל המותר להחזיר גרושתו], כשעבר וגירשה, אינו לוקה על כך בשום אופן. אף לא באופנים הבאים:

(א) כשיבטל את האפשרות להחזירה על ידי הריגתה, לא ילקה אלא יומת, שאין אדם לוקה ומומת.

(ב) כשנעשה שלוחה לקבל קידושין מאחר, ובכך אסרה עליו, וביטל את האפשרות להחזירה, לא ילקה, כי לא הוא ביטל את האפשרות להחזירה, אלא היא שהתקדשה, שאינו אלא שלוחה לכך, ולא הוא האוסר. [ואם קיבל קידושין עבורה בלא להיות שלוחה, לא נתקדשה כלל, ולא נאסרה לו].

(ג) כשהדירה על דעת רבים, [רש"י מפרש כגון שמצא בה עוון, ולכן הסכימו עמו הרבים להדירה, ומשמע שבלא טעם זה לא היה יכול להדירה על דעת רבים. אולם מתוך דברי התוס' משמע, שכל נדר יכול אדם לידור על דעת רבים, אלא שהם פירשו, שהאונס אינו יכול לאסור את אנוסתו בשום נדר, כי הוא משועבד להחזירה, ורק לאסור עצמו בהנאתה רשאי, וכשיעשה נדר זה יעשה על דעת רבים], אף על פי שהכל מודים, שבדרך כלל הנודר על דעת רבים אין לו הפרה, לא ביטל בכך את העשה, כי לצורך מצווה מתירים אפילו נדר על דעת רבים, ומאחר שמצווה להחזירה, יתירו לו את נדרו, ותינתן לו האפשרות להחזירה.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף טז

ובמצוות השבת הגזלה והשבת העבוט, שיש בהם לאו הניתק לעשה, [בגזל נאמר, "ולא תגזל", "והשיב את הגזלה". ובמשכון נאמר, "לא תבא אל ביתו לעבט עבטו", "השיב תשיב לו את העבוט"], אף על פי שניתן לבטל את העשה, על ידי שישרוף את הגזלה והמשכון, ולא יוכל להשיבם.

מכל מקום גם כשיבטל את העשה לא ילקה על שעבר בלא תעשה, כי עדיין מחויב לשלם את שוי הגזלה והמשכון, ומאחר שמחויב לשלם ממון, אינו לוקה, שאין אדם לוקה ומשלם. [ואפילו אם לאחר זמן יפקע חיוב התשלומים, כגון שגזל או משכן גר, ולאחר ששרף את הגזילה והמשכון, מת הגר בלא יורשים, מאחר שבשעה ששרף את הגזילה והמשכון, וביטל את העשה, לא נתחייב מלקות על שעבר בלא תעשה, שוב לא יתחייב].

ותוס' פירשו, שמאחר שהשורף את הגזילה והמשכון עדיין מחויב בתשלומים, אין כאן ביטול העשה, שהעשה הוא השבת הגזילה והמשכון עצמם, או השבת שוויים, ואם כן בשריפת הגזילה והמשכון, לא ביטל את האפשרות לקיים את העשה, כי עדיין יש לו אפשרות לשלם את שוויים.

מלמד תינוקות המכה את התינוקות

אין למלמד תינוקות להכותם יותר מדאי, ולכן, מלמד תינוקות אחד, שהיה מכה את התינוקות יותר מדאי, הדירו רב אחא, בנדר על דעת רבים, שלא ילמד עוד תינוקות.

ומאחר שלא נמצא מלמד טוב כמותו, התיר רבינא את הנדר, והחזירו ללמד, [שלצורך מצווה מתירים אפילו נדרים שנדרו על דעת רבים].

ביניתא דבי כרבא

ביניתא דבי כרבא, היא בכלל שרץ הארץ, והאוכל אותה לוקה על כך, [לכאורה הכוונה שלוקים עליה חמש מלקויות, כדין שרץ הארץ].

רש"י מפרש שהכוונה לתולעת הנמצאת בכרוב. ורבינו תם מפרש, שהכוונה לשרץ הדומה לדג, ויש לו קשקשים, שהם סימני טהרה בדגים, ומכל מקום טמא, כי אינם סימני טהרה בשרץ הארץ].

איסורי לא תעשה האמורים בשרצים

האיסור	בכל השרצים	בשרץ המים	בשרץ הארץ	בשרץ העוף
אל תשקצו את נפשתי כם בכל השרץ	מכל שרץ המים... ולא תטמאו בהם	מכל אשר במים... ולא תטמאו בהם	לכל השרץ על הארץ לא תאכלו	ולא תטמאו את נפשתי כם בכל השרץ הרמש על הארץ
פוטיתא [שרץ המים]	1	3	4	
נמלה [שרץ הארץ]	1		3	5
צרעה [שרץ העוף וגם שורצת בארץ]	1		3	6

מתוך פירוש רש"י נראה, שכל האיסורים הללו אמורים, באוכל את השרצים הללו שלמים, [ואפילו אין בהם שיעור כזית]. אבל אם היו מרוסקים, בטל מהם שמם, ואינו חייב עליהם משום האיסורים הנ"ל.

והתוס' כתבו, שכל איסורי שרצים שנאמר בהם לשון אכילה, ישנם אף בשרצים מרוסקים, [כשיהיה בהם שיעור כזית. ובשלמים אף בפחות מכזית], ורק איסורי שרצים שלא נאמר בהם לשון אכילה, אינם אלא בשרץ שלם.

עוד מבואר בסוגיה שאם היה בשרצים שיעור כזית, חייבים עליהם משום איסור נוסף, והוא, "לא תאכלו כל נבלה", [וכתבו התוס', שכן הדין אפילו אם שיעורם כזית, הוא רק משום שהם שלמים, אבל אם יתרסקו יתמעט שיעורם, מכל מקום, מאחר שעתה שלמים הם, וכמו שהם יש בהם שיעור, לוקה. עוד כתבו התוס', שכל זה הוא רק לדעת האומרים איסור חל על איסור, אבל לדעת האומרים אין איסור חל על איסור, לא חל איסור נבילה על איסור שרצים].

איסורי לא תשקצו

אמר רב אחאי: המשהה את נקביו, עובר משום, לא תשקצו.

אמר רב ביבי בר אביי: השותה בכלי שבו מקיזים דם, עובר משום לא תשקצו.

מה צריך להפריש מהתבואה

שלא תהא אסורה מדין טבל

לדעת רב, כל זמן שלא הפרישו מהתבואה את כל התרומות והמעשרות, התבואה היא טבל, והאוכל ממנה לוקה, ובכלל זה: (א) תרומה גדולה. (ב) מעשר ראשון [שממנו יפרישו תרומת מעשר] (ג)

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יז

מעשר שני [בשנים א' ב' ד' ה'], או מעשר עני [בשנים ג' ו']. ואף על פי שמעשר עני אין בו קדושה, ונאכל לזרים בכל מקום, אם לא הופרש מהתבואה, כולה אסורה מדין טבל. שנאמר "לא תוכל לאכל בְּשַׁעֲרֵיָךְ" כלומר לא תוכל לאכול התבואה בעוד מעשר הקרוי "שְׁעָרֶיךָ" בתוכו ומעשר עני קרוי כן שנאמר "בְּשַׁנָּה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר [כלומר שנת מעשר עני] וְנִתְּנָה לְלוֹי לַיָּגֵר לְיִתּוֹם וְלְאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בְּשַׁעֲרֵיךָ וְשָׂבְעוּ".

ורב יוסף אמר, שכן דעת חכמים, אבל רבי אליעזר חולק עליהם, ואומר, שאם הופרשו כל התרומות והמעשרות חוץ ממעשר עני, הותרה התבואה, ואינה טבל. אולם אביי הקשה על דבריו, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

דף יז

האם צריך לקרוא שם

מעשר שני בתבואת דמאי

כשיוחנן כהן גדול שלח בכל גבול ישראל, וראה, שעמי הארץ חשודים שלא להפריש מעשרות מהתבואה, [חוץ מתרומה גדולה שהם מפרישים], אמר להם לישראל, בניי, כשם שזר האוכל תרומה, עונשו מיתה בידי שמים, כך האוכל טבל, עונשו מיתה בידי שמים. עמד ותיקן, שהלוקח תבואה מעם הארץ, יפריש את כל המעשרות מספק, שמא לא הופרשו ביד המוכר, אבל אינו צריך לתת את המעשרות ללוויים, אלא מעכבם לעצמו, מעשר ראשון אוכל בכל מקום, שהרי מותר לזרים, ומעשר שני אוכלו בירושלים.

ואם שנת מעשר עני היא, נחלקו רבי אליעזר וחכמים, לדעת רבי אליעזר, די בהפרשת מעשר ראשון, אבל מעשר עני אין צריך להזכירו. וחכמים אומרים, שאמנם אין צריך להפריש את המעשר הזה מהתבואה, אבל צריך לקרוא לו שם ולומר על עשירית מהתבואה שהיא מעשר עני, ובכך להוציא את התבואה מטבלה, ורק כשיעשה כן יוכל לאכול הכל.

רב יוסף היה סבור שבזה נחלקו – לדעת רבי אליעזר, תבואת ודאי יוצאת מידי טבלה, אף על פי שלא הפרישו ממנה מעשר עני, ולכן, תבואת דמאי, שמפרישים ממנה רק מחמת הספק, אין צריך להפריש ממנה אלא את הדברים שהפרשתם מעכבת את היתר התבואה, אבל מעשר עני אין צריך. ולדעת חכמים, תבואת ודאי אינה יוצאת מידי טבלה, עד שיפרישו ממנה את כל המעשרות, כולל מעשר עני, ולכן צריך לציין מקום מעשר עני, להתיר את התבואה. [ואביי הקשה עליו, אם כן, מדוע נחלקו בתבואת דמאי, ולא נחלקו בתבואת ודאי, הלא עיקר מחלוקתם הוא בדין תבואת ודאי].

ואביי אמר, שלדברי הכל, אין התבואה יוצאת מידי טבלה, עד שיפרישו את כל מעשרותיה, כולל מעשר עני, ובזה נחלקו חכמים ורבי אליעזר – לדעת רבי אליעזר, לא נחשדו עמי הארץ שלא הפרישו מעשר עני, כי רק מעשרות שיש בהם איסור אכילה, [כמעשר ראשון שיש בו תרומת מעשר], או שאינם יכולים לאכול בכל מקום, [כמעשר שני שצריך להוליכו לירושלים], אינם מפרישים, שלא יהיה בידם דבר האסור להם לאכילה במקומם, אולם מעשר עני המותר באכילה בכל מקום, יפרישו, להוציא את התבואה מידי טבלה, וישאירו אותו בידם, ומאחר שודאי הפרישוהו, אין צריך לחזור ולהפרישו. ולדעת חכמים, כל הפרשה של מעשרות קשה בעיניהם, ויש לחוש שלא הפרישו, ולכן יש לקרוא שם למעשר עני של דמאי.

שיעור מאכלות אסורים למלקות

דעת חכמים :

האוכל טבל בשיעור כזית, לוקה על כך, אבל אכל פחות משיעור זה, אינו לוקה, וכן הדין ברוב איסורי אכילה אם אכל מהם כשיעור כזית, לוקה על אכילתם, אבל באיסורי אכילה שהם בעלי חיים, אם אכלם כשהם שלמים כברייתם, לוקה על כך בכל שהוא. [התוס' מבארים שאין הדבר תלוי אם שלמים או לא אלא אם הם דבר ששמו עליו רק כמו שהוא וכשיחתך יתבטל שמו ממנו להוציא דברים ששם עליהם גם כשיחתכו כגון נבילה שאם יחתוך אותה עדיין יש איסור נבילה בכל חתיכה].

דעת רבי שמעון :

לדברי רב ביבי אמר רבי שמעון בן לקיש – בכל מאכלות אסורים בין בעלי חיים ובין גדולי קרקע, [כגון תבואה שאסורה באיסור טבל], אם אכלם כשהם שלמים כברייתם, לוקה על כך בכל שהוא.

ולדברי רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יז

[שמבואר בברייתא כמותו] – בכל דבר איסורי אכילה, משיאכל מהם כלשהו, ילקה, [ולא נאמר שיעור כזית, אלא לעניין חיוב קרבן, על אכילת איסור בשוגג].

השובר עצם מקרבן פסח

השובר את העצם בפסח הטהור, עובר באיסור, "וְעֵצִים לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ", ולוקה על כך, [אם עבר במזיד].

אבל השובר את העצם בפסח הבא בטומאה, אינו עובר באיסור זה, שנאמר "בו" למעט, כלומר בו לא תשברו עצם, אבל בפסח הבא בטומאה אין איסור.

שאר דיני המשנה, חלקם התבאר בדף ט"ז, [נותר. ושילוח הקן], וחלקם יתבאר בעזה"י בדפים הבאים, [ביכורים. קדשי קדשים. קדשים קלים. ומעשר שני].

דרשת רבי שמעון מהכתוב

"לא תוכל לאכל בפעריף"

הכתוב הבא מונה דברים שנאסר לאוכלם בכל ערי ישראל - "לא תוכל לאכל בפעריף (א) מעשר דגנך ותירשך ויצהרך (ב) ובכלת (ג) בקרך (ד) וצאנך (ה) וכל נדריך אשר תדור (ו) ונדבתיך (ז) ותרומת ידך", וכך דורש רבי שמעון את הכתוב:

(א) "מעשר דגנך ותירשך ויצהרך" – זה מעשר שני המופרש מהתבואה, שמעלים אותו לירושלים, ומכאן למדנו איסור לא תעשה, על

אכילתו חוץ לחומת ירושלים, והאוכלו חוץ לירושלים, לוקה. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם מעשר שני שהוא דבר קל, שמותר באכילה לזרים, ואינו קרב למזבח, אסור באכילה חוץ לירושלים, כל שכן שדברים חמורים ממנו, שאסורים באכילה לזרים, או שקרבים למזבח, יהיו אסורים באכילה חוץ לירושלים, ובכלל זה,

(2) ביכורים. (3) תודה ושלמים. (4) בכור. (5-6) חטאת ואשם. (7) עולה. [והקשו על דבריו, אדרבה, מעשר שני חמור מביכורים, לעניין זה שאסור לאונן. וחמור מקדשים, לעניין זה שאינו נפדה בכל ממון, אלא במטבע שיש עליו צורה].

(ז) "ותרומת ידך" – אלו ביכורים, שנאמר בהם לשון יד, "ולקח הפהו הטנא מיידך". ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך ללמד, שאסור לאוכלם חוץ לירושלים, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר ממעשר שני], על כרחך, בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בביכורים, ומאחר שלמדנו שיש לקרוא על הביכורים פרשת "אָרְמֵי אֲבָד אָבִי", יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה, על אכילת ביכורים, שלא קראו עליהם את הפרשה הזו, וכהן האוכלם קודם קריאה, לוקה על כך.

(ו) "ונדבתיך" – זו תודה ושלמים, הבאים בנדבה. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך ללמד שאסור לאוכלם חוץ לירושלים, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר ממעשר שני], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בתודה ושלמים, ומצינו בהם איסור עשה, "וְדָם זִבְחֶיךָ יִשְׁפָּךְ עַל מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ [ורק אחר כד] וְהִפְשַׁר תֹּאכְלֵה", כלומר שלא לאכול את הבשר עד אחר זריקת הדם, ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה על

אכילת תודה ושלמים קודם שנזרק דמם, והאוכל מבשרם קודם זריקה לוקה על כך. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם תודה ושלמים שהם קדשים קלים שאינם קדושים מרחם, אסור לאוכלם קודם זריקה, כל שכן שדברים חמורים מהם, כקדשים קלים שקדושים מרחם, או קדשי קדשים, יהיו אסורים באכילה לפני זריקת הדם, ובכלל זה,

(2) בכור. (3-4) חטאת ואשם. (5) עולה. [והקשו על דבריו, אדרבה, תודה ושלמים חמורים הם, שטעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק].

(ב) "ובכלת" – אלו הבכורות. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך לתת איסור לאוכלם חוץ לירושלים, או קודם זריקה, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בבכורות, ומצינו בהם איסור עשה, "אֶךְ בְּכוֹר ... אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבֵם תִּקְטִיר ... וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָךְ", כלומר שאף אחר זריקת דמים, מותרים לכהנים בלבד ולא לזרים, ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה לזרים, על אכילת בכור, אפילו אחר זריקת דמים. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם בכור הקל שהוא קדשים קלים, אסור לזר לאוכלו אפילו אחר זריקת הדם, כל שכן שדברים חמורים ממנו, כקדשי קדשים, יהיו אסורים באכילה לזרים אפילו אחר זריקת הדם, ובכלל

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יח

זה, (2-3) חטאת ואשם. (4) עולה. [והקשו על דבריו, אדרבה, בכור חמור מהם, שכן קדושתו מרחם].

(ג-ד) "בְּקֶרֶךְ וְצֹאנֶךָ" – אלו חטאת ואשם. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך לתת איסור לאוכלם חוץ לירושלים, או קודם זריקה, או לאוסרם לזרים אפילו אחר זריקה, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בחטאת ואשם, ומצינו בהם איסור עשה, "בְּמִקּוֹם קָדֹשׁ תֹּאכַל בְּחֶצֶר אֵהָל מוֹעֵד", כלומר שאף אחר זריקת דמים, שהם מותרים לכהנים, יאכלום רק תוך הקלעים [במשכן ובעזרה במקדש], ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה, על אכילת בשרם חוץ לעזרה, אפילו לכהנים. ומכאן יש ללמוד בקל וחומר, שאם חטאת ואשם הקלים, שאינם עולים כליל למזבח, אסור לכהנים לאוכלם חוץ לעזרה, כל שכן שדבר חמור מהם, כעולה, (3) שהיא כליל, יהיה אסור לכהנים לאוכלה חוץ לקלעים. [והקשו על דבריו, אדרבה חטאת ואשם חמורים מעולה, שהם מכפרים, ויש בהם שתי אכילות, אחת לבעלים ואחת למזבח].

(ה) "וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְרֶה" – זו עולה הבאה בנדר. ומאחר שאין הכתוב הזה נצרך לתת איסור לאוכלם חוץ לירושלים, או קודם זריקה, או לאוסרם לזרים אפילו אחר זריקה, או לאוסרם לכהנים חוץ לקלעים, [שכן כבר למדנו זאת בקל וחומר], על כרחך בא הכתוב לתת איסור לא תעשה לדבר אחר השייך בעולה, ומצינו בה איסור עשה, להקריבה כליל ולא לאוכלה, ואם כן, יש לומר, שהכתוב הזה בא לתת איסור לא תעשה, על אכילת בשרה אפילו אחר זריקת הדם.

ואמר רבא, כל שאמו יולדת, תבקש רחמים, יהי רצון שיהא כרבי שמעון. והטעם לכך, כי ידע כיצד לדרוש את הכתוב, באופן שבכל מילה שבו יהיה חידוש נוסף, על ידי שסירס את הכתוב לדורשו שלא כסדרו, [שאם היה דורש כסדרו, לא היה יכול לומר בכל אחד, שכבר למד את הדינים האחרים בקל וחומר, ובא לחדש דבר נוסף].

ומבואר בסוגיה שאין לוקים על כל האיסורים הנ"ל הנלמדים בקל וחומר, כי אין למדים אזהרות מדין קל וחומר, להתחייב מלקות על האזהרות הללו, אבל איסור בעלמא יש ככל המבואר לעיל.

ולכן מהכתוב הנ"ל יש ללמוד, שזר שאכל מהעולה לפני זריקה חוץ לחומת ירושלים, עשה חמישה איסורים. (א) אכילה חוץ לחומת ירושלים. (ב) אכילה לפני זריקה. (ג) אכילה לזר. (ד) אכילה חוץ לעזרה. (ה) אכילת עולה.

דף יח

ומלבד זאת, עבר גם על איסור שישי, הנלמד מהכתוב האמור במנחת כהנים, "כְּלִיל תְּהִיָּה לֹא תֹאכַל", המלמד, שכל קרבן שהוא כליל לה' אסור באכילה.

ומכל מקום, אף שאין לוקים על כל האיסורים הנלמדים מהכתוב, "לֹא תוּכַל לֶאֱכַל בְּשַׁעֲרֵיךָ", מאחר שנזכרו כל האמורים בו שלא לצורך, שהרי כבר הוזכרו בכתוב הקודם, ודי היה לכתוב, "לֹא תוּכַל לֶאֱכַלם בְּשַׁעֲרֵיךָ", יש ללמוד, שבכל אחד מהם לוקים על איסור אחד, נוסף על האיסור שהוא עיקר הכתוב, [=שלא לאוכלם חוץ לחומת ירושלים]. לעניין ביכורים, האיסור הנוסף שלוקה עליו הוא אכילה קודם קריאה. ולעניין קרבנות, האיסור הנוסף שלוקה עליו הוא אכילה קודם זריקת דמים. [ומה ששנינו שהאוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים לוקה, אינו לוקה מהכתוב הזה, אלא מהכתוב, "וּבֶשֶׁר בְּשַׁדָּה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ", המלמד, שכל בשר שיצא מחוץ למקומו, נאסר בכך באכילה, וקדשי קדשים מקום אכילתם הוא בתוך העזרה].

- כל האמור עד כאן, הוא שיטת רש"י, שאין לוקים על כל האיסורים הנלמדים מהכתוב "לֹא תוּכַל לֶאֱכַל בְּשַׁעֲרֵיךָ", אלא על איסור אכילה חוץ לחומת ירושלים, שהוא עיקר הכתוב, ועל איסור אחד נוסף, שהוא הראשון שניתן ללמוד בכל אחד מהדברים, כלומר בביכורים על איסור אכילה קודם קריאה. ובקרבנות על איסור אכילה קודם זריקה.

- אולם התוס' מפרשים, שהאיסור הנוסף שלוקים עליו בכל אחד מהדברים, הוא האיסור שהתחדש בו יתר על האחרים, כלומר, בביכורים על אכילה קודם קריאה. ובתודה ושלמים על אכילה קודם זריקת הדם. ובבכור על אכילה של זר אפילו אחר זריקה. ובחטאת ואשם על אכילת בשרם חוץ לעזרה. ובעולה על אכילת בשרה אפילו בתוך העזרה אחר זריקת דמה.

- ור"י מפרש, שלמסקנת הגמרא, לוקים על כל האיסורים הנלמדים מהכתוב, "לֹא תוּכַל לֶאֱכַל

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יח

בשערי דף.

איסורים שיש בשאר קדשים ולא בעולה

א. זר האוכל מקדשי קדשים המותרים לכהנים, לוקה, משום שנאמר, "וְזֶר לֹא יֵאָכַל כִּי קֹדֶשׁ הֵם". [ודוקא כשאכל אחר זריקת הדם כשכבר הותרו לכהנים באכילה, שכן נאמר בתחילת הפסוק, "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם", אבל קודם שהותרו לכהנים בזריקת הדם, לא נאמר האיסור הזה לישראל].

אבל זר האוכל מבשר עולה, אינו לוקה מחמת האיסור הזה, שאין האיסור הזה אמור, אלא בדברים שרק הזר אסור בהם, ולא בדברים שגם הכהנים אסורים בהם.

ואף בשאר קרבנות, אין הזר לוקה על אכילתם, אלא כשאכל אחר זריקת הדם, כשכבר הותרו לכהנים באכילה, שכן נאמר בתחילת הפסוק, "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם", אבל קודם שהותרו לכהנים בזריקת הדם, לא נאמר האיסור הזה לישראל.

ב. האוכל מבשר קדשי קדשים שיצאו חוץ לעזרה, לוקה, משום שנאמר, "וּבֶשֶׂר בְּשָׂדֶה טָרְפָה לֹא תֹאכְלוּ", ללמד, שכל שיצא חוץ למחיצתו, נאסר באכילה.

אבל האוכל מבשר עולה, [או מאמורי שאר קרבנות], שיצא חוץ לעזרה, אינו לוקה מחמת האיסור הזה, כי אין האיסור הזה אמור, אלא בדבר שמותר באכילה בעזרה, ונפסל ביציאה, ולא בדבר שאסור באכילה גם בתוך העזרה.

ג. האוכל בשר קדשים שנפסלו, [כגון נותר ופיגול וטמא ויוצא], עובר באיסור, שנאמר בעניין איסור אכילת נותר, "לֹא יֵאָכַל כִּי קֹדֶשׁ הוּא", ללמד, שטעם האיסור, כי הוא בשר קדש שנפסל [בנותר], והוא הדין כשנפסל בשאר אופנים [כגון פיגול וטומאה]. [ואין לוקים על כך, כי זהו לאו שבכללות].

אבל האוכל בשר עולה שנפסל, אינו עובר באיסור הזה, כי אין האיסור הזה אמור, אלא בדבר שהיה מותר באכילה, ונפסל, ולא בדבר שהיה אסור באכילה מתחילתו.

ומכל מקום, האוכל בשר עולה, לוקה על כך, משום שנאמר במנחת כהנים, "כִּלְיֵי תְהִיָּה לֹא תֹאכְלוּ", ללמד, שכל קרבן שהוא כליל לה' אסור באכילה.

לאו הבא מכלל עשה

לדעת רב גידל אמר רב [בלשון ראשון], איסור היוצא ממצוות עשה, דינו כאיסור לא תעשה, ולוקים עליו, ולכן, מהכתוב האמור לכהנים בעניין אכילת הקרבנות, "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם" שיש להם מצווה לאכול את הקרבנות אחר זריקת הדם, יש ללמוד, שרק אחר זריקת הדם הם מצווים בכך, אבל קודם זריקת הדם הם אסורים לאכול את בשר הקרבנות ואם אכלו, הם לוקים על כך.

ולדעת רבא, איסור היוצא ממצוות עשה, דינו כמצוות עשה, ואין לוקים עליו, שכן נאמר בתורה, "וְיָכַל בְּהֶמְהָ מִפְּרִסְתָּ פְרִסָּה וְשִׁסְעַת שִׁסְעָה שְׁתֵּי פְרִסוֹת מֵעֶלְתָּ גֵרָה בְּבֶהֱמָה אֹתָהּ תֹאכְלוּ", ומזה יש ללמוד, שבהמה שאין בה סימני טהרה, אסורה, ואף על פי כן, כתבה תורה בפירוש, על הבהמות הטמאות, "אֲךָ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ", לתת בהם איסור לא תעשה, כי לא די באיסור הנלמד ממצוות עשה. וכמו כן, כהן שאכל מבשר הקרבנות קודם שהותרו בזריקת הדם, אף שעבר על מצוות עשה, אינו לוקה על כך.

מדיני ביכורים

מעשרים וארבע מתנות כהונה, שיביא אדם מראשית תבואתו [של שבעת המינים] לעזרה, ויעשה בה כמה מצוות, כגון תנופה, הנחה לפני המזבח, וקריאת פרשת "אֶרְמִי אֲבָד אָבִי", [ולהלן יתבאר בעזה"י, שאין כל המצוות הללו מוסכמות על הכל], ולאחר מכן נותן אותה לכהן.

דין הביכורים כעין דין התרומה, ולכן הם אסורים לזרים, וזר שאכלם חייב מיתה בידי שמים, אלא שיש בהן חומרה שאין בתרומה והיא שהכהנים מותרים לאוכלם רק בירושלים, ואם אכלום חוץ לירושלים, לוקים על כך, שנאמר, "לֹא תוּכַל לֶאֱכַל בְּשַׁעְרֶיךָ ... וּתְרוּמַת יְדֶיךָ".

ובסוגיתנו נתבארו מקצת דיני ביכורים:

א. מתי חלה עליהם קדושת בכורים.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יט

לדעת רבי אליעזר [התנא], ורבא בר אבא אמר רבי יצחק [האמורא], כל זמן שלא ראו הפירות את הבית, [כלומר שלא נכנסו לפנים מהחומה], הרי הם חולין גמורים, ומותרים אף לזרים בכל מקום. ומשנכנסו לפנים מהחומה, וראו פני הבית, הרי הם קדושים בקדושת ביכורים, ומעתה זר האוכלם [במזיד] חייב מיתה בידי שמים. וכהן האוכלם חוץ לחומה, לוקה. [ויש אומרים שגם כהן האוכלם לפנים מהחומה לוקה, עד שיקראו עליהם פרשת ביכורים, או יניחום לפני המזבח, כפי שיתבאר בעזה"י במשך]. [ובסוגיתנו לא מצינו מי שחולק על רבי אליעזר בזה].

ב. דברים המעכבים על הכהנים מלאכול בכורים [שקדשו כבר לשם ביכורים, על ידי שנכנסו לפנים מהחומה].

(1) קריאת פרשת "אַרְמֵי אֶבֶד אָבִי" – המביא ביכורים מעצרת ועד סוכות, מצווה לקרוא עליהם פרשת ביכורים, [אבל המביא בכורים לאחר סוכות, אינו קורא, ואם הביא קודם לכן ולא קרא עד שעבר החג שוב אי אפשר לקרוא ודינם להירקב]. לדעת רבי עקיבא ורבי שמעון, המביא ביכורים הראויים לקריאה, הקריאה מעכבת את היתרם לכהנים, ואינם מותרים אלא אחר שיקראו עליהם פרשת ביכורים, ואם אכלום קודם לכן, הרי אלו לוקים על כך, כפי שנתבאר לעיל, [אבל המביא ביכורים שאינם ראויים לקריאה מותרים לכהן מיד]. ולדעת חכמים, אף המביא ביכורים הראויים לקריאה, אין הקריאה מעכבת את התרתם לכהנים, [ובלבד שניתן לקרוא עליהם, אבל אם עבר חג הסוכות, ולא קראו עליהם, מאחר שיש בהם מצוות קריאה, ואי אפשר לקיימה, ירקבון], וכל זה מחמת הקריאה, אבל יש חכמים האומרים, שהנחת הביכורים לפני המזבח, מעכבת את היתרם לכהנים, כמבואר להלן].

(2) הנחת הבכורים לפני המזבח – לדעת חכמים, יש להניח את הבכורים לפני המזבח, ועד שלא הונחו, הרי אלו אסורים לכהנים, שנאמרה הנחה בפרשה שתי פעמים. [א] "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר מִדָּד וְהֵנִיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֶקִיד". [ב] "וְהֵנַחְתּוּ לִפְנֵי ה' אֶקִיד". ללמד, שיש להניחם לפני המזבח, וללמד שהנחתם מעכבת את היתרם לכהנים. [ורש"י מפרש, שזו דעת רבי אליעזר בן יעקב, הדורש, שיש להניף את הביכורים בגזרה שווה שנאמר בבכורים, "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר מִדָּד", ונאמר בשלמים, "וַיִּדּוּ תְּבִיאֵינָה אֶת אֲשֵׁי ה'", כלומר שעל הבעלים להניף את השלמים, ומכאן כשם שהבעלים מניפים את השלמים, כך מניפים את הביכורים, וכשם שהכהן מניף את הבכורים, שכן הכתוב בבכורים מדבר בכהן, כך הכהן מניף את השלמים, ונמצא שכהן מניח ידו תחת יד בעלים, ומניפים יחד, ומאחר שדין תנופה למד מהכתוב "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטָּהוֹר מִדָּד", על כרחך שני הכתובים המדברים בהנחה, כוונתם להנחה ממש, ויש ללמוד מהם שהנחה מעכבת], ולא נתבאר בגמרא, אם כהן שאכל את הביכורים קודם הנחה לוקה על כך, או שרק עבר באיסור עשה. ולדעת רבי יהודה, אמנם יש להניח את הבכורים לפני המזבח, אבל ההנחה אינה מעכבת את היתרם לכהנים, כי רק כתוב אחד מלמד על מצוות הנחתם, אבל הכתוב השני אינו מלמד שיש להניחם, אלא שיש להניפם, שדורש "וְהֵנַחְתּוּ", מלשון הנהגה והולכה, כמו, "וְלֹא נָחַם [=הוליד] אֲלֵקִים דָּרָךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים", והכוונה, שיש להוליך את הבכורים לארבע רוחות, ומעלה ומוריד, כלומר להניף. [ותוס' מפרשים], שלדעת רבי אליעזר בן יעקב, אין שום מצווה להניח את הבכורים לפני המזבח, ושני הכתובים המזכירים הנחה, מדברים בתנופה, כי יש להניף שתי תנופות.

דף יט

אכילת בכור תמים לכהנים בזמן הזה

בזמן שבית המקדש קיים, מי שנולד לו בכור בהמה טהורה, אם הוא תמים, הרי הוא קרב, ונאכל לכהנים בירושלים, ואם הוא בעל מום, ניתן לכהן, ונאכל במומו לכל אדם בכל מקום.

ובזמן הזה:

לדברי האומרים, שקדושת הבית וירושלים בעינה עומדת, מקריבים קרבנות אף על פי שאין בית, ולכן ניתן להביא בכור תמים, ולהקריבו, ולהאכילו לכהנים. [כך גרסת רש"י].

וי"ג שאף על פי שלא בטלה הקדושה, מכל מקום אין להקריב קרבנות אלא אם כן המזבח קיים, ולכן משנהרס המזבח בחורבן, שוב אי אפשר להקריב את הבכור, ולהתירו לאכילת כהנים בתמותו.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יט

ולא זו בלבד, אלא אפילו אם היה המזבח קיים, והקריבו עליו את הבכור, אבל קודם שנאכל, נהרס המזבח, הרי זה לא יאכל, שנאמר, "אֶךָּ בְּכוֹר ... אֶת דָּמָם תִּזְרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבֵם תִּקְטִיר ... וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לְךָ", להקיש בשרו לדמו, ללמד, שכשם שאין דמו נזרק אלא במזבח, כך אין בשרו מותר באכילה אלא כשיש מזבח, ואף על פי שקדושת ירושלים בעינה עומדת מאחר שנהרס המזבח אי אפשר לכהנים לאוכלו.

ולדברי האומרים, שקדושת הבית וירושלים בטלה בחורבנו, אי אפשר להקריב את הבכור, ולכן כל בכור תמים הזקוק למזבח, אי אפשר להתירו באכילה, אלא ירעה, עד שייפול בו מום, ואז ינתן לכהנים בלא הקרבה, ויאכל לכהנים במומו.

וכשקרב קודם החורבן, אף על פי שניתר בכך לאכילה, אם קודם שנאכל חרב הבית, נאסר בשרו באכילה, משום שאין לאכלו אלא כשיש מזבח, שנאמר, "אֶךָּ בְּכוֹר ... אֶת דָּמָם תִּזְרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבֵם תִּקְטִיר ... וּבִשְׂרָם יִהְיֶה לְךָ" להקיש בשרו לדמו, ללמד, שכשם שאין דמו נזרק אלא במזבח, כך אין בשרו מותר באכילה אלא כשיש מזבח, ובחורבן הבית בטלה קדושת הבית, ונהרס המזבח. [עד כאן גרסת רש"י. ולגרסה השניה אין צריך היקש ללמד דבר זה, כי מאחר שבטלה קדושת ירושלים, דין פשוט הוא שלא יאכלו בה בכור, המותר באכילה בירושלים בלבד].

אכילת בכורים בזמן הזה

לדברי האומרים שקדושת הבית בעינה עומדת, ניתן להביא את הבכורים אפילו אם הנחה מעכבת את היתרם לכהנים, כי יניחו אותם במקום המזבח, הנחשב לפני ה', ויותר בכך באכילה, ויאכלו לכהנים בירושלים.

ולדברי האומרים שקדושת הבית בטלה בחורבנו, אין פירות נעשים ביכורים, שכן אינם קדושים להיות ביכורים, אלא משיראו את הבית, ואלו אינם רואים אותו אפילו בתוך העיר, שאין כאן קדושה.

ואם קדשו קודם החורבן, ונעשו בכורים, ולא נאכלו עד החורבן, מאחר שבחורבן בטלה קדושת העיר, לא ניתן לאוכלם בשום מקום, כי נאכלים רק בירושלים, וירושלים בטלה, לפיכך ירקבו.

אכילת מעשר שני [בלא פדיון] בזמן הזה

בזמן שבית המקדש קיים, אדם מעלה מעשר שני שלו לירושלים, ואוכלו שם, [או פודה אותו בגבולים, ומעלה את דמיו לירושלים, וקונה בהם צרכי מאכל, ואוכל בירושלים].

ובזמן הזה [לדעת האומרים לא בטלה קדושת הארץ, וחייבים להפריש תרומות ומעשרות]:

לדברי האומרים שקדושת הבית בעינה עומדת, ניתן לאכול מעשר שני בירושלים בלא פדיון, כמו בזמן הבית. [כן גרסת רש"י].

וי"ג שאף על פי שלא בטלה הקדושה, מכל מקום אין לאכול מעשר שני בירושלים, כי מעשר שני הוקש לבכור, שנאמר, "וְאֶכְלָתָּ לִפְנֵי ה' אֱקִידָה בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכַּן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דְּגָנָה תִירֶשֶׁף וַיִּצְהַרְךָ וּבְכַלְתָּ בְּקֶרֶךְ וְצִאָנְךָ", וכבר נתבאר לעיל, שאין לאכול את הבכור בירושלים כשהמזבח הרוס, וכשם שאין לאכול את הבכור, כך אין לאכול מעשר שני.

ולדברי האומרים שקדושת הבית בטלה בחורבנו, אי אפשר לאוכלו, כי מעשר שני הוקש לבכור, שנאמר, "וְאֶכְלָתָּ לִפְנֵי ה' אֱקִידָה בְּמִקְוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכַּן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דְּגָנָה תִירֶשֶׁף וַיִּצְהַרְךָ וּבְכַלְתָּ בְּקֶרֶךְ וְצִאָנְךָ", וכבר נתבאר לעיל, שאחר החורבן אין לאכול את הבכור בירושלים, אפילו כשקרב כבר קודם החורבן ואינו זקוק למזבח, והוא הדין למעשר שהוקש לו. [כן גרסת רש"י. ולגרסה השניה אין צריך היקש ללמד דבר זה, כי מאחר שבטלה קדושת ירושלים, דין פשוט הוא שלא יאכלו בה מעשר שני, המותר באכילה בירושלים בלבד].

האם בטלה קדושת הבית וירושלים בזמן הזה

לפי גרסת רש"י, מסקנת הגמרא, שלדעת רבי ישמעאל, בטלה קדושת ירושלים והמקדש בזמן הזה.

ולפי הגרסה השניה שהביאו התוס', מסקנת הגמרא, שלדעת רבי ישמעאל, לא בטלה קדושת ירושלים והמקדש בזמן הזה.

כתוב בפירוש רש"י בסוף ד"ה ה"ג: ... הא רחץ טהור, דטבל ועלה אוכל במעשר. רבינו גופו טהור, ויצאה נשמתו בטהרה, לא פירש יותר. מכאן ואילך לשון תלמידו [וחתנו] רבי יהודה בר נתן [=ריב"ן]. והוא אחיו של הראב"ן שיסד ספר צפנת פענח].

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף יט

מלקות באכילת מעשר שני

א. אדם טהור, שאכל חוץ לירושלים, מעשר שני טהור, שהיה בירושלים ויצא ממנה, לוקה, שנאמר, "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך", ופשטא הכתוב שלא יאכלו מעשר שני בכל המקומות אלא בירושלים בלבד, והכוונה למעשר שני שכבר היה בירושלים, שנאמר בכתוב שאחריו, "כי אם לפני ה' אקיד תאכלנו", ללמד, שאין האיסור אלא במעשר שכבר היה ראוי לאוכלו לפנים מהחומה לפני ה'. [והאוכל מעשר שני שעדיין לא נכנס לירושלים, אינו לוקה, אבל עובר באיסור עשה, שנאמר, "וצרת הפסך", כלומר אם תרצה לאוכלו במקומו חוץ לירושלים, עליך לפדותו תחילה, והאוכל בלא פדיון, עובר בעשה הזה].

ב. אדם טהור, שאכל מעשר שני טמא, אפילו בירושלים, לוקה, שנאמר, "לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך ותירשך ויצהרך", ויש לפרש שהכתוב בא לאסור אכילת מעשר שני כשהיא אכילת "שעריך", ואכילת "שעריך" היא אכילה שיש בה [טומאת הגוף או] טומאת המאכל, שנאמר בעניין בכור בעל מום, "בשעריך תאכלנו הטמא והטהור", וכשטמא וטהור אוכלים יחד, נטמא המאכל מהטמא, והטהור אוכל מאכל טמא.

ג. אדם טמא, שאכל מעשר שני טהור, אפילו בירושלים, לוקה, שנאמר לטמא, "ולא יאכל מן הקדשים", והכוונה לאכילת מעשר שני כמבואר במסכת יבמות.

וכל המלקות הללו נשנו בפרקנו. אותיות ב' וגי במשנה בדף י"ג, 'ומעשר שני והקדש שלא נפדו' והכוונה בזה לאוכל מעשר שני בטומאת הגוף או בטומאת המאכל בירושלים בלא לפדותו. ואות א' במשנה בדף י"ז, 'ומעשר שני חוץ לחומה'.

פדיון מעשר שני

א. מעשר שני הנמצא במקום רחוק מירושלים, נפדה אפילו הוא טהור, שנאמר, "כי ירחק ממך המקום ... ונתתה בפסך וצרת הפסך בידך".

ב. מעשר שני הנמצא בקירוב מקום לירושלים, אבל הוא חוץ לחומה, נפדה אפילו הוא טהור, שנאמר, "כי לא תוכל שאטו ... ונתתה בפסך וצרת הפסך בידך", ו"שאת", לשון משא הוא, כלומר, אם הוא במקום שאי אפשר לטלו שם לאוכלו, אלא צריך להכניסו לירושלים, ניתן לפדותו.

ג. מעשר שני טמא, אפילו נמצא בתוך ירושלים, נפדה, שנאמר, "כי לא תוכל שאטו ... ונתתה בפסך וצרת הפסך בידך", ו"שאת", לשון אכילה הוא, [שנאמר, "וישא משאת [=מנות] מאת פניו"], כלומר, אם אי אפשר לאכלו משום שנטמא, ניתן לפדותו.

ויש ללמוד מהכתוב, "כי לא תוכל שאטו", גם עניין נטילה [כאות ב'], וגם עניין אכילה [כאות א'], כי אם כוונת הכתוב רק לאחד מהם, היה כתוב, "לא תוכל לטלו", או "לא תוכל לאכלו", ומתוך שכתב לשון שמשמעותה שני עניינים, למדנו שבשני האופנים הללו ניתן לפדותו.

אבל מעשר שני טהור שנכנס לירושלים, אינו נפדה. ותקנת חכמים היא, שאפילו אם יחזרו ויוציאו אותו משם, לא יפדוהו.

היה עומד בפתח ירושלים

ונושא מעשר שני על כתפיו

הוא עומד בחוץ ומעשר שני שעליו בפנים – קלטוהו מחיצות ולא יפדה ככל מעשר שני שנכנס לתוך חומות ירושלים.

הוא עומד בפנים ומעשר שני שעליו בחוץ – קלטוהו מחיצות ולא יפדה אף על פי שלא נכנס המעשר עצמו לירושלים שנאמר "כי ירחק ממך המקום" ודרשו שהכוונה למילואו של האדם כלומר לאדם ומשאו וכשהוא [או משאו] בפנים לא רחוק מלואו של האדם כי מקצתו בפנים ולכן אינו נפדה.

היה עומד בירושלים ונושא

מעשר שני בקנה חוץ לירושלים

רב פפא הסתפק בזה, האם רק משא שעל כתפיו של אדם, נחשב כמלואו, אבל זה שנושאו בקנה, אינו נחשב כמילואו, ומאחר שהמעשר חוץ לירושלים, הרי זה נפדה, או שגם זה נחשב כמילואו, ומאחר שהאדם בירושלים, גם המעשר דינו כמעשר שנכנס לירושלים, ואינו נפדה.

ולדברי רבינא, יש להוכיח מהברייתא, שלדעת

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף ב

רבי יוסי, המעשר אינו נפדה, כדין מעשר שני שנכנס לירושלים, [והאוכלו במקומו, לוקה, כאוכל מעשר שני חוץ לירושלים].

אבל לדברי רבא, אין להוכיח כן מהברייתא.

דף כ

דין תבואה שנכנסה לירושלים ויצאה

[לעניין מעשר שני שבה]

א. כבר נתבאר, שמעשר שני שנכנס לירושלים ויצא, אסור באכילה חוץ לירושלים מדין תורה, ואין לפדותו חוץ לירושלים מדברי חכמים.

ב. טבל שנכנס לירושלים ויצא, ולאחר מכן הפרישו ממנו מעשרות, ובכלל זה מעשר שני – לדברי רבא, רבי יוסי אומר, שהכל מודים, שאסור לאכול את המעשר הזה חוץ לירושלים, כי כבר היה בתוכו, [כשהיתה התבואה טבל, ומתנות שלא הורמו, הרי הם כמתנות שהורמו], אבל לעניין פדיון חוץ לירושלים, שאינו אסור במעשר שני גמור שהיה בירושלים ויצא, אלא מדברי חכמים, לדעת בית הלל, בזה שלא היה בירושלים אלא בעודו טבל, מותר לפדותו חוץ לירושלים, ולדעת בית שמאי, דינו שווה לדין מעשר שני שנכנס לירושלים אחר הפרשתו, ואין לפדותו אף אחר שיצא חוץ לירושלים. [ולדברי רבינא, אין הכרח לחלק כן, אלא אף לעניין אכילה, דעת בית הלל שמותר, כי לא היה המעשר הזה בירושלים אלא בעודו טבל, ולדעתם, מתנות שלא הורמו, אינם כמתנות שהורמו].

ג. תבואה שלא באה עדיין לידי חיוב הפרשת תרומות ומעשרות, [ועדיין אינה נחשבת כטבל], שנכנסה לירושלים ויצאה, ולאחר מכן נתחייבה במעשרות והפריש ממנה מעשרות ובכלל זה מעשר שני – אמר רבי יוסי, שלדברי הכל, מותר לפדותו חוץ לירושלים, אף על פי שכבר נכנס לתוכה [קודם שהופרש].

איסור קרחה על המת

התולש שערות ראשו מחמת צערו על מתו, לוקה על כך. אם ישראל הוא, לוקה מהכתוב האמור לישראל, "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת", ואם כהן הוא, לוקה מהכתוב האמור לכהנים, "לא יקרחו קרחה בראשם". מקצת מפרטי איסור זה למדים מהכתוב האמור לישראל, ומקצתם למדים מהכתוב האמור לכהנים, ומכל מקום כהנים וישראלים שווים בכל פרטי האיסור, כי יש ללמוד בגזרה שווה, "קרחה" "קרחה", שכל האמור באלו ישנו באלו. ולהלן יתבארו בעזה"י פרטי האיסור:

א. מקום הקרחת האסורה:

– **כל הראש.** שנאמר לכהנים, "לא יקרחו קרחה בראשם".

ב. מתי הקרחה אסורה:

– כשהקרחה היא על מת, [כלומר מחמת הצער על המיתה]. שנאמר לישראל, "ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת".

ג. חילוק מלקות לכל קרחה בפני עצמה:

כלל בידינו, שאין אדם לוקה על חטאו, אלא אם כן התרו בו שלא יעשה, כי יש בכך חטא, ועבר על ההתראה תוך כדי דיבור להתראה. ומעתה,

– **כשקרח כמה קרחות בזו אחר זו. אם התרו בו פעם אחת שלא יעשה, אינו חייב אלא על הראשונה, כי רק אותה עשה תוך כדי דיבור להתראה. ואם התרו בו בכל פעם שלא יעשה, חייב על כל קרחה וקרחה, כי בכל פעם עשה תוך כדי דיבור להתראה. [ובזה אין חידוש באיסור קרחה יותר משאר איסורים, שכן הדין בכל איסורים שעשה כמה פעמים, אם התרו בו פעם אחת, חייב אחת, ואם התרו בו בכל פעם, חייב על כל פעם בפני עצמה].**

– **ואם קרח בראשו קרחה אחת גדולה כשיעור חמש קרחות, תוך כדי דיבור להתראה, אף על פי שיש לחייבו מלקות גם על כל חמישית ממה שעשה, כי כל חמישית ממה שעשה הוא איסור קרחה תוך כדי דיבור להתראה, מכל מקום, בכך שקרח קרחה גדולה, לא יתחייב חמש מלקות, והרי זה כמי שהתרו בו שלא יאכל חלב, ואכל בבת אחת חלב בשיעור של חמישה זיתים, שאינו לוקה אלא אחת, שכל מקום שנתנה תורה שיעור לאיסור, אין זה אלא שיעור למטה, כלומר שבפחות מזה אין לוקים, אבל האוכל יותר מזה אינו לוקה יותר.**

– **ואם סך חמש אצבעותיו נשא [=סם המשיר את השער, והסך ממנו אינו צומח שער גופו], והתרו בו שלא ישים קרחה בראשו, וקרחה**

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף ב

באצבעותיו חמש קרחות בחמש מקומות בבת אחת, תוך כדי דיבור להתראה, יש לחייבו מלקות על כל אחת מהקרחות, שנאמר "קִרְחָה", ללמד חיוב לכל קרחה בפני עצמה. [ותוסי' כתבו, שכן הדין גם כשקרח חמש קרחות בזה אחר זה, והיתה כל קרחה בתוך כדי דיבור לקודמתה, שבזה נחשב הכל כתוך כדי דיבור להתראה הראשונה, וחייב על כל קרחה וקרחה בפני עצמה].

ד. גודל הקרחה האסורה :

– יש אומרים **כדי שיראה** בשר ראשו מגולה, במקום שתלש משם את השערות.

– יש אומרים כשיעור **גריס**. [שיעור גריס הוא כתשעה עדשות (רע"ב נגעים פ"ד מ"ו)].

– יש אומרים כשיעור **עדשה**.

– יש אומרים **שתי שערות**.

שיעור תספורת שחייבים עליה

בשבת [משום מלאכת גוזז]

לדעת רבי אליעזר, בכל אופן הנוטל שיעור אחת חייב.

ולדעת חכמים, בדרך כלל רק הנוטל שתי שערות חייב. אולם, אם נטל שיעור אחת לבנה מבין שערות שחורות, כדי שלא יראה זקן, מלאכה חשובה היא לו, **אף בשיעור אחת, וחייב, [לדעת האומרים מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה].**

נטילת שערות שחורות שבין הלבנות

אסור לאיש ליטול שערות לבנות שיש בו בין השחורות, אפילו בחול, משום שמתנאה בכך בנויי אשה, ונאמר "וְלֹא יִלְבָּשׁ גִּבּוֹר שְׂמֹלֶת אִשָּׁה".

איסור הקפת הראש

נאמר בתורה, "לֹא תִקְפוּ פְּאֵת רֵאשֵׁיכֶם", ופאת הראש היינו סוף הראש, ואם כן אסרה תורה לגלח את שערות סוף הראש.

ובשני מקומות יש שיער בסוף הראש, שהגולגולת כשתי חתיכות היא, מקום השיער חתיכה אחת, והוא נקרא ראש, ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת, ומתחברות זו עם זו בצד האוזן מלפניו, ואם כן מקום השער שבצד האוזן מלפנים, בצד ימין ובצד שמאל, הם שני מקומות שער שבסוף הראש, שאסרה תורה לגלח.

ומבואר בגמרא, שהאופן שבו מגלח שערות אלו עובר באיסור הקפה, הוא, כשמשוה את צדדיו לאחורי אזנו ולפדחתו. [אחורי אזנו אין שער כלום, וכן במצחו אין שער כלום, אבל בצדעיו שבאמצע יש שער, ואם הוא משווה ונוטל כל השער שבצדעיו למידת אחורי אזנו ופדחתו, זהו מקיף סוף ראשו].

והמגלח שני צדדיו, אפילו בבת אחת, ובהתראה אחת, חייב שתיים, שכל אחת פאה לעצמה, [שכשם שחייב על כל קרחה לעצמה, כמבואר לעיל, כך חייב על כל פאה לעצמה]. [ויתכן שרבי אליעזר, החולק לעניין פאות הזקן, חולק גם לעניין פאות הראש, ומחייב על שתיהן רק מלקות אחת].

אחד המקיף ואחד הניקף לוקה

אף על פי שנאמר "לֹא תִקְפוּ", [שמשמע שהאיסור על המקיף], גם מי שהקיפו לו, עובר באיסור הזה. [יש מפרשים משום שיש לפרש, "לֹא תִקְפוּ", לא תניחו שיקיפו אתכם ואם כן גם הניקף מוזהר. ויש מפרשים משום שנאמר, "לֹא תִקְפוּ" בלשון רבים, ללמד ששניהם מוזהרים על כך].

ומכל מקום, לעניין מלקות על האיסור :

לדעת חכמים – אין לוקים על לאו שאין בו מעשה. ולכן, כשהניקף לא עשה מעשה, אלא רק הניח למקיף להקיפו, המקיף לוקה, והניקף אינו לוקה. אבל יש אופנים שלוקים גם על איסור ניקף. לדברי רבא, אם אחד הקיף את עצמו, מאחר שעשה מעשה של הקפה, לוקה גם על שהוא ניקף, ואם כן לוקה שתיים. ולדברי רב אשי, אם הניקף קירב את שערותיו למקיף שיקיפו, הניקף הזה לוקה על כך כי עשה מעשה.

ולדעת רבי יהודה – לוקים על לאו שאין בו מעשה, ולכן בכל אופן גם המקיף לוקה, וגם הניקף לוקה.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כא

איסור שריטה על המת

אסרה תורה לאדם לחבול בעצמו, מחמת צערו על מתו, שנאמר, (א) "וְשָׂרֵט לְנַפְשׁוֹ לֹא תִתֶּנּוּ בְּבָשָׂרְכֶם", ונאמר, (ב) "לֹא תִתְגַּדְדוּ... לְמֵת".

וקודם שנבוא לבאר את פרטי הדין הזה, נאמר, שמשמעות שריטה היינו חבלה ביד, ומשמעות גדידה היינו חבלה בכלי. ונחלקו החכמים, האם כוונת הכתובים לכך בדווקא או לא.

לדעת רבי יוסי – אף על פי שהכתוב הראשון נקט שריטה, כוונתו לאסור כל חבלה, בין ביד ובין בכלי. וכמו כן, אף על פי שהכתוב השני נקט גדידה, כוונתו לאסור כל חבלה, בין ביד בין בכלי. ואם כן **שני הכתובים מדברים בכל חבלה שהיא בין ביד בין בכלי**.

ולדעת ברייתא בגמרא – הכתוב הראשון מדבר אך ורק בחבלה ביד. והכתוב השני מדבר אך ורק בחבלה בכלי.

ועתה נבוא לבאר את פרטי הדין הזה:

א. הצער שאסור לשרוט עליו.

לדברי הכל, לא אסרה תורה לחבול בעצמו מחמת צערו, אלא מחמת צער על המת, אבל החובל בעצמו מחמת צער של הפסד דברים אחרים, אינו לוקה על כך.

– במשנה מבואר, שיש ללמוד זאת מתוך שנאמר בכתוב הראשון, "לְנַפְשׁוֹ".

– אולם בגמרא מבואר, שיש ללמוד זאת גם מתוך שנאמר בכתוב השני "לְמֵת". [ומכל מקום מסתבר שלדברי הכל יש ללמוד דין זה מאחד מהכתובים הללו, ודין נוסף מהכתוב השני, כפי שיתבאר בעזה"י באות ג'].

ב. החבלה האסורה.

לדברי הכל אסרה תורה חבלה זו **בין ביד בין בכלי**.

– **אלא שלדעת רבי יוסי, על כל אחד מהם נאמרו שני איסורים**, ולכן החובל בעצמו ביד בלבד, או בכלי בלבד, לוקה שנים על כל חבלה.

– **אבל לדעת הברייתא, על כל אחד מהם נאמר איסור אחד**, ולכן החובל בעצמו ביד בלבד, או בכלי בלבד, אינו לוקה אלא אחת.

ג. חבלה אחת על כמה מתים.

– **לדעת רבי יוסי**, החובל על כמה מתים חייב, מלקות על כל מת ומת בפני עצמו, שנאמר, "לנפש", לחייב על כל נפש בפני עצמו.

– **ולדעת הברייתא, מסתבר שאין חייב אלא אחת**, כי נצרך הכתוב ללמד, שאין חייב אלא על שריטה על מת ולא על דבר אחר.

ד. כמה חבלות על מת אחד.

לדברי הכל, החובל כמה חבלות על מת אחד, **חייב מלקות על כל אחד ואחד**, כי נאמר "ושרט לנפש", ללמד שחייב על כל חבלה וחבלה בפני עצמה.

דף כא

החובל בעצמו לעבודה זרה

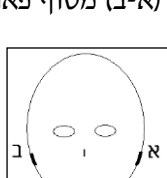
יש עבודת כוכבים, שעובדים אותה בכך, שעושים בבשרם חבורות בכלי, כמו שנאמר בעניין נביאי הבעל, "וַיִּתְגַּדְדוּ כַּמְשֻׁפָּטִים בְּתַרְבּוֹת וּבְרַמְחִים עַד שֶׁפָּדָדָם עֲלֵיהֶם".

ולפיכך, המתכוון לעבוד עבודה זרה כזו על ידי שחובל עצמו בכלי, **חייב מיתה**, שכן דין כל עובד עבודה זרה בדבר שעובדים אותה. ואם עבד בכך עבודה זרה שאין דרכה בכך, לוקה, מהכתוב "לא תעבדם".

אבל העובד עבודה זרה, על ידי שחובל עצמו **ביד, פטור**, כי אין דרך עבודה זרה בכך, ואין זה בכלל עבודה.

המשחית פאת זקנו

חמש פאות יש לזקן. [ואלו הם הפאות כפי שניתן להבין מפירוש ריב"ן: (א-ב) מסוף פאת

הראש שתחת האוזן, במקום שהלחי בולט מהצואר, הוא פאה אחת, הרי כאן שנים, אחת מימין, ואחת משמאל

[ומשם ולמעלה פאות הראש הן]. (ג-ד) סוף הלחי הוא פאה אחת, הרי כאן עוד שנים, אחת מימין, ואחת משמאל. (ה) אמצע הסנטר].

והמשחית פאת זקנו לוקה, אם ישראל הוא, לוקה מהכתוב, "ולא תשחית את פאת זקנך", ואם כהן הוא, לוקה מהכתוב, "ופאת זקנם לא

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כא

יגלחיו".

א. המשחית כמה פאות.

לדעת חכמים – המשחית כל פאות זקנו יחד, לוקה על כל אחת ואחת, סך הכל חמש מלקויות.

ולדעת רבי אליעזר – המשחית כל פאות זקנו יחד, אינו לוקה אלא אחת, שכולן יחד אינן אלא לאו אחד.

ב. במה אסרה תורה להשחית את הפאות.

מהכתוב האמור לישראל, "ולא תשחית את פאת זקנדך", מבואר, שהאיסור הוא בהשחתת הזקן, ומהכתוב האמור לכהנים, "ויפאת זקנכם לא יגלחיו", מבואר, שהאיסור הוא בגילוח הזקן, ומאחר שלמדים זה מזה בגזרה שווה, הרי שלכולם, האיסור הוא בגילוח, [כלומר בדבר שרגילים לגלח בו], שיש בו השחתה:

לדעת חכמים – אין בכלל האיסור אלא תער, שדרך בני אדם לגלח בו, והוא משחית את השער עד השורש. אבל מותר לגלח את הזקן במספרים, אף על פי שדרך להתגלח בהם, כי אינם משחיתים את הזקן, [שאינם חותכים את השער עד השורש כתער]. וכמו כן מותר לגלח את הזקן במלקט [=כלי העשוי כעין מלקחים, ללקט את השער (רע"ב)] ורהיטני [=מעצד בלשון מקרא. כלי שבו מחליק חרש עצים פני הלוח (רע"ב)], אף על פי שהם משחיתים את הזקן, כי אין דרך להתגלח בהם.

ולדעת רבי אליעזר – יש בכלל האיסור הזה תער, וגם מלקט ורהיטני, כי לדעתו בכל המשחיתים הללו דרך בני אדם להתגלח. ורק במספרים מותר לגלח את הזקן.

הכותב כתובת קעקע

הכותב על בשרו [בצבע], ומקעקע, [כלומר שורט את הבשר במחט או בסכין, ונכנס הצבע בין העור לבשר, ומתקיים כך לעולם], לוקה, משום שנאמר, "ויכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה'".

א. הכתיבה האסורה.

– אין אדם לוקה אלא כשכתב וקעקע.

– אבל על כתיבה בלא קעקוע, או קעקוע בלא כתיבה, אין לוקים.

ב. הכתב האסור.

– לדעת חכמים, על כל דבר שיכתוב אדם על בשרו ויקעקע, הרי זה לוקה.

– ולדעת רבי שמעון, אין אדם לוקה, אלא כשיכתוב על בשרו ויקעקע שם עבודה זרה, שנאמר, "אני ה'", ללמד, שעיקר האיסור הוא לכתוב דבר כנגדו. ומכל מקום, גם שאר דברים אסור לכתוב ולקעקע, אבל אין לוקים על כך.

נתינת אפר מקלה [=אפר שריפה] על המכה

לדעת רב מלכיא [ויש מפרשים שלדברי רב פפא דעת רב מלכיו היא ולא רב מלכיא] אמר רב אדא בר אהבה, אסור לתת אפר מקלה על גבי מכה, לפי שאפר מקלה קשה הוא, ומחתך את מקום המכה, והרושם [של הדם] נראה שם אחר זמן ככתובת קעקע. [ורב ביבי בר אביי היה מקפיד שלא להניח אפר מקלה אפילו על מכה קלה, שנעשית בו על ידי הקזת דם].

ולדעת רב אשי, מותר לתת אפר מקלה על המכה, ואין לחוש לכך שהדבר נראה ככתובת קעקע, כי ניכר שמחמת המכה עשה.

שמועות שאמרו רב מלכיו ורב מלכיא

א. שפוד – לדברי הכל רב מלכיו.

[במסכת ביצה]. אמר רב יהודה אמר שמואל, שפוד שצלו בו בשר [ביום טוב, מיד אחר שנצלה הצלי, והוציאו מהשפוד], אסור לטלטל את השפוד ביום טוב, [כי נמאס בצליה, ונעשה מוקצה].

ואמר על כך רב מלכיו אמר רב אדא, שאמנם טלטול גמור אסור לטלטלו, אבל שומטו מלפניו בגרירה וטלטול מן הצד, עד שיעבירו מלפניו לקרן זוית.

ב. שפחות – לדעת רב נחמן בריה דרב איקא, רב מלכיו. ולדעת רב פפא, רב מלכיא.

[במסכת כתובות]. שנינו ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה ... הכניסה לו ארבע [שפחות] יושבת בקתדרא רבי אליעזר אומר אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כא

ואמר על כך רב מלכיו או רב מלכיא אמר רב אדא הלכה כרבי אליעזר.

ג. גומות – לדברי הכל רב מלכיו.

[במסכת נדה]. לעניין מיאון, אמר רבי מלכיו אמר רב אדא בר אהבה, מי שיש לה גומות של שערות, אף על פי שאין שם שתי שערות, גדולה היא, ואינה יכולה למאן, כמי שיש לה שתי שערות, כי אין גומא אלא אם כן היה בה שיער, אלא שנשר.

ד. בלורית – לדברי הכל רב מלכיא.

[במסכת עבודה זרה]. שנינו שכשישראל מספר עובד כוכבים כיון שמגיע לבלוריתו שהוא מגדל לעבודת כוכבים שומט את ידו שלא יהא מתקנה.

ואמר על כך רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה שיש לשמוט את ידו מרחק שלושה אצבעות לכל רוח סביב הבלורית.

ה. אפר מקלה – יש מפרשים שלדברי הכל רב מלכיא. ויש מפרשים שלדעת רב פפא רב מלכיו.

וזהו הדין המבואר לעיל.

ו. גבינה – לדברי הכל רב מלכיא.

[במסכת עבודה זרה]. שנינו, שגבינות [הנעשות במקום הנקרא] בית אונייקי אסורות.

וביאר רב מלכיא אמר רב אדא טעם הדבר, מפני שהיו נוהגים להחליק את פני הגבינות בשומן חזיר.

נזיר שעבר על נזירותו כמה פעמים

ממצוות הנזיר, שלא ישתה יין, ולא יטמא למתים, ולא יגלח, ובכל פעם שיעבור על אחת ממצוותיו אחרי שיתרו בו שלא יעבור, הרי זה לוקה. אבל אם לא התרו בו, אף שעשה איסור, אינו לוקה על כך. ולכן,

אם התרו בו פעם אחת, אף על פי שלאחר מכן עבר על כך וחטא פעמים רבות, אינו לוקה אלא מלקות אחת.

ואם התרו בו פעמים רבות, ובכל פעם עבר על ההתראה וחטא, הרי זה לוקה פעמים רבות, כמספר ההתראות שעבר עליהן.

איסור לבישת כלאים

לדעת רב אחא בריה דרב איקא, אין אדם לוקה על לבישת כלאים, אלא אם כן היתרו בו קודם לבישה, שלא ילבש, ועבר על ההתראה ולבש. ולכן מי שכבר לבוש כלאים, והיתרו בו, אינו לוקה, אלא אם כן יפשוט את הבגד מעט, כלומר יוציא ידו מהשרוול, ויכניס חזרה, שבזה נחשב כמי שהתרו בו קודם לבישה. וכשהתרו באחד כמה פעמים, שלא ילבש כלאים, לא ילקה יותר מפעם אחת, אלא אם כן הוציא ידו מהבגד בין התראה להתראה, וחזר והכניסה לאחר ההתראה.

ולדעת רב אשי, אדם לוקה על לבישת כלאים, אפילו אם התרו בו לאחר שכבר לבש, ובלבד שישאר לבוש בהם לאחר ההתראה, כשיעור זמן שהיה יכול להפשיטם, ולא הפשיטם, [אבל אם הפשיט מיד, לא עבר על ההתראה, שהרי מיד כשהתרו בו הפשיט עצמו מהכלאים]. וכן אם חזרו והתרו בו, ולא פשט, ילקה על כל התראה והתראה, ובלבד שיש בין התראה להתראה, כשיעור זמן שהיה יכול לפשוט ולחזור וללבש. [ויתכן ששיעור זמן פשיטה ולבישה, הוא שיעור זמן הוצאת יד והכנסת יד, ולא כשיעור הפשטה גמורה והלבשה גמורה].

יש חורש תלם אחד וחייב

עליו משום שמונה לאוין

נזיר כהן, החורש בשור וחמור מוקדשים [משום בכורה], בכלאים בכרם, בשביעית, ביום טוב, במקום הטומאה, לוקה על חרישתו משום שמונה לאוים:

לאו א' – על שחורש בשני מיני בהמה, לוקה משום, "לא תחרש בשור ובחמור יחדו".

לאו ב' [ולפירוש ריב"ן גם לאו ג'] – על שעבד בבכור שור, לוקה, משום, "לא תעבד בבכור שורך". [ולפירוש ריב"ן, לוקה שתי פעמים מחמת הלאו הזה, אחת על השור, ואחת על הבהמה הנוספת, יש מפרשים שהבהמה הנוספת היא חמור, כלשון המשנה, וכדעת רבי יהודה, שהעובד בפטר חמור לוקה, משום "לא תעבד בבכור שורך". ויש מפרשים שהבהמה השניה היא בכור שה, (ובמשנה אמרו 'חמור', כשגרת הלשון בכל מקום, שהחורש בשני מינים

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כא

עובר משום לא תחרש בשור ובחמור, ולכן העובד בה לוקה, כעובד בבכור שור].

לאו ג' [כפירוש הקונטרס המובא בתוס'] – מדובר בחמור שהוא הקדש בדק הבית, ועל שעבד בו, לוקה משום שנהנה מההקדש. [ומבואר במקום אחר, שלוקה משום, "ולא ישאו עליו חטא" האמור בתרומה, שכן מעילה למדה מתרומה בגזרה שווה, 'חטא', 'חטא'].

לאו ד' – על שחרש בכלאים, וכיסה את הזרעים, לוקה משום, "לא תזרע פרמך כלאים", וכדעת האומרים שהמכסה זרעים עפר דינו כזורע. [ולפירוש התוס', לאו ג' ולא ד' הם משום כלאים, כי מדובר שזרע חטה שעורה וחרצן, ולכן חייב על הכלאים שתיים, אחת משום כלאי הכרם כנ"ל, ואחת משום כלאי זרעים, שנאמר, "שדך לא תזרע כלאים". אבל על העבודה בחמור מצד עצמה אינו לוקה].

לאו ה' – על שחרש וכיסה בכך את הזרעים בשביעית, לוקה משום, "ובשנה השביעית ... שדך לא תזרע".

לאו ו' – על שחרש ביום טוב, עובר משום, "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

לאו ז' – על שנטמא, והוא כהן, עובר משום, "לנפש לא יטמא בעמיו".

לאו ח' – על שנטמא, והוא נזיר, עובר משום, "ועל כל נפשות מת לא יבא".

ואם הוא לבוש בגד כלאים, לוקה על כך לאו ט' –

"ויבגד כלאים שעטניו לא יעלה עליך":

לדעת חנניא בן חכינאי, ניתן למנות לאו זה עם הקודמים, שעובר בו באותה שעה שעובר בכל השאר.

ולדעת חכמים, אין למנותו עימהם, שכל שאר הלאוים עובר בהם על ידי הליכתו שחורש בשור וחמור, אבל בלאו זה עובר גם בלא הליכה.

ומבואר בגמרא מדוע לא מנה התנא גם את האיסורים הבאים:

א. התנא לא הזכיר איסור זריעה ביום טוב, ולכאורה כשחיפה את הזרעים זרע ביום טוב. [ויש לו ללקות מהכתוב, "כל מלאכת עבודה לא תעשו"].

- **לדעת רב נחמן**, באמת היה התנא יכול לומר, שהחורש הנ"ל לוקה תשע מלקות, ולהוסיף איסור זריעה ביום טוב לאיסורים שהזכיר, אלא שלא מנה התנא את כל האיסורים שניתן ללקות עליהם בחרישה הזו, והסתפק במה שמנה [=תנא ושייר]. [ויתכן שלא הזכירו, כי ידע, שממה שהזכיר, נוכל לדעת שלוקים גם משום איסור זה, שהרי כבר הזכירו לעניין החרישה, והוא הדין לעניין הזריעה].

- **ולדעת רבה**, התנא לא הזכיר איסור זריעה ביום טוב, כי העושה כמה מלאכות ביום טוב, אינו לוקה אלא מלקות אחת על כולן, שהכל איסור אחד, ולא כתבה תורה בשום מקום חיוב על כל מלאכה בפני עצמה, [כמו לעניין שבת שנכתב הדבר בתורה כמבואר במקום אחר], ומאחר שלוקה משום חרישה ביום טוב, שוב לא ילקה פעם נוספת על הזריעה.

ב. התנא לא הזכיר איסור שבועה, ולכאורה אם נשבע שלא יחרוש, כשחרש עבר על שבועתו.

- **אם נשבע שלא יחרוש ביום טוב, הכל מודים שלא חלה שבועתו**, כי מושבע ועומד על כך מהר סיני, ואין איסור חל על איסור.

- **ואם נשבע שלא יחרוש כלל**. יש אומרים שחלה שבועתו, כי כשכולל באיסור האחרון דברים שלא היו בראשון, [כגון זה, שמתחילה היה אסור לחרוש רק ביום טוב, ועתה אסור גם בימות החול], חל האיסור האחרון על הראשון, ולדבריהם, אם החורש הנ"ל נשבע כן, הרי זה לוקה גם משום שעבר על שבועתו. אבל לדעת התנא של המשנה, אין איסור חל על איסור אף באופן הזה, ולא חלה שבועתו, ולכן החורש הנ"ל לעולם לא ילקה גם משום שעבר על שבועתו.

ויש איסורים נוספים שיכול החורש הזה לעבור עליהם בשעת החרישה:

א. [לדברי רב הושעיא], אם היה הדבר בנחל שנערפה בו עגלה, עובר בחרישתו משום, "והורדו זקני העיר והוא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע".

ב. [לדברי רב חנניא], אם היה מוחק את שם השם בהליכתו, עובר משום, "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. לא תעשון כן לה' אלקיכם".

ג. [לדברי רבי אבהו], אם קצץ נגע צרעת בהליכתו, עובר משום, "השמר בנגע הצרעת" [כמבואר במסכת שבת שהוא אזהרה לקוצץ בהרת].

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כב

ד-ה. [לדברי אביי], אם בהליכתו הזיח [ניתק] את החושן מעל האפוד, עובר משום, "ולא יזח החשן מעל האפוד", ואם הסיר את בדי הארון ממנו, עובר משום "בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסרו ממנו".

ו. [לדברי רב אשי], אם היה חורש במחרישה מעצי אשרה, עובר משום, "ולא ידבק בידד מאומה מן החרם".

ז. [לדברי רבינא], אם בהליכתו היה קוצץ אילנות טובים, עובר משום, "לא תשחית את עצה לנדה עליו גרזן פי ממנו תאכל ואתו לא תכרת".

זורע מקיים מחפה ומנכש כלאים

א. הזורע כלאים:

לדברי הכל לוקה על כך, משום שנאמר, "שדד לא תזרע פלאים".

ב. המקיים כלאים:

לדעת חכמים – אינו לוקה על כך.

ולדעת רבי עקיבא – לוקה על כך, כי נכתבה המילה 'כלאים' סמוך למילה 'שדד', "בהמתד לא תרביע פלאים שדד לא תזרע פלאים", ללמד, שלא יהיו כלאים בשדד, אפילו אם לא זרעת, כלומר אפילו נזרעו אל ידי אחרים, אל תקיימם.

ג. המחפה כלאים [שהיו הזרעים מגולים בקרקע וכיסה אותם בעפר]:

לדעת רבי ינאי בסוגיתנו – נמנו וגמרו, שמחפה דינו כזורע, ואם כן לדברי הכל לוקה משום כלאים.

ולדעת רבה במסכת מועד קטן – המחפה דינו כמקיים, ואם כן לדברי חכמים אינו לוקה, ולדברי רבי עקיבא לוקה.

ד. המנכש בכלאים [עוקר עשבים רעים כדי שיגדלו הכלאים יפה]

בסוגיתנו משמע, שהעושה כן לוקה, כזורע כלאים, אולם לא נתבאר, האם דין מנכש כדן מחפה, ואם כן לדעת רבה, חכמים יאמרו שהמנכש אינו לוקה. או שדין מנכש כדן זורע ממש, ולדברי הכל המנכש בכלאים לוקה.

המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב

בעצי הקדש ואכלו לוקה חמש

לאו א' – על שאכל גיד הנשה, לוקה, משום שנאמר, "על פן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה".

לאו ב' – על שבישל ביום טוב שלא לצורך, לוקה, משום שנאמר, "פל מלאכת עבודה לא תעשו".

לאו ג' – על שבישל בשר בחלב, לוקה, משום שנאמר, "לא תבשל גדי בחלב אמו", [וכדעת האומרים, שיש בגידים נתינת טעם בחלב].

לאו ד' – על שאכל בשר בחלב, לוקה, משום שנאמר, "לא תבשל גדי בחלב אמו" [פעם נוספת, ללמד איסור אכילה].

לאו ה' – על ששרף עצי הקדש, לוקה, משום שנאמר, "וּאֲשַׂרְיָהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ ... לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

דף כב

ואם היה מבשל בעצי אשרה, ולא בעצי הקדש, תחת הלאו החמישי הנ"ל, היה עובר בשני לאוים אחרים.

לאו ה' – "ולא ידבק בידד מאומה מן החרם".

לאו ו' – "ולא תביא תועבה אל ביתך".

שור פסולי המוקדשים שנפדה

נאמר, "רק בקל אנות נפשד תזבח וּאֲכַלְתָּ בֶּשֶׂר כְּבֻרְפַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֵאָכְלוּ כַּצְּבִי וְכַאֲיִל", ומבואר בספרי, שהכתוב הזה מדבר על בהמות פסולי המוקדשים, [כלומר בהמות שהוקדשו לקרבן ונפסלו], ונפדו, ומהכתוב הזה יש ללמוד, שיש בהם תורת חולין, ותורת קדשים, שכך הכתוב נדרש. "תזבח", ולא תגזוז אותם או תעבוד בהם. "וּאֲכַלְתָּ", אתה ולא כלביד. "בֶּשֶׂר" ולא חלב, שחלבם אסור. ואם כן, יש בבהמת פסולי המוקדשים תורת חולין, לעניין שמותרים באכילה לכל, ותורת קדשים לעניין שאסורים בגיזה ועבודה וחליבה ולכלבים.

ומאחר שיש בבהמת פסולי המוקדשים תורת חולין ותורת קדשים, כל בהמה כזו הרי היא כשני מינים, ולפיכך:

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כב

א. [אמר רבי הושעיא], המרביע שור פסולי המוקדשים, לוקה משום "בְּהֶמְתֶּךָ לֹא תִרְבִּיעַ כְּלָאִים", שהרי מרביע חולין על קדשים, וקדשים על חולין.

ב. [אמר רבי יצחק], המנהיג בשור פסולי המוקדשים [המושך משא], הרי זה לוקה משום "לֹא תִחַרֵּשׁ בְּשׂוֹר וּבְחֹמֶר יִחְדּוּ", שהרי מנהיג שני מינים יחד, כי הוא נחשב כשני מינים, [וכתבו התוס', שאין אסור להנהיג כלאים, אלא כשנושאים משא, אבל בלא משא, אין איסור להנהיג שני מינים יחד].

כך פירש ריב"ן את הסוגיה, ששור פסולי המוקדשים נחשב כשני מינים, כי יש בו תורת חולין ותורת קדשים. אולם הוא עצמו הקשה על כך, היכן מצינו שחולין וקדשים יחשבו כשני מינים להיות כלאים זה בזה, וסיים את דבריו, 'ודבר תימה הוא'.

ומתוך פירוש רבינו תם נראה, שבאמת חולין וקדשים לא יחשבו שני מינים, להיות כלאים זה בזה, שכן ביאר בטעם הדבר, ששור פסולי המוקדשים נחשב כשני מינים, כי בפירוש כתבה בו תורה "כַּפְּצֵי וְכַאֲלִיל", ללמד שנחשב כשני מינים, אבל שאר קדשים וחולין שהם מין אחד, אין בהם כלאים.

מספר המלקות שלוקים על לאו אחד

א. מספר המכות לבריאים.

נאמר בעניין מניין המלקות, "וְהָיָה אִם בֶּן הַכֹּהֵן הִרְשָׁע וְהִפִּילוּ הַשֵּׁפֶט וְהִכְהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר. אַרְבָּעִים יִכּוּנוּ":

לדעת חכמים – מספר ארבעים, היינו המספר הסמוך לארבעים, ומשלים לארבעים, כלומר שלושים ותשע, שארבעים בא אחריו, ואם כן, יש ללמוד מכאן, שמלקים את החוטא שלושים ותשע מלקות.

ולדעת רבי יהודה – מלקים את החוטא ארבעים מלקות, כמניין המפורש בתורה. ואת המכה היתירה הוא לוקה בין כתפיו, שנאמר "וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמְּכֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הִכִּיתִי בֵּית מֶאֱהָבָי". [ולדעתו, הפסוק הזה מדבר, במי שלקה בבית דין, ואם כן יש ללמוד ממנו, שמכים מכה בין הכתפים, מלבד המכות שמכים על הבטן ועל הגב, (כפי שיתבאר בעזה"י להלן) והיא המכה היתירה. אולם לדעת חכמים, הפסוק הזה מדבר בתינוקות של בין רבן, הלוקים על ידם, ואין ללמוד ממנו דיני מלקות].

ב. מניין המכות לחלשים.

מי שאמדו אותו בית דין, שאם יקבל מלקות במניין הנ"ל, ימות, אינו לוקה כל כך, אלא אומדים בכמה מכות יוכל לעמוד, ומלקים אותו.

ומכל מקום, אין מלקים אותו אלא מניין המתחלק לשלושה חלקים שוים, [כמניין של שלושים ותשע, המתחלק לשלושה חלקים שוים של שלוש עשרה], שכן יש להלקותו שליש מלפניו, ושני שליש מאחריו, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן], ואם אמדוהו לקבל מניין שאינו מתחלק לשלשה, פוחתים מהמניין מכה אחת או שתים, עד שיהיה המניין מתחלק לשלושה חלקים שווים. [ולכאורה כל זה לדעת חכמים אבל לדעת רבי יהודה אין מלקים אלא מניין שיש בו מכה אחת יתירה על המניין המתחלק לשלושה חלקים שוים וילייע בזה].

לעמוד בפני אדם גדול

אמר רבא, כמה טפשאי שאר אינשי [=כמה טפשים רוב בני אדם] דקיימי מקמי ספר תורה, ולא קיימי מקמי גברא רבה [=שעומדים בפני ספר תורה ואין עומדים בפני אדם גדול בתורה], דאילו בספר תורה כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חדא [=ובאמת תלמידי חכמים גדולים מאד שהרי בתורה כתוב ארבעים יכנו ובאו חכמים ופחתו מהכתוב אחת ויש בידם כח לעשות כן].

מי שאמדו אותו שיכול ללקות מניין

אחד וחזרו ואמדוהו ללקות מניין אחר

שיטת ריב"ן:

מי שאמדו אותו מניין ראשון, וחזרו ואמדו אותו מניין שני בו ביום – מאחר שהאדם אינו משתנה בכוחו בו ביום, על כרחך האומדן הראשון היה טעות, ואין להלקותו אלא כמניין השני, בין שהוא מרובה מהראשון, ובין שהוא פחות מהראשון. אולם אם קודם שאמדו אותו את האומד שני, כבר החלו להכותו כפי האומד הראשון, [שנתברר לאומד טעות], אם האומד השני פחות מהראשון, [כגון שאמדוהו תחילה לקבל ארבעים, ולקה

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כג

שמונה עשרה, ואמדו שאינו יכול לקבל יותר], הרי לקה כפי הראוי לו, [שהרי האומדן האמיתי הוא שמונה עשרה], ואם כן, דין פשוט הוא שיצא ידי חובה בכך, ולא ילקה יותר. ואם האומדן השני יותר מהראשון, [כגון שאמדו אותו תחילה לקבל שמונה עשרה, ולאחר שלקה, ראו שיכול לקבל יותר עד ארבעים], אף על פי שמעיקר הדין יש לו ללקות עוד, שהרי האומדן הראשון טעות היה, והעיקר כאומדן השני, מכל מקום, מאחר שסיימו בית דין להלקותו כפי שאמדוהו תחילה, בזיון הוא לבית דין להחזירו, ולכן נפטר במה שלקה.

ומי שאמדו אותו מניין ראשון, ולאחר זמן אמדו אותו מניין שני – מאחר שפעמים משתנה כוחו של אדם מזמן לזמן, בכך שעתה אמדוהו באופן שונה מהפעם הראשונה, אין שום הוכחה שהיה האומדן הראשון טעות, אלא ודאי אמדוהו כפי שהיה כוחו באותה שעה, ואם כן האומדן הראשון אמת. ומאחר שכבר אמדוהו, ונתחייב על פי אומדן אמת, יש להלקותו כפי המניין הראשון. ולפיכך, אם עתה אמדוהו ליותר, דיו ללקות כפי המניין הראשון, ונפטר בכך. אבל אם עתה אמדוהו לפחות, מאחר שנחלש, ואינו יכול ללקות כפי שנתחייב באומדן הראשון, לא ילקה כלל, כי חיובו הוא כפי המניין הראשון, וכל שלא נוכל להלקותו כפי חיובו, אין טעם להלקותו כלל, כי בין כך לא יצא ידי חובה.

לשון אחר שקיבל ריב"ן מרבו :

מי שאמדוהו לקבל ארבעים מלקות ביום אחד, וחזרו ואמדו שאינו יכול ללקות כלל – אינו נפטר בלא שילקה, ויראו שאינו יכול לקבל יותר, כי כשאמדוהו לקבל הכל ביום אחד, ודאי היה בריא ביותר, ולא יתכן שנחלש כל כך שיפטר בלא כלום.

ומי שאמדוהו לקבל ארבעים מלקות בכמה ימים, וחזרו ואמדו שאינו יכול ללקות – הרי זה פטור בלא ללקות כלום, כי מאחר שאמדוהו מתחילה שאינו יכול ללקות ארבעים ביום אחד, ניכר שהיה חלש, ואם עתה אומדים אותו שאינו יכול ללקות כלל, ודאי כן הוא האמת.

שיטת התוס' :

מי שאמדו אותו מתחילה לקבל ארבעים, וחזרו ואמדו שאינו יכול – אם היו שני האומדנים ביום אחד, לא יתכן שנחלש ביום אחד, אלא חלה ועתיד לחזור לכוחו הראשון. ולפיכך, אין מלקים אותו מיד, אלא ממתנינים לו שיבריא, ומלקים אותו ארבעים. אבל אם כבר החלו להלקותו, קודם שאמדו אותו לחולה שאינו יכול לקבל עתה, מאחר שכבר לקה כפי מה שיכול עתה, נפטר בכך. ואם היה האומדן השני לאחר זמן, יתכן שכחש כוחו באמת, ולפי מצבו עתה אין להלקותו, כפי האומדן השני.

ומי שאמדו אותו מתחילה לקבל שמונה עשרה מלקות, וחזרו ואמדו שיכול לקבל ארבעים – אם היו שני האומדנים ביום אחד, לא יתכן שהתחזק כל כך ביום אחד, אלא ודאי האומדן הראשון טעות היה, ואינו נפטר עד שילקה ארבעים. אולם אם רק אחר שהלקוהו שמונה עשרה, ועמד, אמדו שיכול ללקות יותר, מאחר שכבר גמר את המלקות כפי שהורו בית דין תחילה, לא יוסיפו להלקותו. ואם היה האומדן השני לאחר זמן, לוקה כפי שאמדוהו באומדן השני, כי יכול לקבל כן.

המתחייב מלקות על שני לאוים

אם אמדוהו שיכול לקבל ארבעים ושתים מלקות [או יותר], ילקוהו כפי שאמדוהו, ונפטר בכך, כי אנו אומרים שלקה שלושים ותשע מלקות על לאו אחד, והשאר על הלאו השני.

אבל אמדוהו שיכול לקבל ארבעים ואחת מלקות, [שאז אינו לוקה אלא שלושים ותשע, שהוא מניין המתחלק לשלושה חלקים שווים], לוקה שלושים ותשע מלקות על הלאו הראשון, וממתנינים לו שיבריא, וחוזר ולוקה שלושים ותשע על הלאו השני.

דף כג

סדר הכאת בית דין

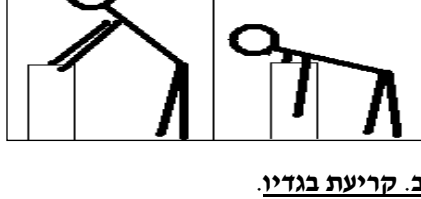
א. עמידת המוכה.

נאמר, "וְהִפִּילוּ הַשֹּׁפֵט וְהַכֹּהֵן", ללמד, שבשעת ההכאה, לא יהא המוכה, לא יושב, ולא עומד, אלא נופל, כלומר מוטה, ולכן, היו קובעים בקרקע עץ שגובהו שתי אמות או אמה ומחצה, והנידון כפוף ונשען עליו בשתי ידיו, וקושרים את ידיו משני צידי אותו עץ.

ויל"ע בפירוש ריב"ן לאיזה מהציורים הללו כוונתו :

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כג

ב. קריעת בגדיו.

שמש הקהל מושך בחזקה בבגדיו של הנידון, עד שנקרעים או נפרמים, ומתגלה לבו [כלומר חזהו]. יש מפרשים שעושים כן, כדי שתהא ההכאה על גופו של הנידון. ויש מפרשים שעושים זאת באופן כזה, ולא בהפשטה כדרך בני אדם, כדי לבזות את הנידון, לקיים בו "וּנְקָלָה".

ג. הרצועה.

עיקר הרצועה היה משתי רצועות מעור של עגל, זו על גב זו, כל אחת מקופלת לשתיים לאורכה, כך שנעשית הרצועה עובי ארבע עורות. [הטעם שעושים את עיקר הרצועה מעגל, הוא, משום שנסמכו שני כתובים אלו, "אֶרְבָּעִים יָפְנוּ ... לֹא תַחֲסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ", ללמד שמכים בשור, והטעם שכופלים את הרצועות לשתיים, הוא, משום שנאמר, "וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט", ולא נאמר "יִטְהוּ הַשׁוֹפֵט", ללמד, שלא רק על הנידון הדבר אמור, אלא גם על הרצועה, כלומר מלבד מה שמפילים ומטים את המוכה, גם כופלים את הרצועה].

ועוד שתי רצועות דקות של חמור היו ברצועה. יש מפרשים שהיו תלויות באמצע הרצועה שתי רצועות דקות של חמור, שהיו עולות ויורדות, כשהמכה היה מגביה ידיו ומכה. ויש מפרשים שהיו תופרים את הרצועות הכפולות של עגל ברצועות דקות של חמור. [הטעם שהיו עושים כן ברצועות של חמור, משום שנאמר, "יָדַע שׁוֹר קִנְהוּ וַחֲמֹר אֲבוֹס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עִמִּי לֹא הִתְבּוֹנֵן", שכך אמר הקדוש ברוך הוא, יבא מי שמכיר את אבוס בעליו, ויפרע ממי שאינו מכיר את אבוס בעליו. וזהו טעם נוסף גם לעניין רצועה של עגל, שיבא מי שמכיר את קונהו, ויפרע ממי שאינו מכיר את קונהו].

ויש לרצועה ידית באורך טפח.

והרצועה רחבה טפח ואורכה כשיעור כל רוחב גב המוכה, שכן ההכאות שמאחוריו הן לרוחב גבו. אביי אמר, שהיו לבית דין כמה רצועות בגדלים שונים, להתאים לכל מידות בני אדם. ורבא אמר, שהיתה רצועה אחת, שניתן להאריכה ולקצרה.

ד. מקום עמידת שמש בית דין המכה.

אבן היתה אחורי גבו של המוכה, ועליה עומד המכה, ומושך עצמו מעט לצד, כדי שיוכל להכות, באופן שתכה הרצועה על כל רוחב גבו של המוכה.

ה. מקום ההכאה.

מלקים את המוכה שליש מהמלקות על בטנו מלפניו, [לכאורה גם בזה ההכאה היא באופן שתכה הרצועה על כל רוחב בטנו של המוכה]. ושני שליש מהמלקות על גבו, [באופן שתכה הרצועה על כל רוחב גבו כנ"ל], שנאמר, "וְהִקְפּוּ לְפָנָיו כְּדִי רְשָׁעָתוֹ", משמע שלפניו מכים אותו מנה אחת, אבל לאחוריו יותר ממנה אחת, ולכל הפחות שתי מנות, ואם כן ילקוהו שליש מלפניו, ושני שליש מאחוריו.

ו. אופן ההכאה.

שמש הקהל אוחז ברצועה ומגביהה בשתי ידיו, ומכה בידו אחת, כדי שתהא המכה בכח, שנאמר "מִכָּה רַבָּה" כלומר יש להכות בכח.

ז. את מי ממנים להיות שמש הקהל להכות.

לדעת תנא קמא בברייתא – אין ממנים לכך אלא חסירי כח, ויתירי מדע.

ולדעת רבי יהודה – אין להקפיד בכך, וממנים אפילו חסירי מדע ויתירי כח.

[רבא היה סבור שמתוך שהזהיר הכתוב "אֶרְבָּעִים יָפְנוּ לֹא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף לְהַכְתּוֹ עַל אֶלְהָ" משמע שממנים אפילו חסירי מדע, ולכן אמר הכתוב שיש ללמדם לא להכות יותר מהחיוב. אולם אין זו ראייה, כי גם אם אין ממנים אלא יתירי מדע, יש להזהירם על כך, שאין מזרזים אלא למזורז].

ח. הקריאה.

נאמר בעניין הכאת שפחה חרופה, "בְּקִרְתָּ תִּהְיֶה", מלשון קריאה, ללמד, שבשעה שמכים את הנידון, קוראים לפניו פסוקים מעניינו, והם, "אִם לֹא תִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַפְּתַבִּים בְּסֵפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ. וְהִפְלֵא ה' אֶת מַכְתָּךְ וְאֶת מִכּוֹת זְרַעְךָ מִכּוֹת גְּדֻלַּת וְנֶאֱמָנוֹת וְחַלְלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים". [וי"ג שקוראים גם את הפסוקים הבאים "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁפִּילוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן", "וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עֲוֹן וְלֹא

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כג

יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהִשִּׁיב אָפוּ וְלֹא יַעִיר פֶּל חֲמַתּוֹ].

מצווה על הקורא לקרוא באופן שיסיים את הקריאה עם סיום ההכאה, ולכן כשמכים מכות מרובות, מאריך, וכשמכים מכות מועטות, מקצר.

ואם סיים לקרוא קודם סיום ההכאה, חוזר לתחילת המקרא, וקורא פעם שניה.

ט. הקורא, המונה, והאומר 'הכה'.

הגדול שבדיינים קורא את הפסוקים. השני מונה את מניין המכות. והשלישי אומר לשמש להכות.

מי שנתחייב מלקות בבית

דין ומת מחמת ההכאה

אם מת מחמת המכות שאמדהו ללקות –

המכה פטור אף מגלות, כי הרג בהכאה שיש בה מצווה, [כפי שנתבאר בדף ח'].

ואם מת מחמת מכות שהוסיף להכות יותר

מהאומדן – הרי זה גולה, כי הרג בשוגג, בהכאה שאין בה מצווה.

המוסיף להכות את הנידון יותר מחיובו עובר

בלא תעשה [”אַרְבָּעִים יִכְּנוּ לֹא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף לְהַכְתּוֹ עַל

אַלְהָ”]

בין כשאמדהו ללקות ארבעים, והוסיף להכותו

יותר. [שנאמר ”אַרְבָּעִים יִכְּנוּ לֹא יִסִּיף”].

ובין כשאמדהו ללקות מניין מועט מארבעים,

והוסיף להלקותו יותר מהאומדן. [שנאמר ”פֶּן יִסִּיף”

ללמד שגם על מניין מועט אין להוסיף].

ובין כשהיתה התוספת מכות מרובות. ובין

כשהיתה התוספת מכה אחת. [שנאמר, ”פֶּן יִסִּיף

לְהַכְתּוֹ עַל אַלְהָ”], כלומר על מה שנתחייב, ואפילו

מכה אחת, היא הוספה על מה שנתחייב].

יש קלקול [=בזיון] הפוטר מהמלקות

נאמר בפרשה ”וְנִקְלָה אַחִידָ”], ללמד, שאם נתבזה

הנידון, [כגון שעשה צרכיו מחמת המלקות], יצא

בכך ידי חיובו, ואינו צריך ללקות כפי שאמדהו, וכן

הדין אם אמדהו שאם ילקה יתבזה, שאין מלקים

אותו. ולהלן יתבאר בעזה”י, מהו הבזיון הפוטר

מהמלקות, ומתי הבזיון הזה פוטר מהמלקות, ומתי

האומדן שיתבזה פוטר אותו מהמלקות.

א. מהו הבזיון הפוטר מהמלקות.

איש	אשה	איש	אשה	
ברעי	ברעי	ברעי	ברעי	
כן	כן	כן	כן	רבי מאיר
כן	כן	כן	כן	רבי יהודה
כן	כן	כן	כן	חכמים

ב. מתי הבזיון פוטר מהמלקות ומתי אינו פוטר.

כשנתבזה אחר שהחלו להכותו, נפטר המלקות.

וכן כשנתבזה קודם שהחלו להכותו, אבל כבר

הרים המכה את ידו להכותו מכה ראשונה,

נפטר מהמלקות.

– אבל כשנתבזה קודם שהרים המכה ידו

להכותו, אינו נפטר מהמלקות.

ג. האומדן שיתבזה הפוטר מהמלקות, והאומדן שיתבזה שאינו פוטר.

כשאמדו, שאם ילקה יתבזה תוך כדי ההכאה,

נפטר מהמלקות.

– אבל כשאמדו, שאם ילקה יתבזה לאחר גמר

ההכאה, אינו נפטר מהמלקות.

אופנים נוספים שנפטר מהמלקות

א. אמר שמואל: אם לאחר שכפתוהו לעמוד

ללקות, התיר את עצמו, ורץ מבית דין, פטור.

ב. אם לאחר שלקה מכה אחת, נפסקה

[=נחתכה] הרצועה, פוטרים אותו.

דברים שאמר רב ששת משום רבי

אלעזר בן עזריה [המובאים בסוגיה]

א. מנין לרצועה שהיא של עגל, שנאמר

”אַרְבָּעִים יִכְּנוּ” ונסמך לו ”לֹא תַחֲסֹם שׁוֹר

בְּדִישׁוֹ” [כמבואר לעיל].

ב. מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שאין

חוסמים אותה מלומר שאינה רוצה להתייבם

לו, שנאמר, ”לֹא תַחֲסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ”, ונסמכה

לזה פרשת יבום.

ג. כל המבזה את המועדים [=חולו של מועד]

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כג

בעשיית מלאכתו, כאילו עובד עבודת כוכבים ומזלות, שנאמר, "אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ", ונסמך לו, "אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר", [ומבואר במסכת חגיגה, שהכוונה לשמירת חול המועד שבחג המצות, שלא לזלזלו במלאכה].

ד. כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר, "לִקְלָב תִּשְׁלַכֶנּוּ אֹתוֹ", ונסמך לו, "לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׁוֹא [ובכלל זה, מספר לשון הרע, ומקבל לשון הרע, שיש לקרוא, "לא תשא", כלומר לא תקבל, ויש לקרוא "לא תשא", כלומר לא תספר לאחרים. וסוף הפסוק מדבר בעד שקר] אֶל תִּשָּׂת יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִית עֵד חָמָס".

חייבי כריתות שלקו על חטאם

בדף י"ג נתבאר, שלדעת כמה תנאים, מי שחטא באיסור שעונשו כרת, אם התרו בו שלא יעבור, ואמרו לו, שאם יעבור ילקה, הרי זה לוקה על כך. [ורבי יצחק חולק עליהם, ואומר, שאין לוקים על איסור לא תעשה שיש בו עונש כרת].

ומבואר כאן במשנה, שלדעת רבי חנניה בן גמליאל, כל חייבי כריתות שלקו על חטאם בבית דין, נפטרו בכך מידי כריתתם, שנאמר בעניין הלוקה, "וְיִנְקָה אָחִיךָ", ללמד, שאחר שלקה הרי הוא אחינו ככל שאר ישראל, ואינו נכרת מהם.

ואמר על כך רבי יוחנן – חבריו של רבי חנניה בן גמליאל חולקים עליו בזה, ואומרים, שהלוקה אינו נפטר מהכרת.

ואמר רב אדא בר אהבה אמר רב – הלכה כרבי חנניה בן גמליאל.

[רב יוסף הקשה על כך, איך ניתן לפסוק הלכות בדבר כזה, וכי מי עלה למעלה ובא ואמר לנו מי נכרת ומי לא. ואביי ענה לו, שניתן לדעת דברים אלו על ידי דרשת הפסוקים, ומאחר שהפסוק נדרש כדברי רבי חנניה, הלכה כדבריו].

ההבדל בין מחלל שבת

למחלל יום הכיפורים

שנינו במסכת מגילה, שאין הבדל בין שבת ליום הכיפורים לעניין אופן חילולם, וכל האסור בזה אסור בזה, ורק לעניין העונש חלוקים זה מזה, המחלל שבת במזיד, נידון בידי אדם [=חייב סקילה], והמחלל יום כיפורים במזיד, נידון בידי שמים [=כרת].

לדעת רב אדא בר אהבה – משנה זו היא כדעת האומרים שחייבי כריתות לוקים על כך, ומתוך שנאמר בה, שעונשם בידי שמים, מוכח, שאין נפטרים מהכרת על ידי המלקות, ואם כן יש מכאן ראיה, לדברי רבי יוחנן, שחכמים חולקים על רבי חנניה בן גמליאל ואומרים שחייבי כריתות שלקו לא נפטרו מהכרת.

ולדעת רב נחמן – משנה זו היא כדעת רבי יצחק, האומר, שחייבי כריתות אינם לוקים על חטאם, ולכן נאמר בה שמחלל יום כיפורים עונשו בידי שמים בלבד. [ואין מכאן ראיה, שלדעת האומרים שחייבי כריתות לוקים על חטאם, אינם נפטרים בכך מהכרת, ועודם ענושים בידי שמים, כדברי רבי יוחנן, כי חולקים הם על התנא של המשנה הזו].

ולדעת רב אשי – ניתן להעמיד משנה זו אף כדעת רבי חנניה בן גמליאל, וכוונת המשנה, שמחלל יום כיפורים, עיקר עונשו בידי שמים, אבל ודאי הוא שאם לקה, נפטר מהכרת. [יש מפרשים שעיקר העונש בידי שמים, כי כרת חמור ממלקות, ואם כן חיובו החמור בידי שמים הוא. ויש מפרשים שעיקר עונשו בידי שמים, כי העונש המוטל עליו תחילה הוא כרת בידי שמים שמיד כשחטא הוא ענוש כרת, אלא שיכול להיפטר ממנו על ידי המלקות, אבל כל זמן שלא לקה לא נפטר, והוא בכרת].

אמר רבי יהושע בן לוי :

שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידם

א. מקרא מגילה.

בית דין של מטה חייבו את ישראל במקרא מגילה. והסכימו בית דין של מעלה על ידם. שנאמר, "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים", והכוונה בזה, שקיימו למעלה מה שקבלו היהודים למטה.

ב. שאילת שלום בשם.

יש מפרשים שבית דין של מטה אמרו, שמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם ה', ולומר לו, 'ישים ה' עליך שלום', ואין בזה משום הוצאת שם שמים לבטלה.

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כג

- ויש מפרשים שבית דין של מטה אמרו, שחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ה', [וכשאנו שואלים "מה שלומך", אנו מקיימים זאת, שכן "שלום" שמו של הקדוש ברוך הוא הוא, שנאמר, "ויקרא לו ה' שלום"].

וכן מצינו שנהגו בועז ובני דורו, שנאמר, "ויהי בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'".

והסכימו על כך בית דין של מעלה, שכן אמר המלאך לגדעון, "ה' עמך גבור החיל", והזכיר שם ה'.

ג. הבאת מעשר.

- יש מפרשים שהכוונה לכך, שבית דין של מטה תקנו, שבעלי התבואות לא יתנו את המעשרות לכהנים וללוויים, אלא יביאום ללשכות המיוחדות לכך במקדש, ושם יחלקו להם. כמו שעשה עזרא, כשקנס את הלוויים, על שלא עלו עמו, ותיקן שלא יתנו להם את המעשרות, אלא יביאום למקדש, ויחלקו בהם כהנים ולוויים בשווה. וכמו שעשה חזקיה, כשהכין לשכות בבית ה', להביא לשם את המעשרות, כדי שלא יקבלום לוויים שעבדו עבודה זרה.

- ויש מפרשים שהכוונה לכך, שבית דין של מטה תקנו להביא מעשרות גם מירק ופירות האילן, אף שלא חייבה תורה אלא דגן, תירוש [=יין ענבים], ויצהר [=שמן זיתים]. שכן נאמר, "וכפרץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו", לרבות מעשר ירק ומעשר אילן.

והסכימו על כך בית דין של מעלה, שנאמר ביד הנביא מלאכי, "הביאו את כל המעשר לרבות מעשר ירק ופירות האילן] אל בית האוצר [כלומר ללשכה במקדש ולא לכהנים וללוויים עצמם] ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די" [כלומר תהיה ברכה מרובה כל כך, שלא תהיו צריכים לכל כך הרבה, ותאמרו די, ועדיין תתרבה, ותאמרו שוב די, ועדיין תתרבה ותאמרו די, וכן יהיה פעמים רבות, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די].

אמר רבי אלעזר: בשלושה מקומות הופיע רוח

הקודש [=נגלה לאמת הדבר. או נשמע בקול גדול]

א. בבית דינו של שם.

כשדנו את תמר לשרפה, ושלחה ליהודה, "לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ... הפר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה", "ויפר יהודה ויאמר צדקה ממני", יצאה בת קול ואמרה, ממני יצאו כבושים. [יש מפרשים שכבושים הם דברים נעלמים, ואמרה רוח הקודש, שמאתו יצאו דברים אלו, כי ראויים היו לצאת מהם זרע. ויש מפרשים שכבושים הם לשון כבישת ארצות, שמאתו היה שיצאו ממנה שני בנים, העתידים לכבוש את העולם, והם דוד ומשית].

ודבר זה, שכך אמרה להם רוח הקודש, נודע לנו בקבלה. אבל אין לכך ראייה, מכך שהודה יהודה שאלו בניו, ולא חשש שמא כשם שבא הוא אליה, כך באו אליה אחרים, כי מאחר שנולדו בזמן המתאים עם ביאתו, אין לנו להחזיקה בביאות אחרות.

ב. בבית דינו של שמואל.

כששמואל העביר את המלוכה לשאול בסוף ימיו אמר, "הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחסמור מי לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיז מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם", "ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיז איש מאומה", "ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הנה פי לא מצאתם בידי מאומה", ויצאה בת קול, "ויאמר עד", כלומר אני עד בדבר זה.

ודבר זה, שאמירת "עד" היתה מפי רוח הקודש, נודע לנו בקבלה. אבל מהכתוב אין ראייה לכך, כי ניתן לומר שישראל אמרו "עד". ואין להקשות, אם כן היה צריך לומר "ויאמרו עד" בלשון רבים, כי פעמים הציבור נזכר בלשון יחיד, כמו, "ישאל נושע בה' תשובעת עולמים".

ג. בבית דינו של שלמה.

כשבאו שתי הנשים לפניו, "ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו", ידע זאת על פי רוח הקודש שהופיע בבית דין.

ודבר זה שהופיע רוח הקודש על כך, נודע לנו בקבלה. אבל אין לכך ראייה, ממה שידע עם מי הדין, כי יתכן שידע מי האם, על ידי שראה

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כד

שהיא מרחמת עליו, וחברתה לא, כמו שנאמר, "ויאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת. ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמיה על בנה ותאמר בי אדני תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתהו וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו".

שכר ישראל בהימנעות

מעבירות ובקיום המצוות

אמר רבי חנניה בן גמליאל, אם העובר עבירה אחת [שעונשה כרת], נוטל נפשו עליה, ונענש בכרת, **העושה מצוה אחת**, על אחת כמה וכמה **שתנתן לו נפשו**, שכן מידה טובה מרובה ממידת פורענות, ואם כן, אם החוטא נענש בעונש של חיים, ודאי שהעושה מצווה נוטל שכר של חיים לכל הפחות.

רבי שמעון אומר, מתוך הכתוב, יש ללמוד, שאף מי שאינו עושה מצווה בפועל, אלא רק **יושב ואינו עושה עבירה**, נוטל שכר של חיים, שנאמר, "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'", ומה הם המצוות הללו שתקבל חיים בשכרם, "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה'", הרי שהיושב ואינו מגלה ערוה, הרי הוא נחשב כשומר את המצוות, ומקבל על כך חיים.

רבי שמעון בר רבי אומר, נאמר בעניין איסור אכילת דם, "רק חזק לבלתי אכל הדם ... למען ייטב לך ולבניך אחרים כי תעשה הישר בעיני ה'", ואם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו, הפורש ממנו מקבל שכר לו ולבניו אחריו, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם, הפורש מהם על אחת כמה וכמה, שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

[ועל כך] רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, [שיקבלו שכר גם על דברים שהיו עושים בלא ציוויו, כגון לפרוש משקצים ונבילות], לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, [וציווה אותם על הדברים הללו, ומעתה יקבלו עליהם שכר כי מצוות הם, ויתרבו זכויותיהם. והראיה שזהו טעם ריבוי המצוות הללו], שנאמר, "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

מניין המצוות שיש

לקיים כדי לזכות לחיים

א. [דרש רבי שמלאי] **613 מצוות נאמרו לו למשה** :

[שנאמר "תורה צנה לנו משה", תור"ה בגימטריה 611, שהם המצוות שאמר משה לישראל, ועוד שתיים שאמר להם הקדוש ברוך הוא בעצמו, והם (א) "אנכי ה' אקיד אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (ב) "לא יהיה לך אלהים אחרים על-פני", שלש מאות וששים וחמש לאוים, כמנין ימות החמה, [שבכל יום מזהירים עליו שלא יעבור], ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם, [שכל אבר אומר לו עשה מצוה].

בתחילה היו צדיקים, ויכולים לקבל עול מצוות הרבה, אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כל כך, ואם באו לשמור כולן, אין לך אדם זוכה, ולפיכך ככל שנתמעטו הדורות, באו גדולי הדורות, ומעטו את המצוות.

דף כד

ב. בא דוד והעמידן על אחת עשרה :

שנאמר "מזמור לדוד ה' מי יגור באהלה מן השמים בנהר קדש".

(א) "הולך תמים" – כאברהם, שנאמר לו, "התהלך לפני ה' והיה תמים".

(ב) "ופעל צדק" – כאבא חלקיה, [שלא היה עונה לבני אדם בשעה שהיה עושה מלאכה לאחרים].

(ג) "ודבר אמת בלבבו" – כרב ספרא, שמכר חפץ במחיר שנתרצה בלבו למכור, אף על פי שהקונה היה סבור שאינו מתרצה, ובא להוסיף על הדמים.

(ד) "לא רגל על לשנו" – כיעקב, שלא היה רוצה לשקר, אף כדי ליטול את הברכות, ואמר לאמו, "אולי ימשני אבי", ורק אחר שצוותה עליו על פי הדיבור שנאמר לה בנבואה עשה.

(ה) "לא עשה לרעהו רעה" – שלא ירד לאומנות חברו.

(ו) "וחרפה לא נשא על קרבו" – שמקרב את קרוביו, ואינו סובל חרפתם.

(ז) "נבזה בעיניו נמאס" – זה שנבזה בעיניו, מי שנמאס לקדוש ברוך הוא, כחזקיה המלך, שגרר

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כד

עצמות אביו במטה של חבלים, על שהיה עובד עבודה זרה.

(ח) "וְאֵת יְרָאֵי ה' יִכַּבֵּד" – כיהושפט מלך יהודה, שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם, היה עומד מכסאו, ומחבקו ומנשקו, וקורא לו, רבי רבי, מורי מורי.

(ט) "נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמַר" – כרבי יוחנן, שהיה אומר, אהיה בתענית עד שאבוא לביתי.

(י) "כִּסְפוֹ לֹא נָתַן בְּנִשְׁוֹ" – אפילו לגוי, [כדי שלא יתרגל בכך, ויבוא להלוות גם לישראל בריבית].

(יא) "וְשָׁחַד עַל נָקִי לֹא לָקַח" – אפילו שוחד שמותר לקחת, כרבי ישמעאל ברבי יוסי, שהביא לו אריסו משלו קודם הזמן, ולא רצה לקחת ולהיות לו דיין.

וסוף המזמור, "עֲשֵׂה אֱלֹה לֹא יִמוּט לְעוֹלָם" – רבן גמליאל היה סבור, שאין אדם זוכה שלא ימוט, עד שיהיו בו כל הדברים המנויים בכתוב. אולם רבי עקיבא למדו, שאף על ידי עשיית אחד מהדברים הללו, האדם זוכה לכך.

ג. בא ישעיהו והעמידן על שש שנאמר:

(א) "הֲלֹךְ צְדָקוֹת" – כאברהם אבינו שנאמר בו "כִּי יִדְעֶתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָוֹ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט".

(ב) "וְדַבֵּר מִיִּשְׂרָאֵל" – שאינו מקניט פני חברו ברבים.

(ג) "מֵאִס בְּבַצַּע מַעֲשֵׂקוֹת" – כרבי ישמעאל בן אלישע הכהן שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שבא לדין לפניו משום שבכך דומה לעושק את הכהן שהיה רגיל זה לתת לו מתנותיו.

(ד) "נִעַר כַּפָּיו מִתְמַךְ בְּשָׁחַד" – אפילו שוחד שמותר לקחת, כרבי ישמעאל ברבי יוסי, שהביא לו אריסו משלו קודם הזמן, ולא רצה לקחת ולהיות לו דיין.

(ה) "אֵטֶם אָזְנוֹ מִשְׁמַע דְּמִים" – שאינו שומע דברי זלזול בתלמיד חכם ושותק.

(ו) "וְעַצִּים עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרָע" – שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה.

וסוף הכתוב, "הוּא מְרוֹמֵם יִשְׁכֵּן מִצְדוֹת סְלָעִים מְשֻׁנְבוֹ לְחֶמּוֹ נִתֵּן מִיָּמָיו נֶאֱמָנִים"

ד. בא מיכה והעמידן על שלש:

שנאמר "הֲגִיד לְךָ אָדָם מַה טוֹב וּמַה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם",

(א) "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" – זה הדין.

(ב) "וְאַהֲבַת חֶסֶד" – זה גמילות חסדים.

(ג) "וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֱלֹהֶיךָ" – זה הוצאת המת והכנסת כלה, שנאמר בהם לשון "לכת", "טוב לְכַת אֶל בֵּית אֲבִל מְלַכַת אֶל בֵּית מִשְׁתָּה", ויש לעשותם בצנעא. [ומכאן יש ללמוד דבר נוסף, והוא, שאם בדברים שאין רגילים לעשותם בצנעא, אמרה תורה "וְהִצַּנֵּעַ לְכַת", דברים שרגילות לעשותם בצנעא, על אחת כמה וכמה].

ה. חזר ישעיהו והעמידן על שתיים:

שנאמר, (א) "שָׁמְרוּ מִשְׁפָּט". (ב) "וְעֲשׂוּ צְדָקָה".

וסוף המקרא, "כִּי קְרוּבָה יִשְׁוַעֲתִי לְבוֹא וְצְדָקָתִי לְהִגָּלוֹת".

ו. בא עמוס והעמידן על אחת:

והיא לדרוש ולבקש את ה', שנאמר, "כִּי כֹה אָמַר ה' לְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרִשׁוּנִי וְחִיו".

- ורב נחמן דחה זאת, כי יתכן שכוונת הכתוב, דרשוני בכל התורה כולה, ורק אז תחיו.

ז. אלא בא חבקוק והעמידן על אחת:

והיא האמונה, שנאמר, "וְצַדִּיק בְּאַמוֹנָתוֹ יִחְיֶה".

אמר ר' יוסי בר חנינא:

ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל ובאו

ארבעה נביאים וביטלום

א. משה אמר, "וַיִּשְׁכֵּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב", כלומר ישכון ישראל בבטחה, כשהיו צדיקים כעין יעקב.

ובא עמוס וביטלה, שאמר, "חֲדַל נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קֶטַן הוּא", כלומר יחדל התנאי שהתנה משה בכך שיהיו ישראל כעין יעקב, שהרי הצדיקים והטובים קטנים ממנו, ואין מי שיוכל להיות כמוהו, ונתקבלו דבריו, שנאמר, "נַחֵם ה' עַל זֹאת".

ב. משה אמר על ישראל בגלות "וּבְגוֹיִם הָיִים לֹא תִרְגָּיעַ".

מסכת מכות

פרק שלישי אלו הן הלוקין דף כד

ובא ירמיה ואמר שיהא להם מנוחה בגלות, שנאמר, "הַלֹּחֵץ לְהַרְגִיעוּ יִשְׂרָאֵל".

ג. משה אמר, "פִּקְדַּד עֲוֹן אָבוֹת עַל בְּנִים וְעַל בְּנֵי בְּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים".

ובא יחזקאל וביטלה, שנאמר "הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת בֶּן לֹא יִשָּׂא בְעוֹן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא בְעוֹן הַבֵּן צְדָקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרַשְׁעוֹת רָשָׁע הַרְשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה".

ד. משה אמר "וְאַבְדֶתֶם בְּגוֹיִם".

ובא ישעיהו ואמר, "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהִנְדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם".

"וְאַבְדֶתֶם בְּגוֹיִם"

רב הבין שכוונת הכתוב "וְאַבְדֶתֶם בְּגוֹיִם", שיאבדו לעולם, ולכן היה ירא מאד מקיומו.

ורב פפא אמר, שכוונת הכתוב, שיאבדו, כאבדה שמחפשים אחריה, כמו הכתוב, "תַּעֲיִתִי כְּשֶׁה אָבַד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ", וימצאו אותה לאחר זמן.

"וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אִיבִיכֶם"

רב הבין, שכוונת הכתוב, "וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אִיבִיכֶם", לאכילה גמורה כלומר שיכלו בגוים, ולכן היה ירא מאד מקיומו.

ומר זוטרא אמר, שכוונת הכתוב, שתאכלם ארץ אויביהם מעט, כאכילת קשואים ודלועים, שאין אוכלים אלא מקצתם.

חכמים ששמעו קול המונה של רומי

רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא היו מהלכים בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל.

והתחילו השלושה לבכות על שהגוים המשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבים בבטחה והשקט, ואנו בית הדום רגלי אקיננו שרוף.

ורבי עקיבא החל לשחוק, שאמר אם עוברי רצונו יושבים כך בבטחה והשקט כל שכן שהעושים רצונו יזכו לשכר טוב.

חכמים שראו שועל

יוצא מביתקדש הקדשים

שוב פעם אחת היו עולים לירושלים. כיון שהגיעו להר הצופים, קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים.

התחילו השלושה לבכות על שמהלכים שועלים במקום שנאמר עליו "וְהָזַר הַקֶּרֶב יוֹמֵת".

ורבי עקיבא החל לשחוק, כי אמר, כתוב [בספר ישעיה], "וְאֶעֱיֶדָה לִי עֲדִים נְאֻמָּנִים אֶת אוֹרְיָה הַכֹּהֵן וְאֶת זִכְרֵיהוּ בֶן יִבְרָכְיָהוּ", וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון, וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה, בנבואתו של אוריה, נבואת אוריה [היתה כנבואת מיכה ובספר מיכה נאמר], "לִכְן בְּגִלְלָתְכֶם צִיּוֹן שָׁדָה תִתְחַרֵּשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינָיו תִּתְהַיֶּה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר", ונבואת זכריה, "עַד יָשְׁבוּ זִקְנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעֲנֵתוֹ בָּיְדוֹ מְרַב יָמִים", [יש מפרשים שהכוונה שיחיו מתים במשענותם כאלישע שאמר להחיות את המת במשענתו], עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.

בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו, עקיבא ניחמתנו.

סליק פרק חלק וכל מסכת מכות

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו